

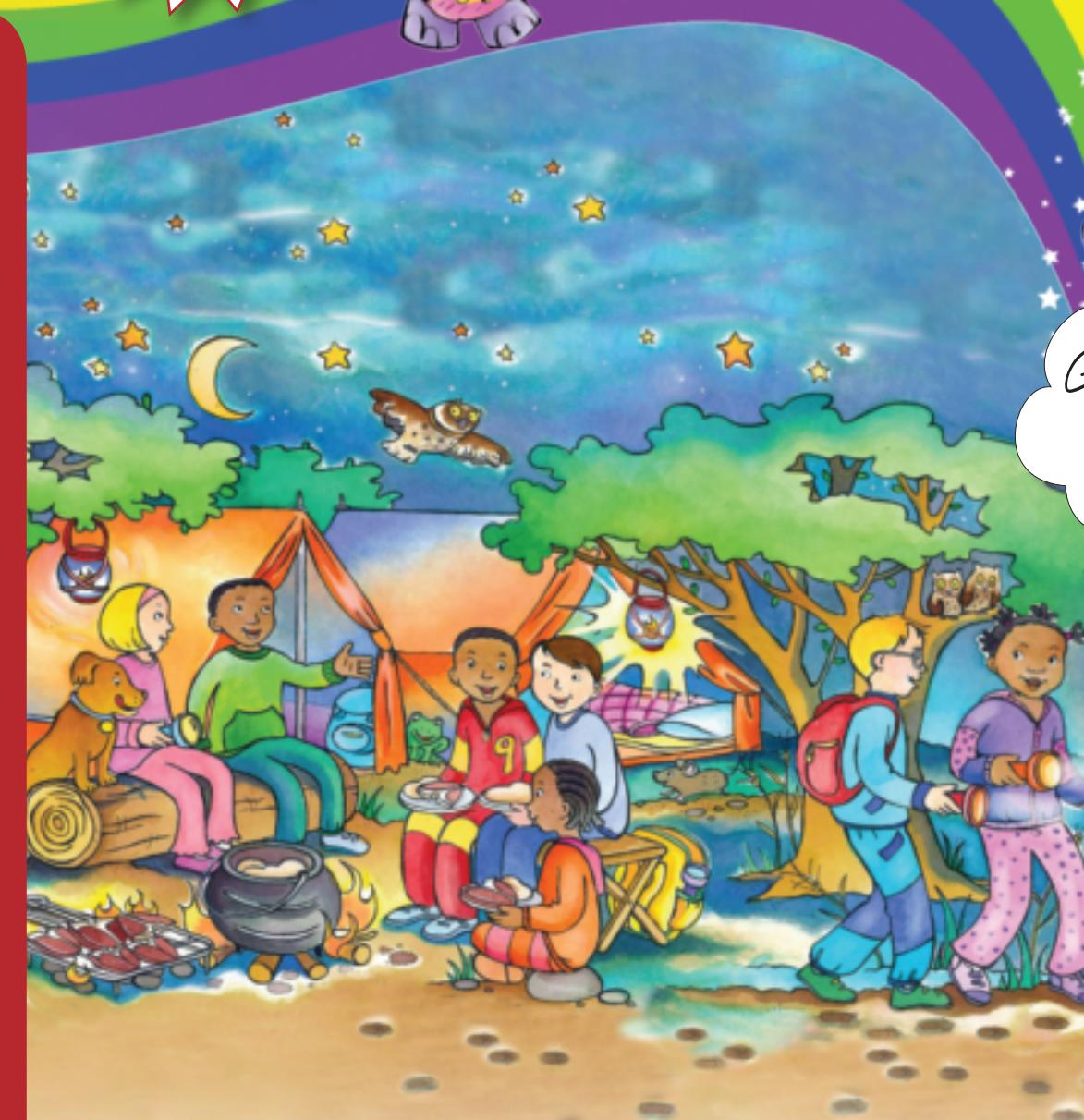
5

Gireidi
ya

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI

Bugu ya 2
Themo dza
3 & 4

Yo vusuludzwa,
i tevhedza CAPS

Dzina:

Kilasi:

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI – Gireidi ya 5 Bugu ya 2

ISBN 978-1-4315-0112-0

U ūlukanya Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996)

Milayo ya nthesa ya shango i wanala kha Mulayotewa (Ndayotewa) wa Riphabuliki ya Afrika Tshipembe (1996). Milayo iju i na maanda u fhira na muphuresidennde, maanda ayo a fhira a dzikhothe na a muvhuso woṭhe.

Ndi milayo ine ya laya vhathu vha lino shango uri vha tea u farana nga nqilade. Mulayotewa wa shango wo itelwa u tsireledza roṭhe ri no khou tshila zwino na vhama vhashu vhane vha kha dī do ḍa.

Talukanyani hune ra bva hone.

Ri songo dovha vhukhakhi ha mulovha.

Mulayotewa washu u ri thusa uri ri elekange nga vhumatshelo ha khwīne ha roṭhe khathihi na u vhu fhaṭa.

Ripe, vhathu vha Afrika Tshipembe;

Ri dzhieha n̄ha u shaea ha vhulamukangi kha tshifhinga tsho fhelaho;

Ri ḥhonifha havho vhe vha tambulela vhulamukangi na mbopholowo kha shango ḥashu;

Ri ḥhonifha havho vhe vha shuma vha tshi itela u fhaṭa na u bveledzisa shango ḥashu; na

U tenda uru Afrika Tshipembe ndi ja vhoṭhe vhane vha dzula khaṭo, vho vhoṭhekanyawaho vha vha huthihi naho vha sa fani.

Zwenezwo, nga kha vhaimeleli vho khethiwaho zwavhuđi, ri khou ṭanganedza ino Ndayotewa sa wone Mulayo Muhulusa wa Riphabuliki uru u—

Phelise khethululo ya tshifhinga tsho fhelaho na u thoma tshitshavha tshine tsho disendeka kha ndeme dza demokirasi, vhulamukangi ha matshilisano na pfanelo dza vhuthu;

Fhaṭe mitheo kha demokirasi na tshitshavha tshi re khagala hune muvhuso wo disendeka kha lufuno lwa vhathu nahone vhadzulapo vho tsireledza nga mulayo nga nqīla I linganaho;

Khwinisa ndeme ya Vhutshilo ha vhadzulapo vhoṭhe na u vhofholola vhukoni ha muthu muriwe na muñwe; na

Fhaṭa mbumbano na demokirasi zwa Afrika Tshipembe uri ji kone u vha fhetu ho teaho sa muvhuso wo qīmisaho kha muṭa wa tshaka.

Shumisanī pfanelo dzanu sa mudzulapo wa Afrika Tshipembe ni dovhe ni vhe na vhugifhinduleli ha u tsireledza pfanelo dza vhañwe.

Divhani Mulayotibe Wa Pfanelo na Mulayotibe Wa Vhudifhinduleli.

Mudzimu tsireledza vhathu vhashu.

Nkosi Sikelel' iAfrika. Morena boloka setjhaba sa heso.

God seën Suid-Afrika. God bless South Africa.

Hosi katekisa Afrika.

ISBN 978-1-4315-0112-0

TSHIVENDA HOME LANGUAGE
GRADE 5 – BOOK 2
TERMS 3 & 4

ISBN 978-1-4315-0112-0

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

7th Edition

Bugu dza mishumo dzi re kha tselano iyi:

- Luambo lwa Nyengedzedzo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzothē dza tshiofisi)
- Luambo lwa Nyengedzedzo Gireidi 4–6 (Nga Luisimane)
- Litheresi ya Luambo lwa Hayani Gireidi 1–6 (Nga nyambo dzothē dza tshiofisi)
- Mbalo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzothē dza tshiofisi)
- Mbalo Gireidi 4–9 (Luisimane na Afrikaans)
- Zwikili zwa Vhutshilo Gireidi 1–3 (Nga nyambo dzothē dza tshiofisi)

Kunwalele

Vho Angie Motshetka
Minista wa Muhasho wa
Pfunzo ya Muteo

Vho Enver Surty
Muthusaminista wa Pfunzo
ya Muteo

Bugu idzi dzo iñwalelwa vhana vha Afrika Tshipembe, mushumo wa hone wo rangiwa phanda nga Minista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Angie Motshetka na Muthusaminista wa Pfunzo ya Muteo. Vho Enver Surty.

Bugu dza mishumo dza Rainbow ndi tshipida tsha zwe Muhasho wa Pfunzo ya Muteo wa ita zwa u khwiñisa vhukoni ha vhagudi vha Afrika Tshipembe vha gireidi dza rathi dza u ranga. Sa tshiñwe tsha zwithu zwihiwlwane zwa Pulanetshumisi ya Muvhuso, thandela iyi yo konadzea nge ya lambedzwa lu sa vhudziswi nga Muhasho wa Gwama ja Lushaka.

Hezwi two ita uri Muhasho u kone u bveledza bugu idzi, dzi kha nyambo dzoñhe dza tshiofisi, dzi tshi waniwa mahala.

Ri na fulufhelo ja uri bugu idzi dzi do thusa vhadededzi (vhagudisi) mushumoni wavho wa u funza wa duvha linwe na linwe khathihi na u vha na vhuñanzi uri vha khunyaledze kharikhuluamu yothe. Ro ita nga vhuronwane uri ri sumbedze ndila vhadededzi kha nyito nge ra shumisa aikhoni dzi no sumbedza uri mugudi u tea u ita zwifhio.

Ri na fulufhelo li no bva li mbiluni uri vhana vha do ñiphina nga u shumisa bugu idzi zwenezwi vha tshi khou aluwa na u guda, khathihi na uri na vhonevho, sa mudededzi, vha do ñiphina na vhana avha.

Ri ri kha vhone na vhagudi vhavho, ngavhe zwi tshi vha nakela musi vha tshi shumisa bugu idzi. Zwi pfumbe.

Dilugiseni

Rerani na tshigwada tshañu uri ni kuvhanganye mihibulo. Shumisani mepe wa mihibulo kha u dzudzanya mihibulo yanu siani ja puloto, vhaanewa/vhabvumbedza na fhethuvhupo.

Mvetamveto

Nwalani mvetamveto yanu ya u tou thoma. Elekanyani nga lushaka lwa vhathetshellesivhañaleli, tshivhumbeo na phara irwe na irwe.

Vusuludzani

Vhalani mvetamveto nga lijo ja u sasaladza ni wane mbigelamurahu i no bva kha vhañwe nga inwi kilasini na mudededzi wanu.

Dzudzanyani

Dzudzanyani nga u tola mupelelo na ndongazwiga. Itani ndulamiso ya mvetamveto.

Andadzani

Nwalani mvetamveto yanu ye ya dzudzanywa na u lulamiswa, sa one mañwalwa a u khunyaledza.

Gireidi
ya **5**

L u a m b o i w a
h a y a n i

NGA TSHIVENDA

Heyi bugu ndi ya:

TSHIVENDA

Bugu ya

2

TSUMBANDILA DZA U SHUMISA IYI BUGU YA MISHUMO

Bugu ya Mishumo ya vhuimo ha vhukati ha ngudo ya Luambo lwa Hayani i a vha tanganedza. Vhuimo uhu ha vhukati ha ngudo dza Luambo lwa Hayani ho itelwa u alusa vhukoni ha luambo kha vhagudi uri vha kone u alusa zwikili zwavho zwa u davhidzana hu no itwa vhutshiloni, khathihi na u alusa zwikili zwa u guda funzoni ri tshi buđa na kharikhulamu. Ri na fulufhelo lauri vha do zwi vhona uri iyi Bugu ya Mishumo i thusa vhagudi kha u alusa vhukoni uhu he ha bulwa.

Kha vha shumise Bugu ya Mishumo khathihi na zwiwe zwiko zwi re hone. Kha vha tole CAPS ya Vhuimo ha Vhukati ya Luambo lwa Hayani.

Bugu ya Mishumo iyi yo dzudzwanywa hu tshi tevhedza zvitendeledzi zwa vhege mbilimbili zwa CAPS. Vha do tanganana na migaganyo ya zwine zwa do funzwa kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege idzi mbili kha masiařari 1, 35, 69 na 103 a iyi Bugu ya Mishumo. Tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili tsho vhekanywa uri tshi katele zwikili zwi tevhelaho zwa luambo:

1 U thetshelesa na U amba (Oraja) – awara dza 2 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri ambe

Vhagudi vha tea u newa zwikhala tshifhinga tshothe zwa u alusa zwikili zwavho zwa U thetshelesa na U amba zwa u kuvhanganya ngazwo mafhungomatsivhudzi, vha tandulula thaidzo na u bula mihibulo yavho na kuvhonele kwavho kwa zwithu. Bugu ya Mishumo i na nyito dzi re na tshivhalo dza u amba na u thetshelesa dzine vhone vha nga dzi shumisa u itela u vha na vhułanzi uri vhagudi vha wana zwikhala musi na musi zwa u ita ndowendowe dza u tou amba.

2 U vhala na U Talela – awara dza 5 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri vhale

CAPS i lila uri vhagudi vha vhale na u talela zwibveledza zwa marivalwa magede na tshaka dza marivalwa nngede kha tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Hafha hu katela u vhala: nganeapfufhi (zwitiori zwipfufhi), folokułoo (ngano), nganetshelomune, marivalo, imeili, zwinvalwa kha dayari, matambwa, atikili dza gurannda, atikili dza magazini, inthaviwu dza radio, vturendi, marivalwa a u tułuwedza, khungedzel, ndaela, ndaedzandila na kuitelwe kwa zwithu. I tshi inga kha zwenezwi, CAPS i lila uri vhagudi vha vhale marivalwa a re na mafhungomatsivhudzi a u tou vhona: mimepe, tshati, dzithebułu, nyolo, mepe ya mihibulo, tshati dza mutsho, phositar, ndivhadzo, zwifanyiso na dzigirafu. Vha do wana hu na zwibveledza zwa marivalwa zwi re na tshivhalo kha iyi Bugu ya Mishumo.

CAPS i bula maitele a u vhala ane a vha maga a thangelauvhala, u vhala na thevhelauvhala. Vha do tanganana na tthalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kuvhalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya bugu iyi.

3 U r̄wala na U ńekedza – awara dza 4 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri r̄wale

CAPS i lila vhagudi vha tshi ita ndowendowe dza u r̄wala musi na musi dza mafhuno o fhambananaho. Bugu ya Mishumo iyi i na fureme dza u r̄wala ngadzo khathihi na nzunzanyo dzi no do duđumedza vhagudi vha tshi bveledza zwibveledza zwa u tou r̄wala, zwa u tou vhona na zwa midia minzhi. Vha do tanganana na tthalutshedzo dzi no sumbedza maga nga maga dza 'kułwalele' nga ngomu ha khavara ya nga phanda ya iyi Bugu ya Mishumo.

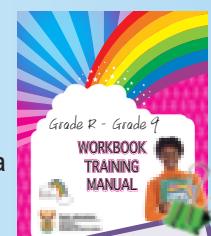
4 Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo – awara ya 1 kha tshitendeledzi tsha vhege dza 2 (mbili)

Kha ri r̄wale

LUAMBO

CAPS i vha newa mutevhe wa Zwivhumbeo na Milayo zwa Luambo (zwiteñwa) zwine zwa tea u funzwa kha gireidi iñwe na iñwe. Iyi Bugu ya Mishumo i dzenisa na ndowedzo nngede dza tshitendeledzi tshiñwe na tshiñwe tsha vhege mbili. Nyito idzi dzi anzela u katela 'noutu/nzhele' dza u tthalutshedza milayo ya luambo.

- Vha tshi toda tsivhudzo iñwe kha vha tole Workbook Training Manual.

Z

W

i

r

n

g

o

m

u

Thero ya 5: Mañwalwa a tshakatshaka

Zwiñori**Themo ya 3: Vhege dza 1 - 2**

65 Tshifhinga tsha u vhala 2

U amba nga nganea.
U topola muanewa, puloto na mulaedza.
U vhala zwe zwa ḥumbulwa kha nganea.
U fhindula mbudziso dzo tou livhaho dzi no kwama nganea.
U amba nga ḥoho ya mañwalwa.
u topola muhumbulo wa mañwalwa.

66 Vhushaka 4

U ḥwala phara i re na ḥoho na mafhungomatikedzi.
U ḥwala manweledzo.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U shumisa masala a vhushaka.
U topola ḥalutshedzo dza mafanyisi.

67 U sengulusa bugu 6

U rera nga vhaanewa, puloto na fethuvhupo zwa bugu.
U vhala tsenguluso ya bugu.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tsenguluso.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U ḥwala mafhongo ndi tshi shumisa maipfi a no bva kha phara.

68 U wala tsenguluso 8

U ḥwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.
U topola maiiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho.
U shandula maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho a vha kha tshifhinga tsha zwino.
U ḥwala mafhongo a tshi shumisa mapfanisi one.
U paqula maipfi a bva madungo.

69 Tshi walwa tsha dayari 10

U amba nga dayari.
U vhala tshiñwalwa tsha dayari.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tshiñwalwa tsha dayari.
U topola phambano vhukati ha nganea, nganeavhutshilo na tshiñwalwa tsha dayari.
U topola tshifhinga tsho fhiraho na mañumi.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

70 Kha ri sike zwithu 12

U ḥwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.

U shumisa mañaluli, mañadzisi na mañanganyi kha u vhumba mafhongo.
U shumisa masalambuelamurahu.

71 Vho Nelson Mandela - nganeavhutshilomuñe 14

U rera nga phambano vhukati ha nganeavhutshilomuñe na nganeavhutshilo.
U rera nga phambano vhukati ha nganea, tshiñwalwa tsha dayari na nganeavhutshilo.
U vhala zwe zwa ḥumbulwa kha nganeavhutshilo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama nganeavhutshilomuñe.
U topola pfanywa.
U topola muhumbulo muhulwane na mihibulomitikedzi kha phara.
U wana ḥalutshedzo dza maipfi na mafurase.
U bula muhumbulo wawe.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

72 Nganeavhutshilo 16

U ḥwala nganeavhutshilo ya khonani.
U vhekanya mafhungomatsivhudzi.
U shumisa zwiga zwa u vhala.
U shumisa mirero na maidioma.

Ma walwa magudisi Themo ya 3: Vhege dza 3 - 4

73 U kungwa 18

U amba nga zwipiða zwa khungedzelo.
U rera nga khungedzelo.
U vhala khungedzelo ya muñatisano wa u dizaina khungedzelo.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama khungedzelo.
U sikena khungedzelo.

74 Itani khungedzelo 20

U pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo.
U topola ḥukhufhadzo ya maipfi.
U ḥwala zwivhumbeo zwone zwa mañaluli.
U ita ndongazwiga mafhungoni a tshi shumisa khoma na zwidévhe.

75 Zwiliwa, matakadzambili! 22

U amba na tshigwada tshawe nga risipi ine a i funesa.
U vhala khungedzelo ya zwiliwa zwa thangelatshiswiñulo.

U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U ḥwala mafhongo sa maambwa.

76 Khungedzelo ya notshi dza mutoli 24

U pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo.
U ita khungedzelo a tshi shumisa maipfi na mafurase o tou lumbamaho khathihhi na maipfi na mafurase a nne mune.
U ḥwala mafhungozwao.

77 Thyetha ya vhana 26

U amba nga phambano vhukati ha filimu na ḥano li no tou ḥalelwia.
U amba nga ḥano le a vhuya a ḥalela khathihhi na u ḥatuwedza tshigwada tshawe uri tshi li ḥalelevho.
U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U ḥalutshedza ḥalutshedzo dza mafurase.

78 Thyetha yangavho 28

U pulanelia khungedzelo ya ḥitambwa ja tshikolo.
U ḥwala khungedzelo ya ḥitambwa ja tshikolo.
U dzudzanya khungedzelo.
U topola maiti na mañadzisi.

79 Mutatisano wa khomphiyutha 30

U rera nga u dzhena miñatisanoni.
U amba nga ndeme ya khomphiyutha.
U vhala khungedzelo ya u ita khomphiyutha ntswa nahone i sa fani na dziniwe.
U fhindula mbudziso dzi no kwama khungedzelo.
U livhanya mafurase na maipfi e a shumiswa kha khungedzelo.

80 Dizaini yanga nne mune 32

U topola ḥalutshedzo dza mafurase e a shumiswa kha khungedzelo.
U ḥwala ḥalutshedzo pfufhi ya dizaini ya khomphiyutha.
U fhedzisa mafhongo a tshi shumisa maiti one.
U pulanelia, u ita na u dzudzanya khungedzelo ye ya itelwa muñatisano.

Tshifhinga tsha u vhala

Kha ri ambe

Anetshelani kīlasi nga nganea ye na vha ni tshi khou i vhala. Ni vhe na vhułanzi uri ni vha vhudza dzina ḥa nganea iyi, vhaanewa vhayo, hu bvelela mini kha nganea, mulaedza wa nganea na uri ndi nga mini vha kīlasi yanu vha tshi tea u i vhala.

Kha ri vhale

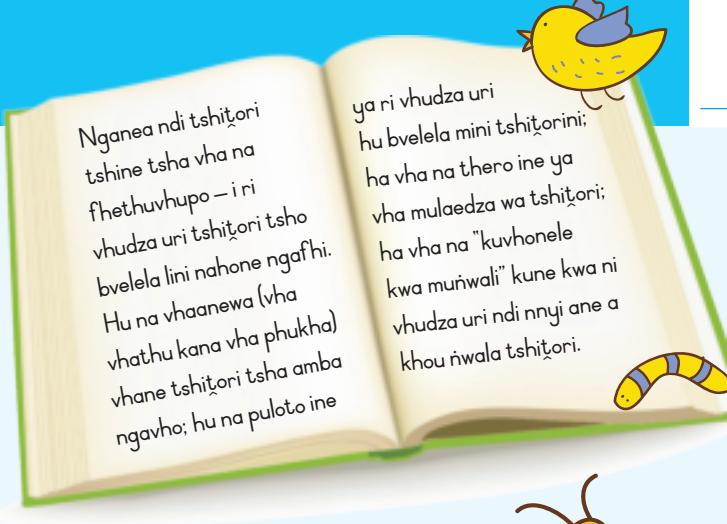
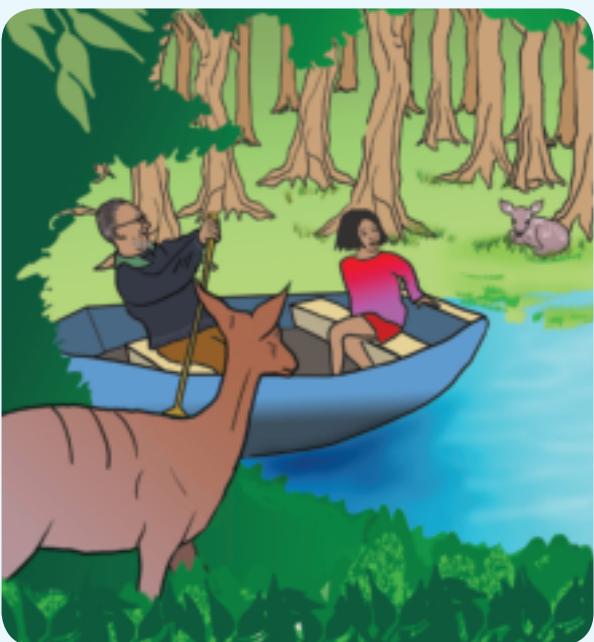
"The Forever Whale"

Sarah Lean

Makhulu vha mbo kokodza mveki dza dzhena tshikwekweteni zwenezwi ri tshi khou tala n̄ha ha madi a no tou vhengevhenge, u swika ri tshi vhambela na khunzikhunzi. Vhuvhili hashu ro vhea misumbavhaloi kha meme dza milomo, hu si u kaidzana phosho, ngauri hafhu ri kha tshilomondunu, zwi khou itiswa ngauri ri humbula u fana. A thi ɖivhi uri makhulu vho vha vho vhona mini, tshine nda ɖivha tshone ndi uri ndi a vha fulufhela.

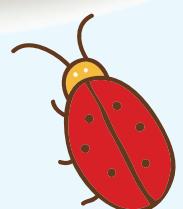
"Hannah, ni khou kona u i vhona nad?" Hu hevhedza makhulu.

Mivhala ya mathomathoma na mitalatalo a i vhonalesi kha luswałhaswałha lwo raliho lwa tshikovhelelo tsha Khubvumedzi tsha muvhala u no nga musuku nahone a thi koni u vhona phiringanoni ya hatsi na ɬhangā. Nda dzungudza ɬhoho.

Nganea ndi tshitoriori
tshine tsha vha na
fhethuvhupo – i ri
vhudza uri tshitoriori tsho
bvelela lini nahone ngafhi.
Hu na vhaanewa (vha
vhatu kana vha phukha)
vhane tshitoriori tsha amba
ngavho; hu na puloto ine

ya ri vhudza uri
hu bvelela mini tshitorini;
ha vha na thero ine ya
vha mulaedza wa tshitoriori;
ha vha na "kuvhonele
kwa muñwali" kune kwa ni
vhudza uri ndi nnyi ane a
khou ñwala tshitoriori.

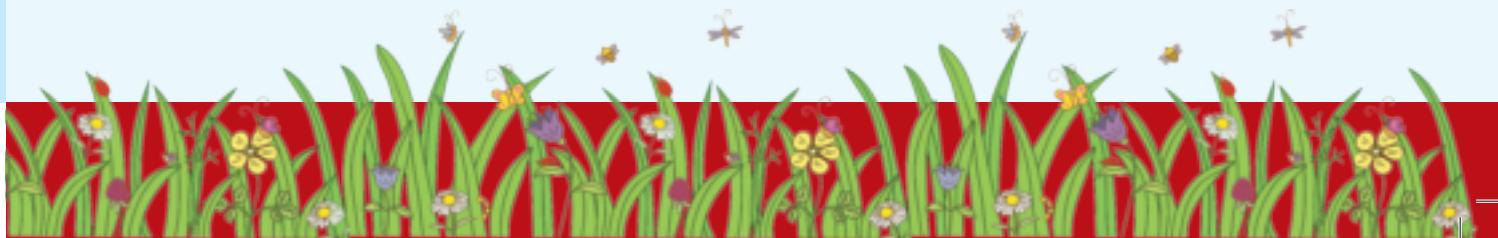
"Sedzesani," ndi Makhulu vha tshi hevhedza.

Nda mbo londa mało avho, fhedzi zwa nnzhiela tshifhinga u vhona ñwana wa hone, o kuta o lindela. Mukumba wawe ndi muthihi na vhukhudo nga muvhala. Ndi a kona u vhona u penya ha zwifimilo, fhedzi uyu ñwana u a zwi ɖivha uri u tea u sa tsukunya uri a si dzhene khomboni. Ndo ri u mu vhona a vho vhonala e khagalakhagala.

Nda mbo hevhedza, "Ndi ñwana a re ełhe, a thi ri, Makhulu?" Vha mbo sumba nga ɬhoho yo sumba gona ḥa khunzikhunzi. Ntsavhutavhi (deer) yo ri sedza, i khou fhisea ngauri a i ɭodi uri mało ashu a kungwe nga ñwana wayo, a re ngei seli na mulonga. Makhulu vha mbo mwemwela vhe vhothe.

"U do sokou ima henefha kana u do tala wa wela?" Vha zwi amba u tou nga vhone na ntsavhutavhi iyi vha a ɖivhana u bva kale. A sokou tshetee kufhinga nyana u swika Makhulu vha tshi dovha vha bva mulomo. "Ndi iwe u no tea u veka zwino,"

vha ralo. Nne na makhulu wanga ro di vha vhatu vha u fara nyendo dzo raliho lu si na tshivhala henefha mutweni wa lwanzhe na shango. Musi ri hafha ri tou vha masephenene, vhatu vhałukutuku vha no khou ɭalela lwanzhe lu re kha tshanduko vhe kha ganuko. Nda mbo tekula mveki nda thoma u veka, ndi tshi dži khwida, nda dži shuvhamisa, nda dži gagamisa, sa zwe Makhulu vha mpfundedza. Vhugabelo he phosho, phashaa, vhu tshi edza mudivhithe wa watshi. "Hannah, ndi tama u tshi elelwa tshiñwe tshihulwane hafha u itela arali ndi tshi nga hangwa."

Deithi:

"Nditsho tshine vha mmbudza, Makhulu," nda mbo ralo.

Makhulu vha mbo vhea tshanda tshavho tsha lukanda lwo honyekanaho kha bannga i re vhukati hashu. Nda imisa tshanda tshanga, tsha tswavhelele tshi tshi nga luvhale lu songo phulwaho ndila nga vhathe, nda tshi vhea ntsha ha tsha Makhulu. Zwanda zwashu zwa ita tshiulu.

"U nkhumbudze nyendonyendo dzo raliho. Dza maduvhaduvha a re tsivhafu. A no dzula mbiluni dzashu a tshi ri humbudza uri ndi riye vhonnyi."

Kha ri nwale

Ni vhona u nga ndi nga mini bugu iyi yo vhidzwa upfi *The Forever Whale?* Ni vhona u nga dzina ja nganea iyi ndi lavhu?

Hannah na makhulu wawe vha ngafhi?

Vho vha vha misumbavhaloi kha meme dza mulomo. Ngani?

Nwana wa ntsavhutavhi o vha o xelana na mme awe. Ni vhona u nga uyu nwana o dipfa hani? Ni vhona u nga mme awe vho dipfa hani?

Muhumbuloni wa Makhulu, zwe a vha vha vhona zwe vha zwi zwa tshipentshela. Ni vhona u nga ndi nga mini zwe ralo?

Makhulu wa Hannah vho no aluwa vhukuma. Ndi maipfi afhio a no ni vhudza uri zwe tou ralo?

Maduvhaduvha a dzula mbiluni dzashu a tshi ri humbudza uri ndi riye vhonnyi. Ni vhona u nga vha khou amba mini vha tshi ralo.

No no vhuya na vha na maduvha a tshipentshela ane na sa do vuwa no a hangwa? Nwalani phara ni tshi talutshedza duvha ilo.

Ni vhona u nga ndi nnyi ane a khou anetshela tshitori. Ni zwi divha nga mini?

TEACHER: Sign

Date

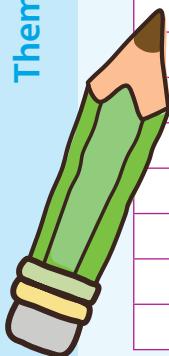

Kha ri nwale

Vhaanewa vha re tshit̄orini itshi ndi vha mirole mivhili yo fhambananaho – fhedzi vha na vhut̄ama ha tchipentshela.

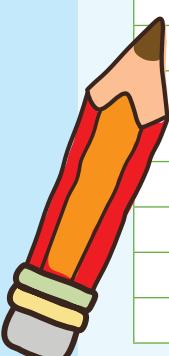
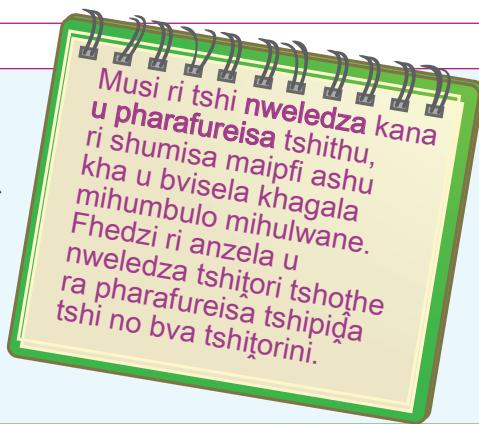
Ńwalani phara nga vhut̄ama ha tchipentshela hune na vha naho na makhulu wanu vha mukalaha kana makhulutshisadzi kana na muñwe muthu muhulane. Ni vhe na vhut̄anzi uri ni na fhungo li re t̄hoho khathihi na mafhungomatikedzi ane a ri vhudza zwinzhi nga fhungot̄hoho.

Kha ri nwale

Anetshelani hafhu lungano lwa *The Forever Whale*. Ambani uri ho bvelela mini, ndi vhonnyi vhaanewa na uri mvelelo dzo vha dzifhio. Dīvhudziseni uri no džhenisa mafhungomatsvhudzi mahulwane naa na uri muthu ane a khou vhala zwe na ńwala u a kona u pfesesa mbuno khulwane.

Ńwalani mafhungo mat̄anu.

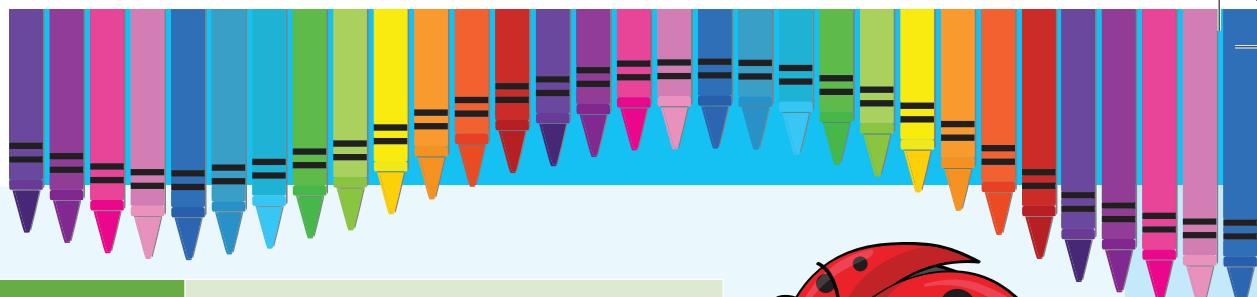

Kha ri nwale

Maipfi o swifhadzwaho a amba mini? Nangani t̄halutshedzo yone i tshi bva kha mutevhe u re kha tsha u ja. Ńwalani maipfi a re na muvhala kha (t̄halusamaipfi) yanu.

Deithi:

nyelelwa	u onyana
tshilomondundu	li vho swifhala
luswathaswatha	vhudzumbamo
vhukhudo	u hwala zwi lemelaho
gagamisa	ho fhumuliwa
honyekana	zwine ra elelwa; zwa kale

Kha ri nwale

Tanganyani maipfi ni tshi shumisa **tshine** kana **vhane**.

Makhulu wanga vha na tshikwekwete. Vhathu vhavhili vha a fhelela.

Havha ndi makhulu wanga. Vha na vhu~~ṭ~~ali nga maanda.

Ro ya tshit~~ṭ~~angadzimeni. Tshi na lunako lu no mangadza nga maanda.

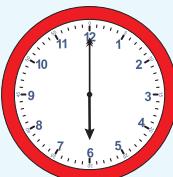
MASALA A VHUSHAKA (MASALAVHUSHAKA)

Ri shumisa masala a vhushaka a tshi kwama madzina e a bulwa u rangani, ri vha ri tshi khou bula zwinzhi nga madzina aya.

Ri a a shumisa na kha u tanganya mafhungo mavhili kana manzhi.
Ri a shumisa kha u amba nga vhathu kana zwithu.

Kha ri nwale

Hannah uri vhugabelo vhu edza mudivhithe wa watshi.

U **vhambedza** kutshimbilele kwa watshi na phosho ya vhugabelo. Mbamedzo iyi i sumbedza uri vhugabelo vhu gekha tshikwekwete vhu tshi tou ongolowa nahone hu na vhudivhithe nt̄ha ha madzi.

Lfanyisi li vhambedza tshithu na tshi~~ṭ~~we li tshi shumisa **u fana na na sa** kha u ola tshifanyiso tsha maipfi.

Hu na li~~ṭ~~we lfanyisi tshit~~ṭ~~orini itshi: *Tsha tswavhelele tshi tshi nga luvhale lu songo phulwaho ndila nga vhathu.*

U khou vhambedza tshanda tshawe na mini?

Mbamedzo iyi i sumbedza mini?

Ni vhona u nga tshanda tshawe tshi fhambari nga mini na tsha makhulu wawe?

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Shuman ni kha zwigwada.

Bugu ine na i funesa ndi ifhio? Talutshedzani kilasi nga bugu iyi: fhethuvhupo hayo, vhaanewa/vhabvumbedzwa, puloto na uri ndi nga mini bugu iyi yo tea u vhaliwa.

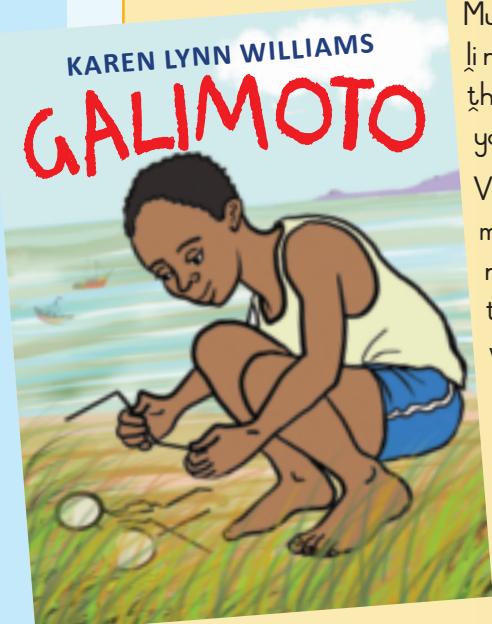

Kha ri vhale

Vhalani tsenguluso ya bugu i tevhelaho.

Galimoto

nga Karen Lynn Williams

Tsenguluso ya bugu i vhudza vhathu uri bugu iyi i amba nga mini. Musengulusi (muthu ane a khou nwala tsenguluso) u anzela u ri vhudza murole we bugu ya nwalelwawone. A nga kha di amba uri u vhona bugu iyi yo nwala zwavhu di naa kana hai, i a takadza na uri luambo lwayo lu a kond a kana lu a leluwa.

Muñwe mutukana u tibula bogisi ja madzanga, a bvisa dara ta dza u ita galimoto (ipfi li no shumiswa Malawi li no amba tshikurukuru). A wana uri dara ta i re hone ndi thukhu. A mbo enda a tshi mona na mudana wa hawe a tshi tod a dara ta. U do wana yo linganaho?

Vhavhalu vha tshitiori itshi vha tea u pvesesa dakalo na mbofholowo zwine uyu mutukana a vha nazwo khathihi na u shumisa muhumbulo wawe. Fhedzi vha nga nyethiswa nga u humbulela hune vhahulwane vha ita kha mutukana uyu musi a tshi tsa a tshi gonya mavhengeleni na zwikirepeni. Nne ndo vha ndi na muhumbulo wa uri mudanani muñuku ngaurali, u do vha e muthu a no divhiwa lune vhathu vha si humbulele uri ha fulufhedzei. Fhedziha, tshitiori itshi tshi a nyanyula nahone tsho nwala zwavhu di. Zwifanyiso zwatsho zwe naka vhukuma nahone zwi bvisela khagala uri Malawi ndi shangode.

Tsha u thoma tshe tsha ntakadza ho vha dakalo line uyu mutukana a vha nalo ngeno a si na tshawe – u tanganelana ha bogisi ja madzanga na maluvhi awe zwe vha zwi tshi mu takadza u fana

na musi muthu o ya u renga thoyi vhengeleni ja Toys 4 Us – kana zwa fhira izwo, hu na vhane vha nga ralo! Zwi tou nga zwitukutuku zwine muthu a vha nazwo zwi fhedza zwi zwone zwine a zwi funesa. Zwi tou nga zwe di ralovho na kha vhana ngauri vha a swika hune vha nanga thoyi nthihi kana mbili dzine vha dzi funesa naho vhe na dzinwe nnzhinnhi; ndi vhana vha tou ralo, vhana lifhasini lothe vha tama u vha na zwithu zwa tshipentshela lune bugu iyi nda vhona yo zwi bvisela khagala tshothe.

Heyi ndi bugu ine ya nga takalelwa nga vhana vha miñwaha ya tahe u swika kha ya fumi. I ri fha tshifanyiso tsha vhathu na kutshilele kwavho. Luambo lwayo hu na hune lwa kond, fhedzi muvhali u do kona u pvesesa uri maipfi magede a amba mini.

Deithi:

Kha ri የውለ Vhalani mbudziso ni የውለ phindulo.

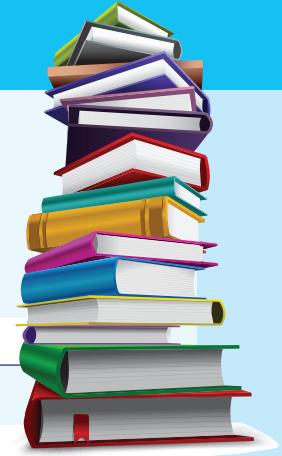
Dzina እ bugu ndi ስምዕስ?

Bugu iyi i amba nga mini?

Uyu mutukana u dzula shangoni ስምዕስ?

Uyu mutukana o humbula u ita mini?

Ni nga i vhal a iyi bugu? ነውላኒ phara ni tshi tikedza phindulo yaንu.

Kha ri የውለ

Maipfi a re na muvhala a amba mini? Nangani ተሳትሬች yone kha mutevhe u re kha tsha u እ. ነውላኒ maipfi a re na muvhala kha dikishinari yaንu ni kone u a shumisa kha u የውለ mafhuno a inwi muንe.

madzanga	mashangoni oቻ he a ስምዕስ
nyethiswa	a ተተላደ ደጋለሎ
nyanyula	u ita zwithu u na muናዕ
tanganelana	thundu ine muthu a i dzhia sa yoneyone
khagala	a zwo ngo dzumbama
tshikurukuru	modoro wa ደራታ
ሻምዕስና ሽምዕስ	u vhulaha ደጋለሎ

TEACHER: Sign

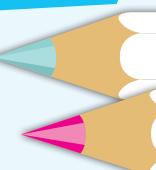
Date

Kha ri ñwale

Ni khou ya u ñwala tsenguluso ya mafhungo e a tumbulwa kha *The Forever Whale* nga Sarah Lean. Shumisani fureme i re afho fhasi kha u ñwala tsenguluso iji.

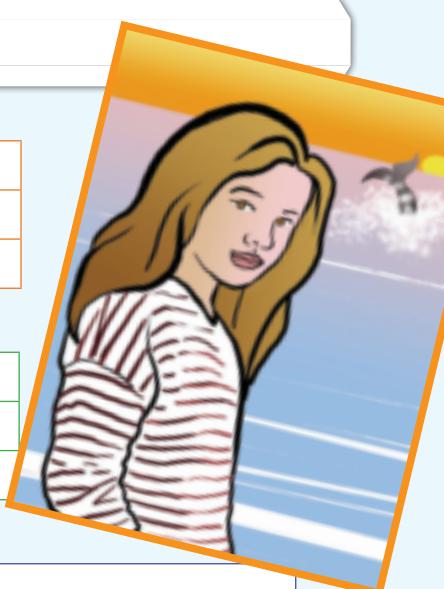
Dzina la bugu

Muñwali

Vhaanewa: Ndi vhonnyi? No pfa ni tshi vha takalela? Vho ita uri ni dipfe nga ndila ifhio?

Puloto: Hu bvelela mini? Zwo vha zwi tshi takadza, u of hisa, i a nyanyula u i vhala?

Ndi tshipida tshifhio tsha mafhungo aya tshine na tshi takalelesa?

Ni vhonu u nga bugu ya hone ni nga i takalela? Ngani?

Ni vhonu u nga itsi tshi tori tshi na pfunzo? Hu na zwe na guda kha mafhungo aya?

Ni nga themendela bugu ya hone kha khonani yanu? Ngani?

Nweledzani kuvhonele kwañu malugana na mafhungo aya nga fhungo lithihi fhedzi ni ite na u a nea vhuimo nga naledzi.

Deithi:

Kha ri የwale

Talelani maiiti a tshifhinga tsha fhiraho a re kha phara iyi.

Mudededzi vha Jamal, Mufumakadzi Vho Sampson vha humbela vhabebi uri vha de muṭanganoni. "Vhone khotsi a Jamal na vhone mme awe," vha ralo vha tshi amba, "Jamal u tea u khwiñisa kushumele kwawe kha mupeleto, vhambalo na ngudakutshilele. Ha thetshelesi." Yone yo vha i ngoho. Jamal o vha a tshi balelwu u dñeia tshifhinga tsha u pfelesa mukovho wa mutapatila, nyendo dza vhatandulamashango kana mupeleto. Tshe a vha a tshi tshi funesa ho vha hu bureiki, he a vha a tshi tambo nga bola yawe ya ragibii. Vhabebi vha Jamal vha mu vhudza uri a sie bola yawe hayani. Zwa ita uri a ታungufhale vhukuma. O vha a sa koni u tshila a si na bola iyi. A thoma u sa tsha amba na muthu kilasini. Nga bureiki o vha a tshi vhonala u ima e ethe u ቃungufhala hawehu tshi vhonala maṭoni na kha u revha ha mahada. Vhabebi vha ri, "Ri tea u wana ndila ya khwiñe haf ha fhetu." Vha da na pulane ye vha i shumisa lwa tshiphirini.

Kha ri የwale

Dzhenisani maiti a re kha tshifhinga tsha zwino vhudzuloni ha maiiti a re kha tshifhinga tsha fhiraho mafhungoni aya.

Ljñwe ሲvha mudededzi Vho Sampson vha ሲvhadza mueni wa tshipentshela afha kilasini – Brian Habana! Jamal a takala na zwikunwe! Brian Habana a amba nae a mu vhudza uri arali a tshi ችدا u vha mutambi wa biko wa ragibii, u tea u shumesa kha vhambalo, mupeleto na dzinwe theru dza afha tshikoloni.

Kha ri የwale

Talelani maiti one mafhungoni aya.

- Brian Habana u amba/u ambi na Jamal.
- Nga bureiki, Jamal tshi/u ima e ethe o ቃungufhala.
- Vho Simpson vha vhudzisa/vha

vhudzisi he Jamal a vha o ya hone.

● Habana lu/u vhona u nga a nga kona u thusa Jamal.

● Vhabebi vhanga zwi/vha a zwi ሲvha uri Vho Simpson vho lingedza u nthusa.

Kha ri የwale

Thukhkanyani maipfi aya a bve madungo. Bulani ipfi ljñwe na ljñwe, ni vhande zwanda ni tshi sumbedza hune dengo ljñwe na ljñwe li ngafhi. Ni kone u የwala ilo ipfi, ni tshi sumbedza madungo alo (tsumbo: lu/do/ngo).

tshifanyiso	muñwali	muñnewa	fhetuhvupo	puloto

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Ni na dayari?

Arali ni nayo, ndi zwifhio zwine na ñwala dayarini yanu.

Arali ni si na dayari, no vha ni tshi nga ñwala zwifhio arali no vha ni nayo?

Kha ri vhale

Vhalani tsengulusa ya bugu i tevhelaho.

Dayari yanga

Ndi vhege thanu tshee nda ñwala zwiñwe zwithu hafhano. Ñwedzi wothe wo vha wo tsitsikana! Khaladzi a khonani yanga o ri humbela uri ri mu thuse u lugisela phathi yawe ya duvha la mabebo. Ho vha riñe vhe ra ita zwa mavhone na muzika, khathihi na zwiliwa na kholodirinkhi (nyamunaithi) dza vhatnu vha fuiña. Phathi iyo yo vha i khulu. Ro tshina na u tamba na u fhufha kha khasili i no ri thakhisa.

Hu si kale, tshikolo tsha mbo di vala. Duvha le tsha vala, rothe ro ita mutatisano wa mugidimo wa u buña na shango wa zwigwada zwa tshikoloni tshashu. Ri tshi fhedza, nne na khonani dzanga ro ya damuni. Na hafu ya kilasi yashu na yone yo ya ngauri ho vha hu si kule. Ro swika ra tamba bola, ra thetselesa muzika ra diphiña vhukuma nga duvha lašu la u thoma la holodei.

Nga matshelo ndo ya Iwanzeni na khonani yanga. Ndo pfa ndi na mashudu nga maanđa ngauri ndo vha ndo no ya Iwanzeni luthihi fhedzi vhutshiloni hanga. Mađuvha mavhili a u thoma o vha e a nñha, duvha lo vha lo tsha zwavhudí nahone madi a tshi khou dudela. Khathihi fhedzi ya mbo di thoma u na. Nne na khonani yanga ra thoma u fhaña phazili (khanganyisa) ya zwipiða zwa 1 000 ye khonani yanga a vha o tou fhiwa nga duvha laue la mabebo. Lwanzhe lwo vha lu tshi rothola lwa u tou tshea fhedzi nda bambela nne. Ndo vha ndi sa todí u disola nga murahu uri a tho ngo bambela Iwanzeni duvha liñwe na liñwe.

Ro no vhuya tshikoloni zwino, nahone ro salelwa fhedzi nga vhege nña uri ri ñwale mulingo wa mafheleloni a ñwaha. U nga vhuya wa humbula uri vhadededzi a vha tsha do ri fha tshunwahaya. Vha nga si zwi ite! Ndi na phurodzhekithi ya divhazwakale hezwi ndi hafha. Ndi mushumo muswa ngeno ho sala vhege nna fhedzi ri tshi ñwala mulingo. Ndi tou tama arali vhadededzi vhashu vha tshi ita zwa mvusuludzo ya mushumo nthani ha tshunwahaya!

Vho no hangwa uri na vhone vho vhuya vha vha vhana?

Kha ri ñwale

Ni vhona u nga tshipida itsi tsha marivalwa ndi mini? Itani thiki kha phindulo yone.

muvhigo wa
bugu

nganeapfufhi

nganeavhutshilonuñe

tshiñwalwa tsha
dayari

Deithi:

Tikedzani phindulo yanu.

Ni vhona u nga muiwali u na miwaha mingana? Bulani uri ndi ngani ni tshi ralo.

Ndi zwifhio zwe ene na vharwe vha kilasi yawe vha ita nga duvha la u thoma la tshikolo?

Uyu muthu u a diphiña nga u bambela? Ni zwi divha nga mini?

Vhudipfi hawe ndi hufhio malugana na vhadededzi? Bulani zwiitisi zwauri ni ralo.

U thoma dayari yawe nga u amba uri ndi kale a sa athu nwala tshithu khayo. Ni vhona u nga ndi nga mini zwo mu dzhiela tshifhinga tshilapfu ngaurali?

Musi tshikolo tsho vala ene na khonani dzawe vho ita zwa u tsumekanya phazili musi wa mvula. Nwalani mitaladzi mivhili ni tshi amba uri ni nga ita zwifhio arali mvula i tshi nga na musi ni kha holodei.

Kha ri nwale

Wanani maipfi a no bva kha mafhundo a dayari ane a vha na thalutshedzo dzi no fana na dza mafurase a tevhelaho.

u dalesa ha zwithu	
i tshi ri fhufhisela ntsha	
zwipida zwi no tumiwa zwa ita tshivhumbeo	
mushumo wa tshikolo u no itwa hayani	
u rotholesa	
u dovholola mushumo	

TEACHER: Sign

Date

Kha ri rwale

Ni khou ya u ñwala tsenguluso ya bugu ye na vhala. Shumisani fureme i re afho fhasi kha u i ñwala.

Dzina _____

Muñwali _____

Vhaanewa: Ndi vhonnyi? No pfa ni tshi vha takalela? Vho ita uri ni dipfe nga ndila ifhio? _____

Puloto: Hu bvelela mini? Zwo vha zwi tshi takadza, u of hisa, i a nyanyula u i vhala? _____

Ndi tshipida tshifhio tsha mafhungo aya tshine na tshi takalelesa? _____

Ni vhone u nga bugu ya hone ni nga i takalela? Ngani?

Ni vhone u nga itshi tshitiori tshi na pfunzo? Hu na zwe na guda kha mafhungo aya? _____

Ni nga themendela bugu ya hone kha khonani yanu? Ngani? _____

Nweledzani kuvhonele kwanu malugana na mafhungo aya nga fhungo lithihi fhedzi ni ite na u a nea vhuimo nga naledzi.

Deithi:

Kha ri nwale

Shumisani mat̄aluli, mad̄adzisi na mat̄anganyi a re zwibogisini na madzina na maiti a inwi muñe kha u vhumba mafhungo mat̄anu.

Kha ri nwale

Shumisani masalambuelamurahu a re tshibogisini tsha maipfi kha u fhedzisa mafhungo.
Ni kone u talela muthu, vhatu kana dzina line lisala la khou amba ngae.

nne muñe	ene muñe	riñe vhañe	inwi muñe
yone ine	vhone vhañe		

Nda ita mushumo wa ñivhazwakale nga na ene a ita wawe
nga

Ro ya lwanzhe ra bambela nga

Mukomana wa khonani yanga o dzudzanya phathi nga

Ni khou t̄oda u fhedzisa phazili nga

Ntsavhutavhi yo pfukela seli ha tshitangadzime nga

Ndi mafhungo mahulwane uri vha pfesese zwine vha tea u ita.

Masalambuelamurahu ndi masala ane a vha na mutshila -ñe. Masala aya a pfififi ndi masala a mbuelamurahu ngauri a sumbedza "u humela murahu" ha nyito kha nefhungo kana tshiitwa.

TEACHER: Sign

Date

13

7I Vho Nelson Mandela - nganeavhutshilomune

Kha ri ambe

Hu na muthu ane na mu tama vhutshiloni?
Talutshedzani k^{il}asi uri ndi nnyi.

Kha ri vhale

Nelson Rolihlahla Mandela vho bebwa mu^{dan}ani u re tsini na Umtata kha ^{la} Transkei. Musi vha tshee mu^luku, vho vha na lutamo lwa u vha ramilayo ane a do thusa vhathu musi vha tshi lwela mbof holowa.

Nga 1962, vho wanwa mulandu wa u fhe^{ta} muvhuso, tsengoni i no pfi Rivonia Trial. Musi we vha ha^{tu}lwa vho amba zwi tevhelaho:

"Ndo lwa na tsikeledzo nga makhuwa, ndo lwa na tsikeledzo nga vharema. Ndo thonifha lutendo lwa u tenda kha dimokirasi na lushaka lwo vhof holowaho lune khalwo vhathe vha tshila nga mulalo nahone vha tshi lingana. Ndi lutendo lune nda tama u tshila ndi khalwo nahone nda lu swikela. Fhedziha arali zwo tea u ralo, ndi lutendo lwe nda diimisela u lu fela."

Vho fhedza mi^{rw}aha minzhi vhe dzhele. Musi vho no vhof hololwa, vho vha muphuresidennde wa Afrika Tshipembe wa u thoma wa murema.

Vho wana pfufho ya Nobel Peace Prize nga 1993.

Talutshedzani k^{il}asi uri ndi nga mini ni tshi tama u vha uyu muthu. U na mvumbo dzifhio dzavhu^di dzine dza mu ita uri a vhe a sa fani na vhar^{we}.

Rerani, ni kha zwigwada zwa vhoiwe, nga phambano vhukati ha nganeavhutshilo na nganeavhutshilomune.

Zwino rerani nga phambano vhukati ha nganea, tshiⁿwala tsha dayari na nganeavhutshilo.

Nganeavhutshilo ndi liⁿwalwa ^line kha^{lo} muⁿwali a ri vhudza nga vhutshilo ha muⁿwe muthumudivhalea. Nganeavhutshilo i amba nga hune uyu muthu a wanala hone; u kwama hani vhar^{we} ngae; ya mba nga zwidodombedzwa zwawe; nahone i amba nga vhudipfi ha muⁿwali malugana na muⁿwaliwa.

Musi vho no fhedza tshikolo, vho gudela digirii ya mulayo. Vho vula ofisi ya vhoramilayo Johannesburg vhe na Vho Oliver Tambo. Vho vha murado wa ANC vha swika he vha nangiwa vha vha phuresidennde wa Youth League ya ANC. Nga murahu vho vha tshanda tsha muphuresidennde wa ANC.

Nobel Peace Prize ndi pfufho i sa fani na dzi^hwe ine ya ^{newa} vhathe vhe vha ita uri shangoni hu vhe na u tsireledzea, hu vhe na na vhudziki kha muⁿwe na muⁿwe.

Deithi:

Kha ri nwale

Wanani pfanywa dza maipfì aya afho pharani mafhungo.

khethwa

diganelà

dzangalelo

vhudziki

edana

khandeledzo

thaphudza

Kha ri nwale

Vhalani mbudziso ni kone u nwala phindulo.

Vho Nelson Mandela vho bebwa ngafhi?

Ndi zwithu zwifhio zwivhili zwe vha tama u ita vhutshiloni?

Vho Mandela vha amba mini vha tshi ri vho lwa na tsikeledzo nga vharema na nga vhatshena vhuvhili hadzo?

Vha ri tshihulwane kha zwo^{the} ndi uri vhathe vha tshile vho^{the} nga mulalo. Ni vhonu u nga lutamo lwavho lwo konadzea? Bulani uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Vho Mandela vho wana pfufho ya *Nobel Peace Prize*. Ni vhonu u nga vho dⁱpfa hani musi vha tshi wana pfufho iyi? Bulani uri ngani.

Ndi zwifhio zwine na vho zwi dⁱvha nga Vho Mandela nge na vhalala ngeneavhutshilo iyi?

TEACHER: Sign

Date

Nganeavhutshilo

Kharinwale

Humbulelani u nga khonani yanu ndi muthumudivhalea. Shumani nothe ni nwale phindulo dza mbudziso dzi tevhelaho: Ndi zwifhio zwiñwe zwa zwithu zwiñlwane zwi no kwama inwi, muta wa hanu na hune na dzula hone? Ndi zwifhio zwi re na ndeme zwine na zwi elelwa?

Humbelani khanani yanu uri a ðe tshikoloni na zwinepe zwa vhathe vha hawe zwine zwa sumbedza zwikhala zwi re na ndeme vhutshiloni hawe. Humbelani khonani yanu uri a ɬalutshedze uri ndi ngani o nanqa zwinepe izwi.

Humbelani khonani yanu uri a kuvhanganye zwithu zwit'yanu zwi no mu kwama a de nazwo tshikoloni. Humbelani khonani yanu uri a talutshedze uri ndi nqani o nanqa izwi zwithu.

Tsha u fhedza, humbelani khonani yanu a fhedzise mafhunqo aya.

Ndi dzulela u elelwa zwa musi

Tshiñwe tsha nyelolo yanga tshine tsha ntakadzesa ndi

Ndo lingedza nga maanda uri ndi

Ndi tungufhadzeswa nga musi

Ndi tama vhatu vha tshi nnyelelwa sa

Shumisani mafhunqo ayo kha u riwala nganeavhutshilo ya khonani iyi.

A cartoon illustration of a young girl with dark hair tied back with a red headband. She is wearing an orange tank top and is seated at a light-colored wooden desk. She is looking down at an open notebook, holding a blue pencil in her right hand as if she is writing or drawing. The background is filled with a large expanse of white paper with blue horizontal ruling lines, suggesting a workspace or a school environment.

Kha ri ñwale

Mafhungo a re zwibogisini a ri vhudza nga mafhungomatsivhudzi ane ra nga a wana tshitorini tsha Vho Nelson Mandela. Nomborani mafhungo a tshi tevhekana nga ngona ya kuvhekanyelwe kwa mafhungomatsivhudzi tshitorini.

Muriwali u nula tshipida tsha tshipitshi tsha Vho Mandela musi wa tsengo ya Rivonia Trial.

Muriwali u ri sumbedza vhuthu ha Vho Mandela.

Muriwali u bula dzina ja muthu ane a khou ñwala ngae.

Muriwali u ri vhudza zwe Vho Mandela vha ita musi vho no fhedza tshikolo.

Kha ri ñwale

Jamal o vha o futelela u tamba nga bola yawe lwe a vho hangwa u sedzulusa mafhungo e a vha o tea u ñwalela mudededzi Vho Simpson. Mu lulamiseleni one.

Ni vhe na vhutanzi uri mafhungo aya a na malederedanzi, zwiga zwa u awela, khoma na zwigagarukela fhethu ho teaho.

ndi khou tama u tamba bola ya ragibii na khona ni dzanga nda kona u ya u vhona brian habana a tshi tamba metshe

hee vhanna ndo hangwa bugu ya tshurawahaya u swiela muña na u vhekanya kamara yanga ngauri ndo vha ndi tshi khou tamba ragibii

Kha ri ñwale

Livhanyani liambele kana murero muñwe na muñwe na tħalutshedzo ya hone.

U bika nga khulu.

Utshi dza muro wa muvhuda, ranga u ya tshilaloni.

U tota tombo.

Ndi tshikaka tshe wa vhona ñowa, u di ri i tshe ngomu.

U kovhela ha ñuvha.

Muthu a tħangana na zwithu vhutshiloni, zwi di dzula zwi tshihumbudzo.

Muđini hu na lufu.

U songo nyadza muthu a sa aħħu pħesesa hune a bva hone kana nzulele yawa.

Murero ndi mupfufhi, kuambele kwo dowelwaho ku tshi buletshedza muhubbulo u re na vhutali ngomu. Liambèle na ħone ndi kuambele, fhedzi maipfi e a shumiswa a amba zwine ja amba zwi khagala.

Kha ri ambe

Ndi ngani vhathu vha tshi kungedzela zwithu?

Musi ni tshi kungedzela zwithu, ndi nga mini zwi na ndeme uri ni ɏalukanyi vhathetshesi kana vha ɏaleli vha ɏu?

Ni tea u shumisa luambode?

Ni nga shumisa mivhala i no vhonalesa kha khungedzelo?

Bulani uri ngani.

ɏalutshedzani khonani dzanu nga khungedzelo ine na vhona i tshi shuma ni bule uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Kha ri vhale

Khungedzelo ri tshila nadzo. Ndivho yadzo ndi u lingedza u ri ɏuwedza uri ri renge tshi ɏwe tshithu kana ri tende khatsho. U itela u kunga dzangalelo ɏashu, hu shumiswa maledere madenya a re kha zwivhumbeo na saizi (mielo) dzo fhambananaho; na mivhala i no kunga; zwifanyiso zwi songo dowelwaho kana zwi sa ɏalukanyiwi; khathihi na maipfi na mafurase a no sengenedza. Vhakungedzeli vha livhisa khungedzelo kha mifuda yo fhambananaho ya vhathe: vhaaliwa, vhaswa, vhatukana, vhasidzana kana vhabebi. Zwigwada izwi zwi pfi ndi zwigwadazwilivhiwa.

vhana-vha-a-khana

MUTATISANO WA ^KUNGAKUNGA

Dzhenani mu ɏatisanoni wa Kungakunga ni wine pfufho dza mat ɏakheni dzi tevhelaho.

MUTATISANO WA
KUNGAKUNGA!

Pfufho ya u thoma: watshi i no dura RI 500 NA tshitake tsha dzibugu dici no dura R3 000.

Pfufho ya vhuvhili: watshi i no dura RI 000

Pfufho ya vhuraru: u wana mahala magazini wa vhana-vha-a-khana.

Nwana mu ɏwe na mu ɏwe u tea u vhala vhana-vha-a-khana – magazini wa vhana vha mi ɏwaha ya 10 u swika kha ya 15. Ni nga thusa kha u ita uri magazini uyu u ɏivhiwe nga vhana vhanzhi nge na dzhenana mu ɏatisanoni wa u dizaina khungedzelo ya magazini.

Mu ɏatisanono ndi wa vhana vho ɏhe vha mi ɏwaha ya 10 u swika kha ya 15. Khungedzelo i tea u vha ya Tshiven ɏa nahone i vhe i mushumo wanu wa vhukuma. I ɏwalwe kha muhwenga wa bammbiri.

Rumelani khungedzelo yanu kha: Mu ɏatisanoni wa Kungakunga wa vhana-vha-a-khana, PO Box 00000 Johannesburg, 1000
Ni vhe na vhu ɏanziuri no ɏwala dzina yanu, mi ɏwaha, dzina ɏa tshikolo tsha ɏu na nomboro ya lu ɏingo kha khungedzelo yanu.

Deithi:

Kha ri nwale

Khungedzelo i nwalelwa u rengisa tshiñwe tshithu kana u ri t̄utuwedza uri ri ite zwiñwe zwithu.

Sedzani nga nt̄ha (u sikima) kha khungedzelo iyi ni ambe uri yo nwalelwa mini.

Ndi maipfi afhio kha khungedzelo iyi ane a vha one ane na thoma u a vhona?

Ndi nga mini e one ane na thoma u a vhona?

Tshigwadatshilivhiwa ndi tshifhio – yo itelwa vhonnyi?

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini marñe a mafhungomatsivhudzi o khethululwa kha marñe a shumiswa kha zwivhumbeo zwi sa fani na zwiñwe tshibogisini?

Khungedzelo iyi i ita uri ni tame u dzhena muñatisoni? Bulani uri ngani.

Zwino tshimbidzani mat̄o (u sikena) khungedzelo ni fhindule mbudziso idzi.

Vhathu vha nga wina pfufho dzifhio kha muñatisano uyu?

Hu na zwigada zwa mirole mingana? Ndi mirole ifhio?

Ni vhona u nga hu ño bvelela mini arali na nga dzhena muñatisanoni uyu ngeno no rulema mushumo u si wanu?

Tshitake tsha dzibugu ndi mini?

Mafhungo aya ndi one kana a si one? Tangedzelani phindulo. Bulani nga fhasi ha fhungo liñwe na liñwe uri ndi nga mini ni tshi vhona u nga ndi lone kana a si lone.

Muñatisano uyu ndi wa vhana vha no pfana na u nwala.

Lone:

A si lone:

Nwana muñwe na muñwe a nga dzhena muñatisanoni uyu.

Lone:

A si lone:

Vhadededzi na vhone vha nga wina pfufho.

Lone:

A si lone:

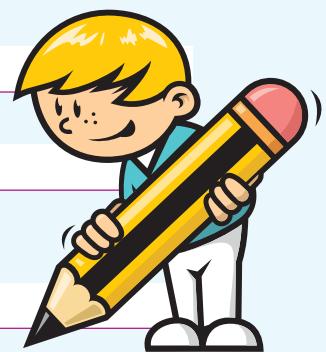
Tshitori tsha muñwe na muñwe we a dzhena muñatisanoni tshi ño andadzwa kha magazini.

Lone:

A si lone:

Ni nga sikima marñalwa ni tshi sedza nga nt̄ha ni tshi t̄oda muhumbulo u no angaredza mulaedza wao; ni nga sikenä marñalwa ni tshi t̄oda zwidodombedza zwo tou lumbamaho.

TEACHER: Sign

Date

19

Kha ri rwale

Dizainani khungedzelo ya
vhana-vha-a-khana.

Musi ni tshi dizaina khungedzelo yañu ni elekanye nga vhathetshelesivhavhali vhañu, zwine vha zwi takalela kana zwine vha si zwi takalele, luambo lune na tea u shumisa, na nyolo na zwifanyiso zwine na ðo shumisa.

Khungedzelo yañu i vhe yo itelwa vhana vha miñwaha ya vhukati ha 10 na 15 nahone i tea u vha i tshi takadza, i tshi tsivhudza, i tshi ðifha.

Ni songo hangwa u ñwala mepe wa mihibulo kha bammbiri ja u vetaveta uri li ni thuse kha u pulanela khungedzelo yañu. Musi no no ñwala khungedzelo yañu, humbelani khonani yañu a ni dzudzanye yone.

Khungedzelo i itiwa (i dazainiwa) nga ndilade?

Vhunzhi ha khungedzelo dzi itelwa u kunga vhathe vha renge tshibveledzwa. Musi ni tshi ita khungedzelo, ni tea u ðivha uri ndi ya vhathe vhathe vha renge tshibveledzwa itshi zwine vha si zwi takalele.

Ri shumisa maipfi, zwifanyiso, mivhala na zwivhumbeo zwi no kunga vhathe. Musi ni tshi dizaina khungedzelo yañu ni humbule nga: **Vhathetshelesivhavhali:** khungedzelo iyi yo itelwa vhonnyi? Vha na miñwaha mingana?

- **U kunga:** Ni nga ita mini zwa u ita uri vhathetshelesivhavhali vha tame u lavhelesa na u vhalo khungedzelo yañu.
- **Luambo:** Shumisani luambo lu sa kondi lune vhathetshelesivhavhali vhañu vha ðo lu psesesa. Ni nga ði shumisa luambo lwa tshikau.
- **Zwikungamaþo:** Khungedzelo yañu i ðo vha na zwifanyiso, zwinepe kana nyolo? Ni ðo shumisa mivhala ifhio?

Kha ri nwale

Kha mutevhe we na ḡewa afho fhasi, nangani ipfi ḥo fhelelaho li no yelana na pfufhifhadzo dza maipfi idzi (aburivesheni) dze na ḡewa.

dzina	dzula	liiti	livhudzisi
anathomi	mbalo	livhumbi	dzanda

dzin	
lii	
livhumb	
lipfan	
anat	
livhudz	

Kha ri nwale

Dzhenisani tshivhumbeo tshone tsha liṭaluli liṅwe na liṅwe.

1. Nndu iyi ndi (khulu) _____ kha heīla.
2. Masindi ndi (seke) _____ u fhira Rabelani.
3. Tshikete tshawe ndi (vhudi) _____ nga maanda.
4. Lusunzi ndi (tuku) _____ kha thunzi.
5. Tshikolo tshashu tsho fhaṭwa nga 1974. Ndi (kale) _____.

Kha ri nwale

Itani ndogazwiga mafhungoni a tevelahlo: ni shumise zwidevhe na khoma fhethu ho teaho.

Ndi khou ṭoda muṅwe na muṅwe a re kilasini yanga a tshi dzhena muṭat̄isanoni hu amba Mufumakadzi Vho Nkosi mudededzi washu.

Pfufhifhadzo ya ipfi anat i a shumiswa tshiṅwe tshifhinga vhudzuloni ha ipfi ḥo fhelelaho la anathomi.

Ndo wina muṭat̄isano wa u dizaina khungedzelo lune ano mađuvha nda vho pf̄i Rakhungedzelo.

**Pfufhifhadzo
dza maipfi
(aburivesheni)** ndi u
tukufhadza ipfi. Vhunzhi
ha pfufhifhadzo ya
maipfi hu thoma nga
lederedanzi ha fheла
nga tshiga tsha u awela.

Ri shumisa zwid̄evhe
musi ri tshi:

- Dovholola zwe muthu a amba kokotolo.
- Ri tshi ambela ipfi ligede
- vhudzuloni ha uri ri li
shumise li tshi amba zwo
dowelwaho.
- Shumisa dzina ja miswaswo
vhudzuloni ha dzina ja
vhukuma ja uyu muthu.

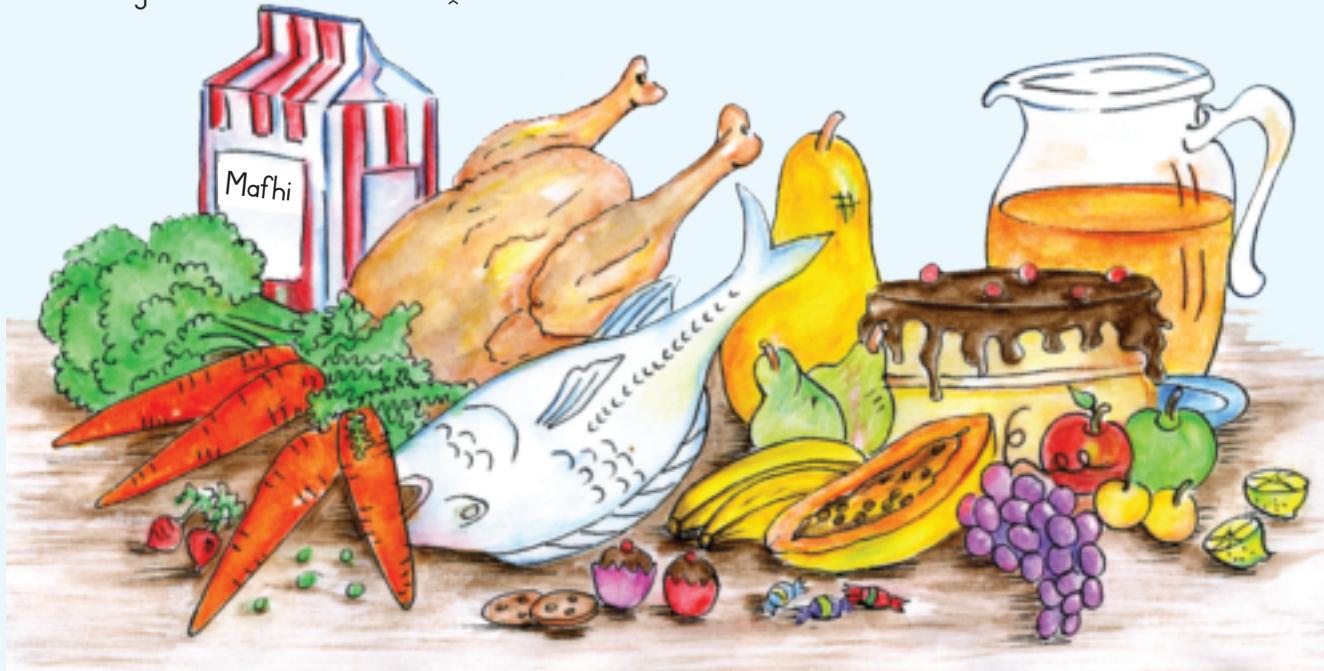
Zwīliwa, matakadzambilu!

Kha ri ambe

Shuman ni kha zwigwada.

Talutshedzani tshigwada tshanu uri zwīliwa zwine na zwī funesa ndi zwifhio, zwī bikwa nga mini na mini (thinganywa) na uri ndi nga mini ni tshi vhona zwī tshi difhesa.

Kha ri vhale

Vhalani khungedzelo i tevhelaho.

**THANGELATSHISWITULO YA
SWONDAHA
VHANA!
ILANI
THUMBU
DZI TOU
RWEE!**

9 Pickle Road, Pickleville, OOO IIII 222

ZWI RE KHA MENYU:

- muesli, mitshelo, yogati na mutoli
- makumba, sosedzhi dza kholomo, małamatisi o kadzingwaho, ngowa dzo ṭhat̄hiwaho na phiriphiri yashu tswuku i no ṭapit̄ela.
- yogati, aisikhirimu na dzhusi ya mitshelo mitetetete.

MUDIFHO!

NGA NWEDZI WA THANGULE! 11:00 – 14:00

Deithi:

Kha ri የwale

Vhalani mbudziso ni kone u የwala phindulo dzadzo.

Ndi ngani khungedzelo iyi yo የwaliwa?

Ndi maipfi afhio kha khungedzelo iyi ane a vha one ane na thoma u a vhona?

Ndi nga mini e one ane na thoma u a vhona?

Tshigwada tsha vhaṭalelivhathetshesi ndi tshifhio? ንwalani mafhungomatsivhudzi ane a ታlusa tshigwada itshi.

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini marwe a mafhungomatsivhudzi o khethululwa kha marwe a shumiswa zwibogisini, kha zwivhumbeo zwi sa fani na zwiñwe zwa የaledzi na mivhala?

Khungedzelo iyi i ita uri ni tame u ya *Pickled Peppers*? Bulani uri ngani?

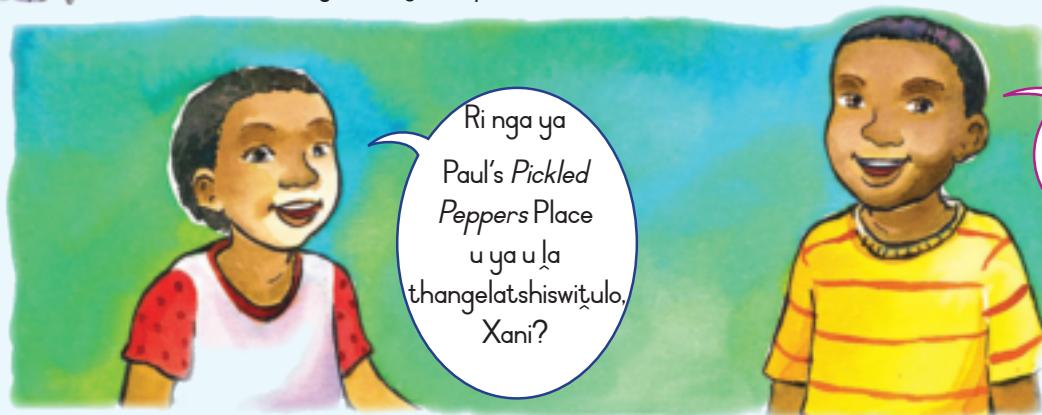
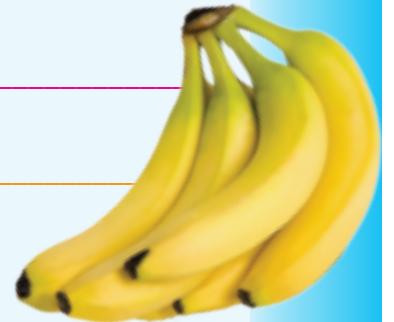
Khungedzelo iyi i shumisa alitheresheni (musi mibvumo ye ya vhambera i tshi thoma nga mubvumo u no fana). ንwalani tsumbo i no bva kha khungedzelo.

Ni vhona u nga vhana vha nga ወa u swika thumbu dzi tshi rwee afha fhethu? Bulani uri ngani?

Kha ri የwale

Vhalani zwine Dora a khou vhudza Xani. Ni kone u የwala khasaledzo yavho nga maipfi maambiwa.

Dora a vhudzisa

Xani a fhindula

TEACHER: Sign

Date

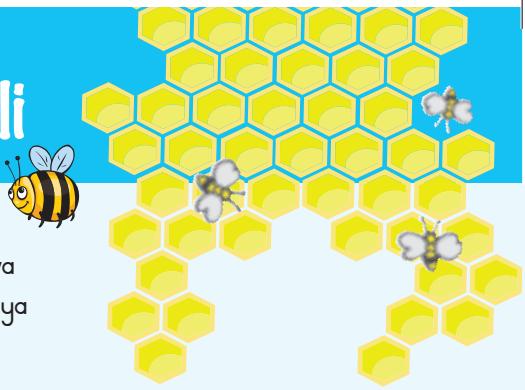
23

Khungedzelo ya ḥotshi dza mutoli

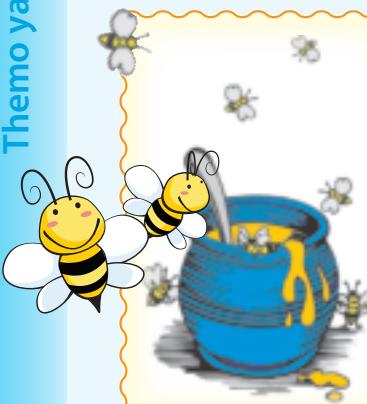

Kha ri riwale

No humbelwa u ita khungedzelo ya mutoli muswa wa Cape fynbos. Tshigwadatshilivhiwa ndi tsha mirole ya miñwaha ya 10 na 15.

Lavhelesani mafhungo a re afho fhasi. Ni nga kha di shumisa miñwe ya mihibulo iyi. Swayani nga muvhala wa tada mihibulo ine na vhona u nga ni do i shumisa. Ni nga kha di shumisa maipfi, mafurase na mafhungo anu inwi munę.

Notshi dza 10 000 dzo kuvhangana dza ita mutoli uyu.

Mutoli wavhuđi u sa solisei!

**Notshi dza Afrika
Tshipembe dzo shumesa tshilimo tshino.**

**U ita kilogireme
ya mutoli, ḥotshi
dzo fhufha u bva**

Johannesburg u swika Cape Town na u vhuya lu no swika kamalo.

U a difha kha vhurotho na tieni.

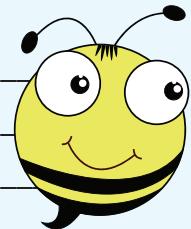
U a difha naho u wothe.

Thetshelani vhuṭapitapi.

**Wo itwa nga ḥotshi dici re
na mutakalo na dakalo.**

Kha mitaladzi u si na tshitihu, ḥwalani maipfi, mafurase na mafhungo anu inwi munę ane na do a shumisa kha khungedzelo yanu.

Neani dzina mutoli wanu. Li ḥwaleni kha khungedzelo yanu nga ḥtha. Lingedzani u shumisa alitheresheni kha dzina ili u itela u kunga dzangalelo ja tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali.

Zwino shumisani mafhungo aya e na a swaya nga muvhala kha u ḥwala khungedzelo yanu kha siatari ja seli.

Musi ni tshi khou ḥwala khungedzelo yanu ni tea u elekanya zwi tevhelaho:

Tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali – yo itelwa vhonnyi?

Luambo lune na lu shumisa – a lu kondi ngeno lu tshi shuma? Lu a kunga dzangalelo ja muvhali?

Saizi ya maleđere ane na do a shumisa – a do fhambana zwi tshi langwa nga maipfi, mafurase na mafhungo o fhambananaho?

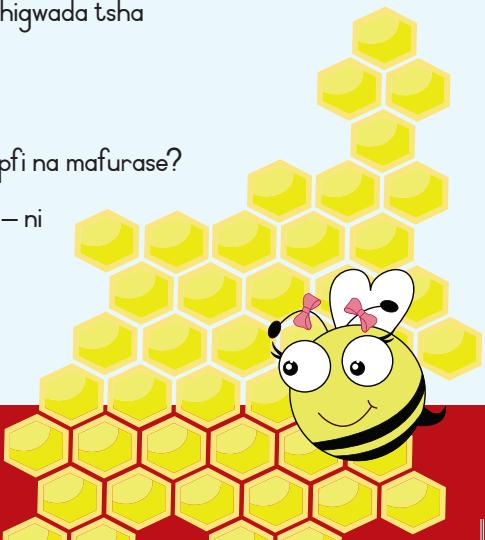
Mivhala ine na do i shumisa – ni do shumisa mivhala ifhio kha u kunga dzangalelo ja tshigwada tsha vhathetshelesivhavhali?

Zwifanyiso zwine na do zwi shumisa kana na ola – ni do zwi vhea ngafhi?

Zwivhumbeo zwa tchipentshela zwine na do shumisa – ni do kunga hani mađo nga maipfi na mafurase?

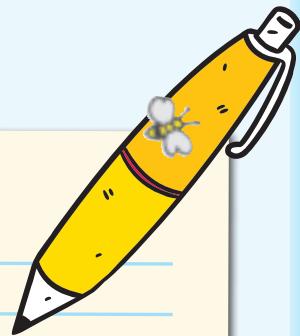
Mafhungomatsivhudzi anu, tħoħo ya khungedzelo na zwivhumbeo zwa tchipentshela – ni do zwi vhea ngafhi?

Musi ni sa athu ḥwala khungedzelo yanu, i pulaneleni kha bammbiri.

Deithi:

Ni vhe na vhut̄anzi uri mafhungo aŋu a a kunga na u sa kond̄a. Musi no no fhedza u ንwala, humbelani muňwe muthu a i vhalulule, a t̄ahise mihibulo, arali zwo tea, a i dzudzanye (lulamisa).

Kha ri ንwale

Itani fhungozwało nga ዝንዬ na ዝንዬ ላማዊ የሃላፊ ነው.

takadza _____

dfhā _____

mutakalo _____

dakalo _____

Fhungozwało ndi fhungo
li re na davhi l̄ithihi
fhedzi, hu na እfhungo
muthihi na nyito.

Tsumbo:

Mutoli wa mat̄akhkeni
wo rengwa vhukuma.

እfhungo

nyito

TEACHER: Sign

Date

77 Thyetha ya vhana

Kha ri ambe

Phambano vhukati ha zwi no khou sumbedzwa baisikoponi na zwe zwa bveledzelwa thyetha ndi ifhio?

No no vhuya na ya thyetha?

Arali no no ya, no vhona mini?

Talutshedzani tshigwada tshañu kana kílasi nga litambwa le na li talela ni lingedze u vha tütuwedza uri vha li talelevho.

Kha ri vhale

Vhana u mona na liphasi lothe vha a diphiña nga tano la *Pippi Longstocking*. Miñwahani i si gathi yo fhiraho, vhana vha Johannesburg vho vha na mashudu a u kona u talela tano ili.

Lavhelesani khungedzelo ni vhone uri ndi nga mini tano la *Pippi Longstocking* li tshi mvumvusa vhukuma.

Seani u swika mbabvu dzi tshi vhavha

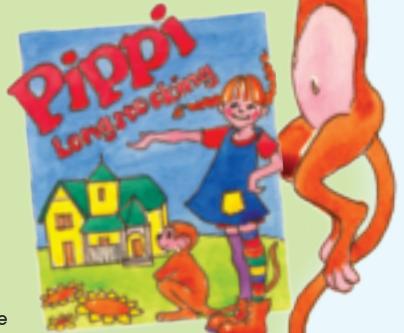
O VHUYA NGE A FUNESWA!

Thyetha ya Vhana ya Lushaka i a dikukumusa musi i tshi divhadza uri tshifhinga tsha *Pippi Longstocking* tso swika, ndi lungano lwa vhana lu no seisa. Litambwa ili li do sumbedzwa nga tshifhinga tsha holedai ya zwikolo ya Phaseka, u thoma nga la 7 la Thafamuhwe.

Pippi ndi musidzanyana a no takadza nga maanda a no dzula nduni inhevho, e na bere na thoho ya tshifuwo. Zwiito zwa Pippi zwi sa divhalekani (zwa vhułoutu) zwi a seisa nga maanda, fhedzi zwi a ita zwi tshi mu dzhenisa khakhathini! Vhana vha a takalela vhukuma u vhona uri u do fhelela ngafhi.

Ndi muthu a no funea, nahone vhana vhothe vhane vha vhona litambwa lawe vha tama u vha Pippi. Musi tano lo no fhele vhana vha gidimela jaiburari u ya u wana bugu ya *Pippi Longstocking*. Arali ri tshi tou zwi amba zwavhuđi, Pippi ha nyalei.

Nyimbo dzi no imbiwa, mitshino na u diphiña nga vhutshilo ndi zwithu wine zwa ita uri tano ili funeswe nga vhana. Idani ni tue na Pippi, thoho yawe, ri sa hangwi Vho Nilsson, na bere yavho ya tshifuwohaya. Idani ni vhone musi avha vhothe vha tshi diphiña lunzhilunzhi nga vhutshilo nga ndila i

Ubva nga la 7 Thafamuhwe u swika nga la 16 Lambamai

Litambwa la *Pippi Longstocking* li do sumbedzwa ngei kha Thyetha ya Vhana ya Lushaka, 3 Junction Avenue, Parktown, Johannesburg. Nga tshifhinga tsha musi zwikolo zwo vula, hu tambiwa vhukati ha vhege nga 09:00 na nga 10:30. Musi zwikolo zwo vala hu tambiwa nga Musumbuluwo u swika Mugivhela nga 10:30 na nga 14:30.

U buka (u vhaledza) nga tshigwada na luaf hulelo lwo itelwaho zwikolo, zwi hone.

Deithi:

Kha ri የወለ

Vhalani mbudziso ni kone u የወላ phindulo dzadzo.

Ndi ngani khungedzelo iyi yo የወልዋ?

Ndi maipfi afhio kha khungedzelo iyi ane a vha one ane na thoma u a vhona?

Ndi nga mini e one ane na thoma u a vhona?

Tshigwada tsha vhaṭalelivhathetshelesi ndi tshifhio? ነውلani mafhungomatsivhudzi ane a ታሉሱ tshigwada itshi.

Ndi vhona u nga ndi nga mini ho shumiswa mivhala i no kunga kha khungedzelo iyi?

Ni vhona u nga ndi nga mini marwe a mafhungomatsivhudzi o khethululwa kha marwe a shumiswa zwibogisini, kha zwivhumbeo zwi sa fani na zwiñwe zwa ንaledzi na mivhala?

Wanani mafhungo ane a lingeda u ni ተቱwedza uri ni ye u ተለለ ተናስ ያለን እና የወለ ውቃዬ:

Ni vhona u nga ተናስ ያለን እና የወለ ውቃዬ?

Litambwa እና Pippi Longstocking እና no vhuya እና ተናዋ ውቃዬ thyetha? Bulani uri ni zwi ደንብ እና የወለ ውቃዬ.

ነውلani mafhungo ni tshi amba zwine na vhona litambwa እና Pippi Longstocking እና tshi amba ngazwo.

Talutshedzani uri ስያስ እና "u ደዎ ቅዱል እና ቅዱስ" እና amba.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri nwale

Ni khou ya u riwala khungedzelo ya litambwa ja tshikolo. Ndi mafhungo mahulwane uri khungedzelo yanu i tea u tukuvwedza vhathu uri vha de tanoni ja hone, ngauri ni khou tso da u kuvhanganya masheleni a vhana vha re vhaholef hali.

Shumisani marwe a maipfi aya, mafurase na mafhungo kha khungedzelo yanu. Ni ite na u riwala mihibulo yanu, kha mitaladzi i re fhasi ha mutevhe.

tshi ^č ori tsha matakadzambilu	vhatambi vha sa takadzi zwone
mufhindulano u no nyanyula	miswaswo
tshibilebule	vhukonani
lufuno lu tanzwa mbilu	thasululo i no rudza mbilu
tan ^č o ja muta wothe	5 – 8 Khubvumedzi

Musi ni tshi khou riwala khungedzelo yanu ni vhe na vhu^čanzi uri ni dzenisa zwi tevelaho:

- Dzina ja litambwa lo riwalwa nga maledere madenya, matswu a mivhalavhala (ni tea u nea litambwa lanu thoho)
- Ndi vhonnyi vhane vha khou tamba litambwani
- Litambwa li do tambelwa ngafhi
- Deithi, duvha na zwifhinga zwa matano
- Thalutshedzo pfufhi ya uri litambwa ili li amba nga mini
- Kubukele

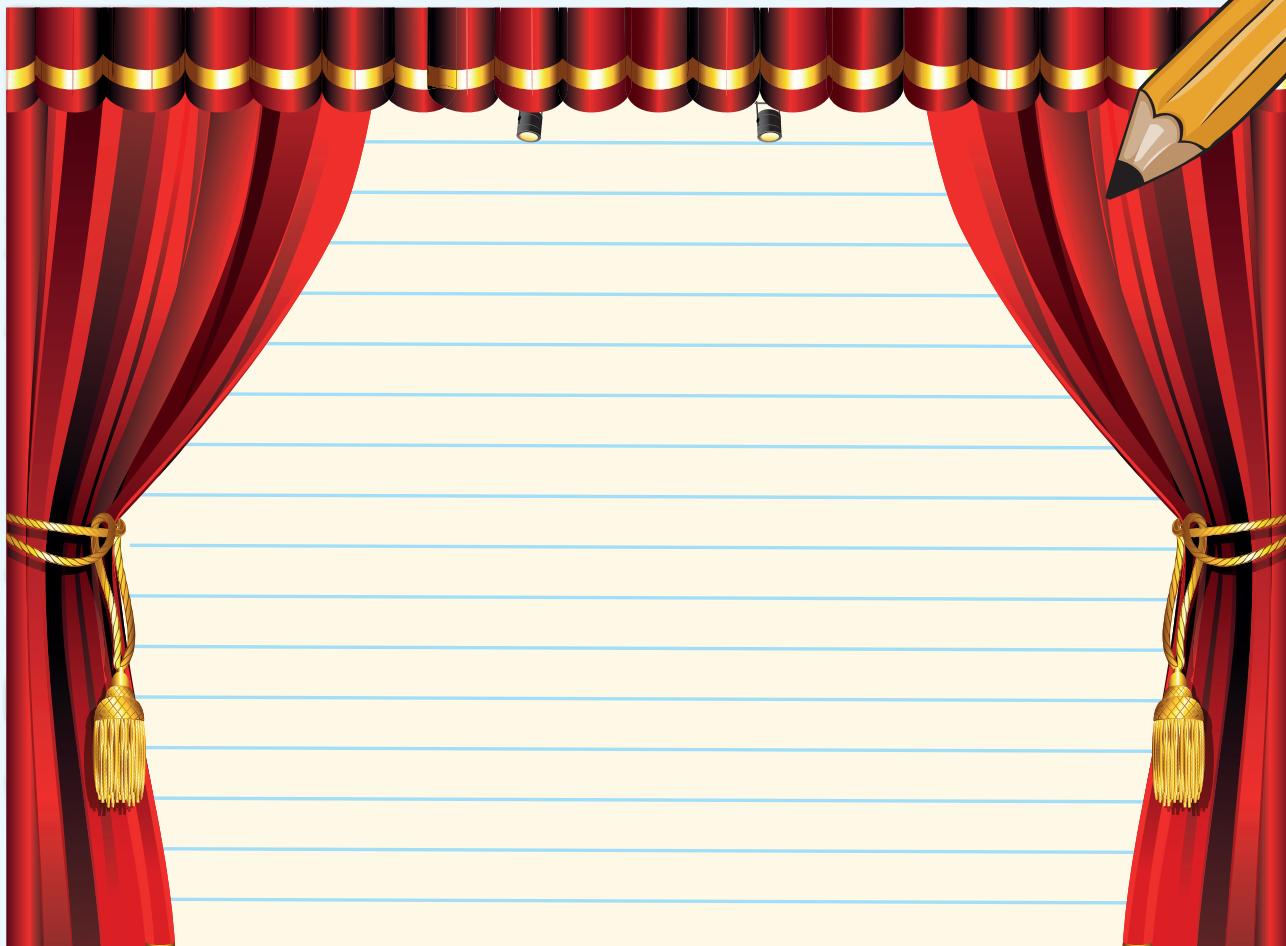
VHUSEVHEDI:

- Shumisani luambo lu sa kondi ngeno lu tshi shuma.
- Vanganyani saizi ya maledere ane na do a shumisa kha maipfi, mafurase na mafhungo o fhambananaho.
- Nangani mivhala i no kunga ma^čo.

- Zwifanyiso zwine na do gera kana na ola zwi tea u vhudza vhathu uri ndi litambwade.
- Shumisani zwivhumbeo zwa tshipentshela, zwi do shuma kha u kunga ma^čo uri a sedze maipfi na mafurase a re na ndeme.
- Kudzudzanyelwe kwa khungedzelo yanu ku tea u kunga ma^čo a vhathu nahone ku tshi yelana na zwine na khou kungedzela.

Musi ni sa athu የውላ khungedzelo ውኑ, i pulaneleni kha bammbiri. Ni vhe na vhuት,anzi uri mafhungo አኑ a a kunga na u sa kondà. Musi no no fhedza u የውላ, humbelani muኑwe muthu a i vhalulule, a ታክሰ mihibulo, arali zwo tea, a i dzudzanye (lulamisa).

Kha ri የውለ

Tagedzelani ዘዴት ni talele ስዳድሪ fhungoni ዝኑዬ na ዝኑዬ kha a tevhelaho. Ni kone u bula uri ስዳድሪ እንደተሸፈዳ ቀበሌለ ነው, ከነ ነው ያለው ክፍል ነው, እና ተስቃቅ ተከናወል ነው.

Tsumbo: Jane a vhala manweledzo a ስትምበዋ እንደ Pippi Longstocking ነገ በታችና. ነገ በታችና እንደተሸፈዳ ቀበሌለ ነው? ነገ በታችና እንደተሸፈዳ ቀበሌለ ነው?

Malindi o ተወል ነገ በታችና.

ሁትምበዋ እንደ Pippi Longstocking እንደተሸፈዳ ቀበሌለ ነው, እና ተስቃቅ ተከናወል ነው.

Ro ደብዛና ነገ መልኩ እንደ ስትምበዋ እንደተሸፈዳ ቀበሌለ ነው, እና ተስቃቅ ተከናወል ነው.

Ro ያለው ስትምበዋ እንደተሸፈዳ ቀበሌለ ነው, እና ተስቃቅ ተከናወል ነው.

Muṭatisano wa khomphiyutha

Kha ri ambe

No no vhuya na dzhena muṭatisanoni? Arali zwo ralo, ṭalutshedzani tshigwada tshanu zwe na wina. Arali zwi songo ralo, ṭalutshedzani tshigwada tshanu zwine na nga tama u wina muṭatisanoni wo raloho.

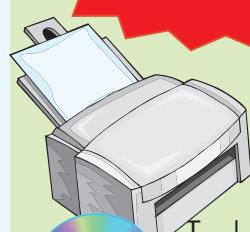
Tshikolo tsha hanu tshi na dzikhomphiyutha? Arali tshi nadzo, ni a ya kilasini dza u guda khomphiyutha? Ṭalutshedzani tshigwada tshanu.

Arali ni si na khomphiyutha tshikoloni, ṭalutshedzani tshigwada uri ndi nga mini zwi na ndeme uri ni vhe nadzo tshikoloni tshanu.

Kha ri vhale

Muṭatisano wa khomphiyutha wa Brain Box

Winelani tshikolo tshanu
khomphiyutha!

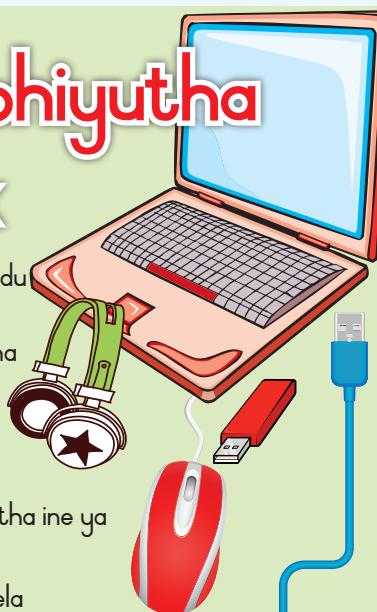

Tshikolo tshanu tshi nga vha na mashudu tsha wina khomphiyutha ya mune (pc) ya Brain Box i no qura RIO 000, ho ingwa nthu u thireiniwa nga vha HANDS-ON Computers.

Ri khou ṭoda inwi kana kilasi yanu ni tshi dizaina khomphiyutha. Itani tshimangadzo! A zwi vhuyi zwa kondi!

Tendelani ṭhalukanyo yanu i tshi pelevhela nalo! Sikani khomphiyutha ine ya do ita uri vhutshilo hanu vhu takadze na u difha! Zwine na tea u ita ndi u ola tshifanyiso tshi sa kondi ni tshi kungedzela khomphiyutha yanu. Kha kungedzela iyi ni ri vhudza uri khomphiyutha yanu i kona u ita zwifhio. Khomphiyutha ine ya vha yone ya vhukumakuma nahone i tshi nyanyula i do wina! Ni songo hangwa u shumisa ndila dza u ita kungedzela dze na guda.

Zwinoha, vhagudi na vhadededzi, dzenani fhasi ni shumise maluvhi anu! Dobani penisela na khirayoni ri thome. Muṭatisanoni hu dzenwa nga kilasi kana mugudi nga ethe.

**Deithi ya u vala:
30 Fulwi**

Ni songo hangwa u nwala dzina lanu na
direse ya tshikolo tshanu.

Deithi:

Kha ri nwale

Fhindulani mbudziso idzi.

Shumisani khiyi iyi kha u ta uri ni ita thiki tshibogisini tshifhio:

1 = nga maanda/kanzhi; 2 = zwitukutuku/tshiñwe tshifhinga; 3 = na luthihi

1 2 3

Ni a takalela zwa khomphiyutha?

Bulani uri ngani:

Ni na vhukoni ha khomphiyutha?

Ni vhona u nga khomphiyutha dzi na mushumo kha vhana vha tshikolo?

Lavhelesani mutatisano – pfufho yayo ndi vhugai?

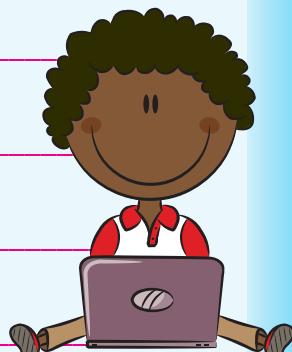
Ni tea u ita mini uri ni dzhene kha mutatisano uyu?

Hu khou kungedzelwa mini?

Khungedzelo iyi yo livhiswa kha vhonnyi?

Ni nga dzhena kha mutatisano uyu? Bulani uri ndi ngani.

Ndi nnyi a no khou lambedza mutatisano uyu?

Kha ri nwale

Fhedzisani mafhungo a tevhelaho. Shumisani marwe a maipfi a re tshibogisini uri a ni thuse.

a zwo ngo ñowelwa	u humbulela	tshithu tshiswa tshi songo ñowelwaho	pulane	takalela	
u sa mangadza	u sika	tshiswa tshi si tsha u kopela	u sa anza	u shumisa muhumbulo	u elekanya

U dizaina tshithu zwi amba _____

Tshithu tshine tsha vha tshimangadzo ndi _____

Tshithu tsha vhukumakuma ndi _____

Thalukanyo yanu ndi zwine zwa ita uri ni _____

TEACHER: Sign _____

Date _____

Kha ri ñwale

Talani mitalo ni tshi livhanya mafurase a re kha tshanda tsha monde na t̄halutshedzo
dzao dzi re kha tsha u la.

u finya dza khwaṭha
u fhufha vhavhili vha sera
u sela nga lu no bvuda
u fhira dici tshi hamawa
u fara ludongo nga hu fhisaho

u t̄angana na zwi kondaho
u penga
u tshina nga dakalo
u shuma nga nungo dzot̄he
zwithu a zwi tshimbili zwavhuđi

Kha ri ñwale

No humbula u dzhena kha muṭatisano wa *Brain Box Computer*.

Humbulani nga lushaka lwa khomphiyutha ine na khou humbula u i vhumba. I do ita mini? I do vha yo tou itisa hani?
Ni elelwé u ita uri khomphiyutha yanu i fhambane na diciñwe nahone i nyanyule. Zwino i t̄alutshedzeni.

Kha ri ñwale

Fhedzisani mafhungo aya nga u ñwala liiti lone.

Vhana vha Gireidi 5 vha na khomphiyutha mbili dici no vha _____ . (thusa/thusela)

Mila na Mathapelo vha na khomphyutha dzine vha dici _____ . (shumisa/shumela)

Vharñwe vha vhadededzi vhashu vha ri _____ khomphiyutha (gudisa/gudela).

Vhunzhi ha vhatukana na vhasidzana vha _____ mitambo ya khomphiyutha (funesa/funisa).

Khomphiyutha ya tshikoloni tshashu ya kalekale i kha dici _____ na ñamusi (shuma/shumana).

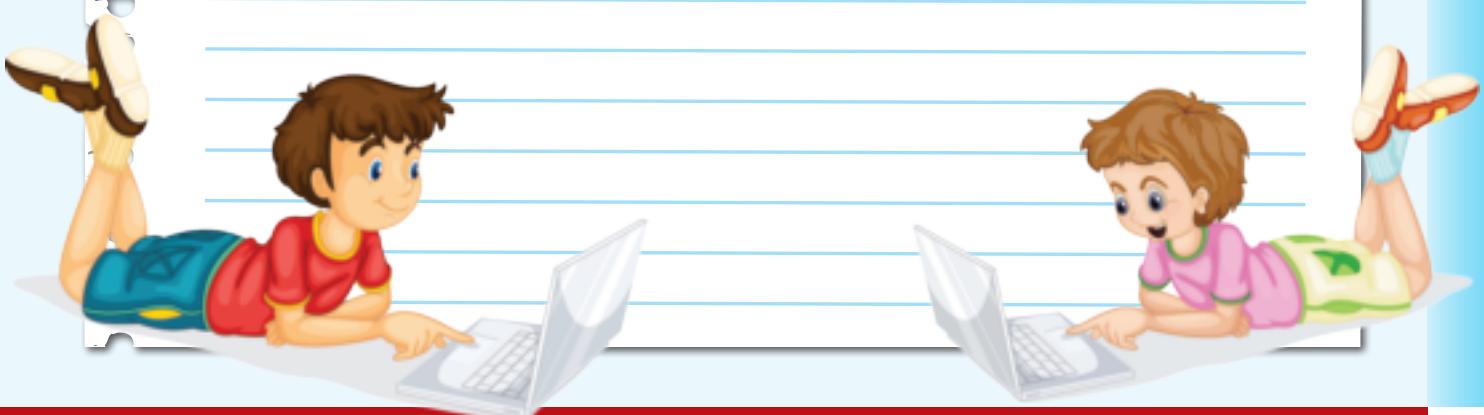
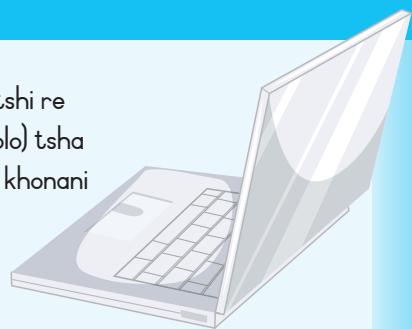

Deithi:

Kha ri nwale

Pulanelani ni ite kungedzela ya khomphiyutha tshikhalani tshi re afho fhasi. Ni songo hangwa u dzhenisa na tshifanyiso (nyolo) tsha khomphiyutha! Musi no no fhedza kungedzela yanu, ifheni khonani yanu a i lavhelese na u i dzudzanya arali zwo tea.

TEACHER: Sign

h

Date

33

Mutevhemùoli

NDI A KONA

u amba nga nganea		
u topola muanewa, puloto na mulaedza		
u vhala zwe zwa ṭumbulwa kha nganea		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho		
u amba nga ṭhoho		
u topola muhumbulo		
u ḓwala phara i re na ṭhoho na mafhungomatikedzi		
u ḓwala manweledzo		
u livhangha maipfi na zwine a amba		
u shumisa masala a vhushaka		
u topola ḫalutshedzo dza mafanyisi		
u vhala tsenguluso		
u rera nga vhaanewa, puloto na fhethuvhupo zwa bugu		
u ḓwala mafhungo ndi tshi shumisa maipfi a no bva kha phara		
u ḓwala tsenguluso ndi tshi shumisa fureme		
u topola maiit a re kha tshifhinga tsho fhiraho		
u shandula maiti a re kha tshifhinga tsho fhiraho a vha kha tshifhinga tsha zwino		
maiti		
u ḓwala mafhungo ndi tshi shumisa mapfanisone		
u pađula maipfi a bva madungo		
u amba nga dayari		
u vhala tshińwalwa tsha dayari		
u rera na u topola phambano vhukati ha nganea, nganeavhutshilo na tshińwala tsha dayari		
u topola tshifhinga tsho fhiraho na mađumi		
u shumisa mađaluli, mađadzisi na mađanganyi kha u vhumba mafhungo		
u shumisa masalambuelamurahu		
u vhala nganeavhutshilo		
u topola pfanywa		
u topola mihumbulomitikedi kha phara		
u wama ḫalutshedzo dza maipfi na mafurase		
u bula muhumbulo wanga		
u ḓwala nganeavhutshilo		
u vhekanya mafhungomatsivhudzi		
u shumisa zwiga zwa u vhala		

u shumisa mirero na maidioma		
u amba nga zwipiđa zwa khungedzelo		
u rera nga khungedzelo		
u vhala khungedzelo		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama khungedzelo		
u sikena khungedzelo		
u pulana, u sika na u dzudzanya khungedzelo		
u topola ḫukhufhadzo ya maipfi		
u ḓwala zwivhumbeo zwone zwa mađaluli		
u ita ndongazwiga mafhungoni ndi tshi shumisa khoma na zwiđevhe		
u amba na tshigwada tshanga nga risipi		
u ḓwala mafhungo sa maambiwa		
u ita khungedzelo ndi tshi shumisa maipfi na mafurase o tou lumbamaho khathihi na maipfi na mafurase a nne muñe		
u ḓwala mafhungozwao		
u amba nga phambano vhukati ha filimu na ṭano		
u amba nga ṭano le nda vhuya nda ṭalela khathihi na u ṭuđuwedza tshigwada tshanga uri tshi li ṭalelelevho.		
u ḫalutshedza ḫalutshedzo dza mafurase		
u topola maiti na mađadzisi		
u amba nga ndeme ya khomphiyutha		
u livhanya mafurase na maipfi		
u topola ḫalutshedzo dza mafurase		
u ḓwala ḫalutshedzo pfufhi		
u fhedzisa mafhungo ndi tshi shumisa maiti one		

Thero ya 6: Maiwalwa a tshakatshaka

Zwiṭori Themo ya 3: Vhege dza 5 - 6

81 Lungano lwa Namibia 36

U amba na nga lungano.
U ita litambwa ja lungano.
U vhala lungano.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama lungano.
U wana uri lungano lu amba nga mini o sedza ḥoho yalwo.
U sikima lungano.
U topola aljtheresheni na kushumiselwe kwa nyambunzhi.
U ḥalutshedza uri zwifanyiso zwi khwāṭhisedza.
kupfesesele nga ndila ifhio.
U wana mibvumo i no itwa nga zwipuka.
U tħahisa miħumbulo.
U ḥalukanya kushumiselwe kwa zwidēvhe.
U livhanya ḥalutshedzo dza mafurase na maipfi.

82 Zwiñwe hafhu nga phukha na zwikhokhonono 38

U shumisa tħati kha u pulanelia phara ya u ḥalutshedza.
U ħwalulula mafhuno e kha maambelwa.
U vhumba mbudziso dzi tħi bva kha zwitata menndek.

83 Lungano lwa Tshizulu 40

U anetshela tħigwada tħiṭori.
U vhala lungano lwa Tshizulu
U fhindula mbudziso dzo qisendekaho nga lungano.
U wana muħumbulo muhulwane wa lungano.
U wana vhaanewa vhahulwane vha lungano.
U wana pfunzo ya lungano.
U livhanya maipfi na ḥalutshedzo dza.

84 U ḥalutshedza zwipuka na vħathu 42

U ħwala phara mbili dza u ḥalutshedza dzi amba nga luaviavi na nowa a tħi shumisa maipfi e a newa.
U livhanya maidioma na ḥalutshedzo dza.
U shumisa pulane kha u ħwala phara ya u ḥalutshedza i no amba nga khonani yawa.
U ħwala tħirendo tħa tħipuka ndi tħi shumisa mafanyisi.

85 Zwiṭori zwa u takadza 44

U rera nga tħiṭori tħi re kha khathuni.
U ita litambwa ja tħiṭori e kha tħigwada tħawie.
U vhala lungano lwa Tshaina na lwa India
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama zwiṭori.
U topola vhaanewa zwiṭorini.
U wana uri zwiṭori zwi khou bvelela ngafhi.

U wana pfunzo dza zwiṭori.
U tħahisa muħumbulo.
U nweledza tħithihi tħa zwiṭori.

86 Lungano lwa nne muñe 46

U shumisa mepe wa miħumbulo a tħi pulanelia u ħwala lungano.
U shumisa mepe wa miħumbulo na tħohwana a tħi pulanelia u ħwala lungano.
U tħuma mafhuno ndi tħi shumisa maṭanganyi.
U shumisa madzina vhukuma vhu moniha masala.
U topola madzina zwao na madzinamaiti.

87 Tħiṭori tħo shandeaho 48

U rera e kha tħigwada tħawie nga ndeme ya u vha na vħu dixx-hinduleli na u tħaganedza vudu dixx-hindulela ha zwiito zwave.
U vhala lungano.
U fhindula mbudziso dzi no kwama tħiṭori.
U tħahisa muħumbulo waw.
U topola vhaanewa vha re tħiṭorini.
U wana pfunzo ya tħiṭori.
U ḥalutshedza zwine l-furase ja "tħiṭodzimare" ja amba.
U livhanya mafurase na maipfi e a shumiswa tħiṭorini.

88 Luambo 50

U tħuma mafurase na ḥalutshedzo dza ndi tħi vħumba mamethaq.
U talela maambahunzhi a re one.
U bula uri mafhuno ndi magarukela naa kana ndaela.
U ħwalulula phara a tħi shumisa ndongazwiga dzone.
U ħwala phara mbili ndi tħi shumisa maṭumi.

Maiwalwa a u tsivhudza Themo ya 3: Vhege dza 7 - 10

89 Mutsho 52

U amba nga phambano vħukati ha mutsho na kilima.
U vhala maiwalwa a no amba nga mutsho.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama maiwalwa.
U nea phara ḥoho.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

90 Mutsho vundunji ja hashu 54

U ita mepe wa miħumbulo u no kwama mutsho.
U shumisa mepe wa miħumbulo kha u ħwala phara dzi no amba nga mutsho.
U topola maiti na mafħambanyi mafhungoni zwao.
U tħanġanya mafhuno ndi tħi shumisa maṭanganyi.

91 Mutsho wo kalulaho

56

U rera nga mithathabo na phenyo.
U vhala phara i no amba nga mvula ya mithathabo na phenyo.
U fhindula mbudziso dzo qisendekaho nga phara.
U saukanya nyolo ya mutsho.
U shumisa nyolo kha u sumbedza zwihangi na mvelelo.
U livhanya maftevhe wa maipfi na maipfi a no amba zwithihi nao a re kha phara.

92 Mutsho na mvula

58

U shumisa nyolo kha u dubekanya mafhungomatsvhudzi.
U ħwala phara dzo qisendekaho nga nyolo.
U ħwala mafhuno a tħi shumisa homonimi.

93 Maiwe hafhu nga mutsho

60

U amba nga phambano ya mutsho kha zwifingga zwo fhambananaho zwa ħwaha.
U rera nga mutsho une a u funesa na une a si u funese.
U vhala phara i no amba nga mutsho na mađi.
U livhanga maipfi na zwine a amba.
U vhala phara a fhindula mbudziso.
U bula miħumbulo waw.
U ħwala phara ndi tħi bula miħumbulo yawa.
U talela madzinamaiti mafhungoni.

94 U ħwala nga mutsho

62

U livhanya zwifanyiso na zwithu.
U ħwala phara i no amba nga mutsho.
U topola masala.
U ħwala mafhuno ndi tħi shumisa masala.
U ħwala mafhuno ndi tħi shumisa maipfi a anamatopja.

95 Mvumbo ya mutsho

64

U rera nga zwi no kwama mutsho musi e kha tħigwada tħawie.
U thetselesa kħasho ya mutsho na u ita muvhigo wawie ine muñe.
U vhala mepe wa mutsho.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mepe wa mutsho.
U bvumba mutsho.

96 U sedza mutsho lwa u fħedza

66

U ita mepe wa miħumbulo wa mvumbo ya mutsho.
U ħwala muvhigo wa mutsho a tħi shumisa mepe wa miħumbulo.
U dzudzanya ħiwalwa.
U topola maiti na mađadzisi fhungoni.
U ħwala mafhuno ndi tħi shumisa madzina a khumbulelwa.
U ħwala mafhuno ndi tħi shumisa maipfi a re na mupelelo muthihi ngeno a tħi amba zwo fhambananaho.

81

Lungano lwa Namibia

Themo ya 3 – Vhege dza 5-6

Kha ri ambe

Ni kha di elelwa lungano lwe na vhuya na lu vhala kana na tou lu pfa? Anetshelani tshigwada tshanu lungano. Ni kone u ita litamba ja lungano ulu na tshigwa tsha vhoiwe ni tshi li taneli kilasi.

Tshinda i mutshilani

"Kha ri kuvhangane vhat hahvane," ndi Vho Ndau vha no ralo. "I tsini na u shoma, ri tshi lwa na muvhuso wa zwikhokhonono. Vhunga hu nne mulangammbi (dzhenerala), ndi do ni ranga phanda ri tshi tasela. Musi ri sa athu thoma, nothe ni tea u pfesesa ndila ine ra do lwa ngayo." Ha mbo sendela tholo, noni na phunguhwe zwo pangula ndevhe uri zwi pfesese. "Ri vhahulwane khazwo zwikhokonono hezwi," hu amba Vho Ndau. "Fhedziha, maswina ashu a ri fhira nga kule siani ja tshivhalo tshao. Ri songo a pfela vhutungu na luthihi. Ri tea u tasela ra vha phusukanya vhothe."

Dzhenerala Vho Ndau vha tsitsa ipfi vha hevhedza, u itela uri hu vhe vhaofisiri vha mmbi fhedza vha no vha pfa. "Zwino ni mpfe ni mpfesese, ngauri heyi ndi yone pulane yashu khulwane. Ni vhudze maswole anu uri matso avho a dzule e kha nne tshifhinga tshothe musi ri nndwani. Vhunga ndi tshi do vha ndi phanda, ndi do kona u vhona uri ri khou kunda naa kana ri khou kundwa. Arali ri tshi khou kunda ndi do imisa mutshila wanga wa leleda muyani. Arali maswole a nga vhona mutshila wanga wo ima ngauralo, vha lwe vha tshi ya phanda. Fhedziha, arali ri tshi khou kundwa, ndi do tsitsa mutshila. I do vha tsivhudzo ya uri ri rembuluwe ri shavhe."

Nangoho tholo, noni na phunguhwe zwa thetshesela vhukuma musi zwi tshi newa ndaela. Dza enda dzi tshi vhudza maiwe maswole mulaedza uyu. Vho Ndau vha mbo nwethuwa; vha divha uri maano avho ndi mahulu.

Tshe vha si tshi divhe ho vha uri matsina, maluvhani a re henefho tsini, ho vha ho dzumbama notshi ye ya pfa zwe thetshesela vha zwi tshi khou ambiwa. Iyi notshi ya mbo tuwa yo hwalela ya ya sevha zwiwe zwikhokhonono mafhungo e ya pfa.

Vho Ndau vha vhomba, ndou ya lidza lufhalafhala, nndwa khulu ya thoma. Zwo dzhia tshifhinga masia aya mavhili a tshi lwa u lingana. Generala Vho Ndau, mutshila u nthia muyani, vho sumbedza u vha murangaphanda wa vhutali, gomane ya zwipuka ya zhaka i tshi ya phanda.

"Zwi tshi ya, zwi tshi ya, zwa tou vha khagala kha mulangammbi wa zwikhokhonono uri muvhuso wawe u do wa. A lavhelesa notshi a ri, Tshifhinga tsho swika."

Ndi one mipfi e notshi ya vha yo lindela u pfa one eneo. Yo vha i tshi divha zwine ya fanela u ita na uri zwi do itwa ngafil! Khathihi fhedzi, ya vha yo tuwa ngeno nndwa i tswuku. Hu si kale ya mbo wana hune Vho Ndau vha vha hone, ya nwethuwa musi i tshi divhekanya. "Tshinda i mutshilani!" ya vhidzelela, zwenezwi i tshi luma Vho Ndau uri vha divhe vhathe. A huna na muthihi wa phukha idzi we a zwi vhona kana a zwi pfa musi notshi i tshi zitamedza Vho Ndau. Zwe dza vhona ho vha mutshila wa murangaphanda wavho we khathihi fhedzi, wa mbo di fhasi nyatha. Dza mbo di zwi talukanya zwavhudivhuuri zwi amba mini: shavhani! Ha mbo vha u kunda ha zwikhokhonono nge notshi ya vha tholi maluvhani nndwa i sa athu na u thoma.

Deithi:

Kha ri nwale

Lavhelesani ḥoho ya lungano ulu. Rerani na tshigwada tshaṇu malugana na
uri lungano ulu lu ḫo amba nga mini ni nwale phindulo yanu.

Ni kha ḫi elelwa uri ri tshimbidza maṭo (u sikima) marīwalwa ri tshi itela u wana muhumbulo wa u angedza mafhungo? Zwino itani zwinezwovho na kha lungano ulu, ni kone u nwala zwine na vhona i pfunzo ya tshiṭori itshi.

Ndi nga mini Vho Ndau vho humbula uri phukha dzi ḫo kunda nndwani?

Ndi nga mini phukha dzo fhedza dzo kunda?

Ndi nga mini ḥotshi yo zwi kona u thetshelesa pulane ya nndwa?

Ni vhona u nga ḥoho ya lungano ulu i a seisā? Bulani uri ngani?

Figara ya muambo, i re afho fhasi, ine muṇwali a i shumisa mafhungoni aya, ndi ifhio? "... zwenezwi i tshi luma Vho Ndau uri vha ḫivhe vhathu."

Talutshedzani uri zwifanyiso zwi ni thusa nga ndilade uri ni kone u pfesesa lungano ulu.

Marīwalwa aya a ri vhudza uri Vho Ndau vha vhomba ngeno ndou yo lidza lufhalafhala. Ḫotshi i ita muungode? Phunguhwe yone i ita muungo ufhio?

No ḫiphiṇa nga lungano ulu? Bulani uri ngani.

Maipfi a no ri zwi ḫo itwa ngafhi o nwaliwa a sa fani na marīwe. O nwaliwa o sendama. Ni vhona u nga ndi ngani muṇwali o ita ngauralo?

Kha ri nwale

Thalutshedzo dza maipfi kana mafurase e a shumiswa lunganono ulu khedzi.
Wanani maipfi kana mafurase adzo.

maswole u thetshelesa nga vhuronwane

mmbi nndwa yo vha i khulu

mutsivhudzi mwemwela

TEACHER: Sign

Date

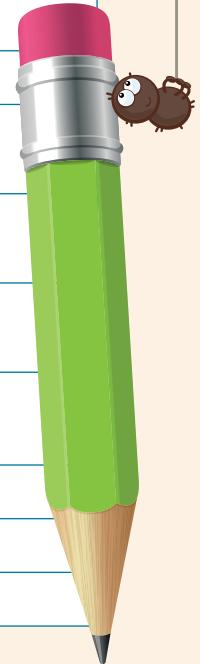
Zwiñwe hafhu nga phukha na zwikhokhonono

Kha ri ñwale

Ni khou ya u ñwala pharathalutshedzi i no amba nga khonani yanu. Fhedzi tsha u thoma, musi ni sa athu ñwala phara ya u fhedza, ni tea u thoma nga u ita pulane. Fhedzisani tshati iyi. Ni elelwe u shumisa matululi a u talutshedza musi ni tshi talutshedza iyi khonani yanu.

Dzina ja khonani yanu	
Muvhala wa mañø na mavhudzi	
U na vhulapfu vhungafhani (ndi mulapfu kana ndi mupfufhi)	
Mbonalo ya muvhili i no ita uri a si timatimise (Ndi zwifhio zwi no ita uri a si fane na vharñwe vhathu?)	
Ndi zwifhio zwine khonani yanu a ita zwi no kunga mañø a vhathu?	
Ndila ine khonani yanu a amba ngayo (nga u tñavhanya, nga u ongolowa, a tshi pfala, nz)	
Ndivho ya maipfi (maipfi ane a a shumisa)	
Zwine a zwi konesa	
Zwine zwa mu balela (vhutudzetudze)	

Kha ri ñwale

Nwalani mafhungo aya sa mafhungomaambelwa.

"Kha ri kuvhangane vhatvhavhane," ndi Vho Ndau vha tshi ñea ndaela.....

Vho Ndau vha ri, "Arali maswole vha vhona mutshila wanga u tshi leleda muyani, vha fanelu u lwa vha tshi ya phanda."

Vha vha vhudza uri, "Arali ri tshi khou kundwa, ndi ðo tsitsa mutshila."

Vha dovha vha ri, "I ðo vha tsivhudzo ya uri ri litshe u lwa rembuluwe ri shavhe."

Mulangammbi wa zwikhokhonono a lavhelesa ñotshi a ri, "Tshifhinga tsho swika."

Deithi:

Kha ri nwale

Vhumbani mbudziso nga zwitatamennde izwi.

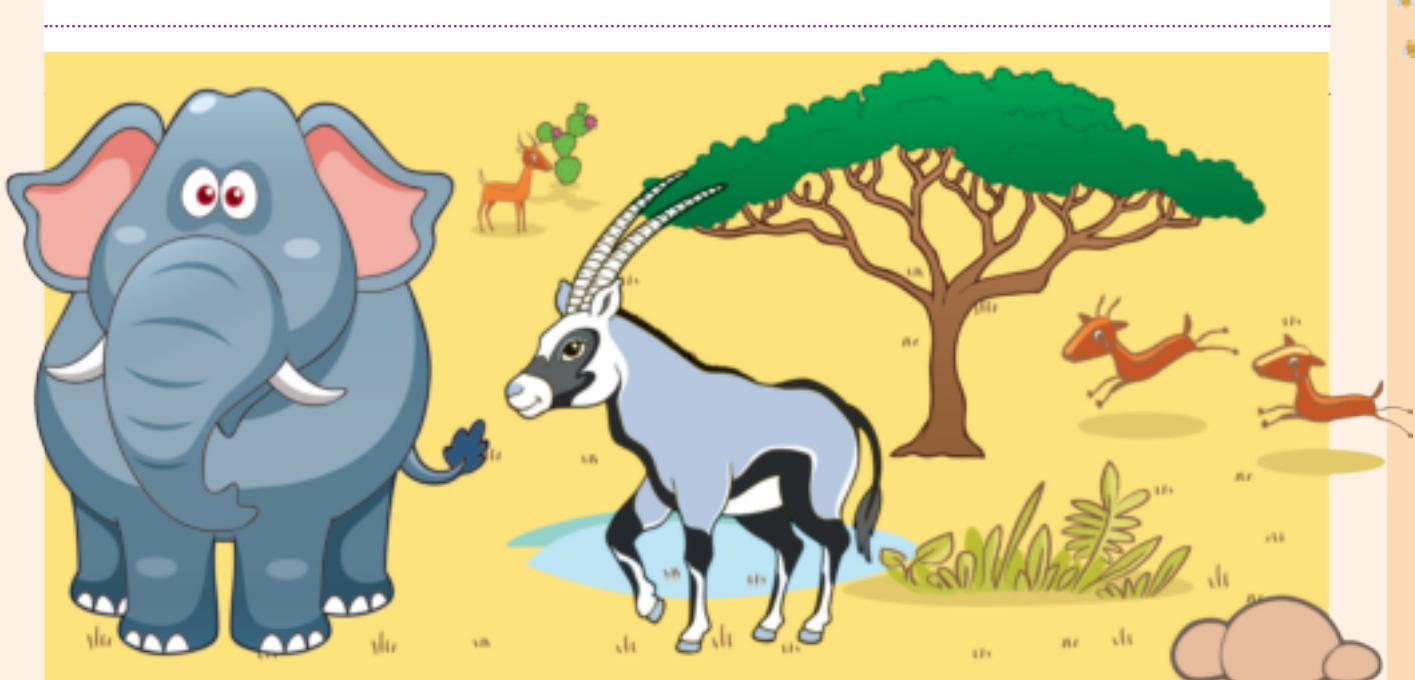
Tholo, ḥoni na phunguhwe zwi pangula n̄devhe zwi tshi thetshelesa ndaela.

Musi Vho Ndau vha tshi tou bva u ḥuwa, ḥotshi ya f̄huf̄ha ya humela mmbini ya zwikhokhonono yo vha farela mafhongo.

Vho Ndau vha vhomba ngeno ndou yo lidza lufhalafhala.

Notshi ya luma Vho Ndau kha mutshila uri vha ḥivhe vhathu.

Phukha dza shavha dza nga dzi sa vundekana.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Shuman ni kha zwigwada.

Anetshelani tshigwada tshañu tshitiori tsha tsiko ya liphasi. Tshi nga vha tshitiori tshi no bva bivhilini kana tshe na tou tshi pfa kha mme anu kana makhulu kana tshe na vhala. Ni nga kha di disikela tshitiori tshanu.

Kha ri vhale

Samba la luaviavi

Musi Mutumbukavhathu o no f'hedza u vhumba zwithu. O awela a sedza shango le a sika. A nwethuwa a tshi vhona u naka halo. O takadzeswa nga vhathe, munna na musadzi wa u thoma.

"Koto," a tshi elekanya, "izwi zwo naka!"

Fhedziha hu si kale Mutumbukavhathu a zwi vhona uri munna na musadzi vha dzulela u huvhadza mivhili yavho. Lukanda lwa f'hoodza nga tshifhinga f'chedzi ha sala mavhadzi. Nga murahu ha miñwaha, mivhili ya uyu munna wa u thoma na musadzi ya vhonala yo no vha ya kale nahone yo t'ahala!

Zwino ha Mutumbukavhathu a mbo vhidza Luaviavi. "Thetshelesa hafha iwe Luaviavi," hu amba Mutumbukavhathu, "Ndi khou tama u tshi isa phasela hei kha munna na musadzi. Ndi mafhungo a sa t'odi tshilengo." Ndi f'halaha Luaviavi lu tshi f'hufha lwo livha Shangoni lwo fara phasela iyi. Musi lu tshi swika Mulamboni Muhulu lwa mbo ima uri lu nwe madi. Lwa t'angana na nowa.

"Ri a vusa, muzwala Luaviavi," i ralo i tshi lumelisa. "Namusi u vhonala u kha dzinzambo! Mulandu?"

"Hee, na zwino! Sawubona, Nyoka!" Luaviavi lwa f'hindula nga vhuhwawho. "Ndi na phasela hafha i no khou ya kha munna na musadzi i tshi bva ha Mutumbukavhathu. Nowa yo vha i sa vhengi zwone vhathe. Vho vha vha sa i vhoni sa tshithu vha tshi ita no u i kandekanya. Nowa ya humbula uri i do vha na vhutanzuri phasela iyi i songo swika vhatheuni. "Hei, muzwala, zwi a takadza u ni vhona! Na ngei hayani vho ni t'uvha hani ngoho! Ndi kale ri sa thu switula rothe. Kaniha na zwino a ni tsha ri funa?" "Aivho inwi Muzwala Nowa," hu amba Luaviavi.

"Ni a zwi divha ndi ni funa nga maanda! Ndi nga pfa ndo gagamisiwa vhukuma arali ndi tshi nga da ra t'wa rothe lirwe duvha!"

"Zwino?", nowa ya mbo t'avhanaya ya f'hindula. "Khezwi ri sa yi zwino? Mufumakadzi wanga a nga takala hani arali ri tshi nga switula rothe!"

Luaviavi lwa lavhelesa phasela ye lwa pakata.

"Mutumbukavhathu vha ri ndi t'avhnye u swikisa phasela iyi. A ri nga do zwi vhona lirwe duvha naa?"

"Na zwino, zwo tou ralo," nowa i ralo i tshi rembuluwa "Ndo zwi divha. A thi ri a ro ngo ni faneli!"

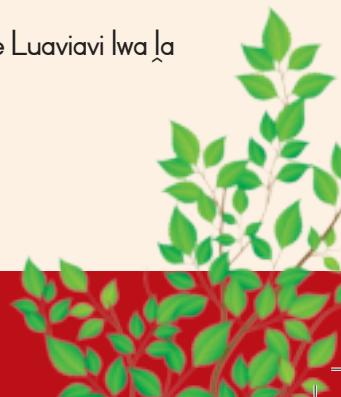
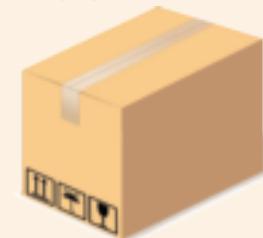
Luaviavi lwa lavhelesa duvha. Lo vha li tshee hone. Lu nga kha di ya tshiswitanoni mudini wa Nowa lwa kona u fhirela phanda lwa swikisa phasela ya vhathe. "Ni songo t'uvha muzwala," lwa ralo. "Ndo amba ndi songo elekanya. Kha ri ye tshiswitanoni!"

Nowa ya mbo setshela mbiluni. "Ndi a livhuha, vhazwala," ya f'hindula. "Ndariyeni ri yo ja."

Mufumakadzi wa nowa a mbo bika zwiliwa zwinzhi ilo duvha. Zwo vha zwi tshi difha vhukuma lwe Luaviavi lwa ja vhukuma, lwa nwa na mahafhe (utshwala) lwa vho f'chedza lwo farwa nga khofhe.

Nowa ya mbo onolola ila phasela nga zwituku gopwani ja Luaviavi. "Idanu vhona musadzi

Sawubona, Nyoka: Ri a vusa, Nowa
Utshwala – halwa ha Tshirema: ho itwaho nga makhaha

wanga", ya vhidzelela. "Mutumbukavhathu vho ri rumela khanda ntswa u itela uri musi dza kale dzi tshi onyana ri ambare ntswa!" Nowa ya tou fa nga zwiseo. Ho no vha fhalā, Luaviavi lwa mbo karuwa, lwa mbo di zwi divha uri ho bvelela mini.

"Hai, Muzwala, mpheni phasela heyo!" ndi Luaviavi lu tshi luvhelela. "A si khanda dza vhoiwe hedzo! Ndi dza vhathe. Mpheni, mani!" Fhedzi nowa ya sokou lidea nga zwiseo ya songolowa i tshi tuwa.

Izwi ḫuvha li tshi khou godima li tshi ya, Luaviavi lwa pfa lwo hanganea vhukuma. Lwo fhuriwa nahone lwo latā mulanga na Mutumbukavhathu. Lwa dzumbama mirini, lwo nambatela matavhi, lu tshi tshimbila nga u ongolowa u itela uri hu si vhe na a no lu vhona.

Heyi ndi yone ndila ye vhathe vha fhurwa khanda nga Nowa. U swika na namusi, Nowa i a kona u bvula lukanda arali lwo no vha lwa kale, ya ambara luswa.

Kha ri nwale

Vhalani lungano ulu hafhu ni nwale phindulo dza mbudziso.

Ni vhona u nga muhumbulo muhulwane wa lungano ulu ndi ufhio?

Vhaanewa vhahulwane lunganoni ulu ndi vhonnyi?

Nowa yo fhura Luaviavi nga ndila ifhio?

Luaviavi lwo ita mini u sumbedza u hanganea?

Pfunzo ya lungano ulu ndi ifhio?

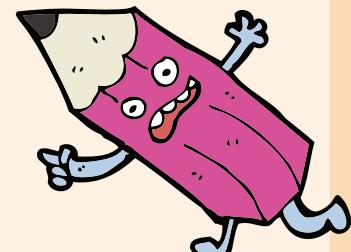
Ndi vhona u nga ho vha hu tshi do vha ho bvelela mini kha vhathe arali Luaviavi lu vhe lwo swikisa khanda?

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi matswu na maipfi a re kha tsha u la.

ṭahala	suvha, bidigama
fhufha	thonifhiwa, huliswa
gagamiswa	humbula
elekanya	luvhilo ṭavhanya
songolowa	onyana, suđufhala

U ḥalutshedza zwipuka na vhathu

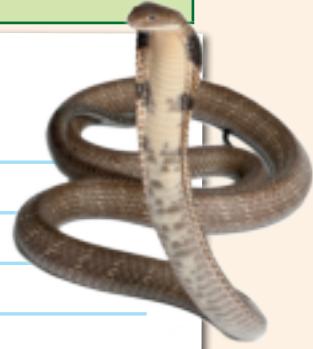

Kha ri ḥwale

Nwalani phara ni tshi ḥalutshedza luaviavi. Shumisani mar̄we a mafurase aya.
Ni lingedzehvo na u shumisa maipfi aṇu.

lu shanduka muvhala	lu vha luswuku musi lwo sinyuwa
lu na lulimi lulapfulapfu	lulimi lwalwo lu a lavhuwa
lu shumisa mudzinginyeo musi lu tshi davhidzana na dziṁwe nyavinyavi	lu na maṭo a no bidigama a vhona matungo
lu na milenzhe ya tshipentshela, zwikunwe na ḥala	

Handwriting practice lines for the lyrics above.

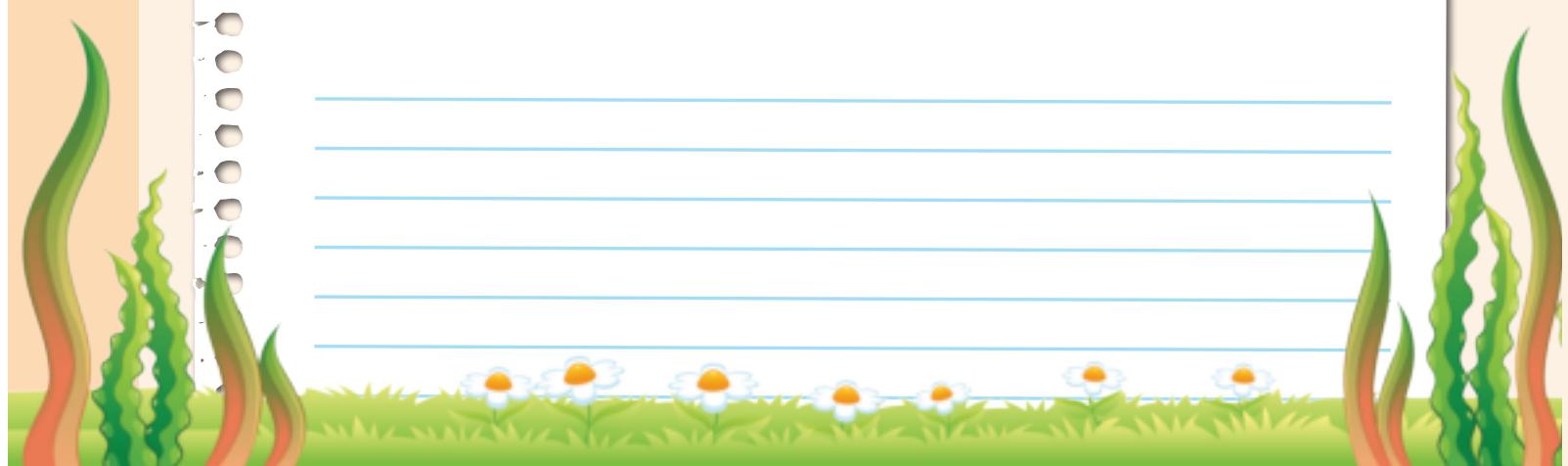
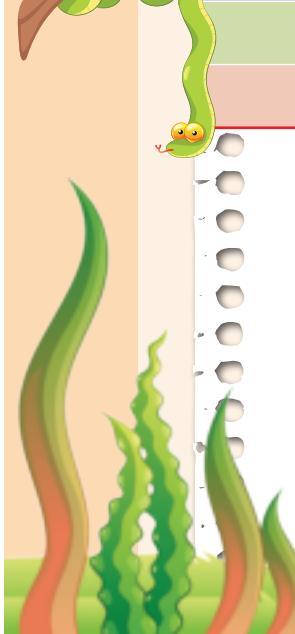
Kha ri ḥwale

Zwino ḥwalani phara i no ḥalutshedza ḥowa. Shumisani mafurase oṭhe kana
mar̄we ao. Ni lingedze hafhu na u shumisa maipfi aṇu.

ndi ndapfu, i a petekana nahone ndi tsekene	a i na mirado
i na mivhala yo fhambananaho, i no vhonalesa na i sa vhonalesi	mivhala i no penya zwi amba u vha na vhutungu
ḥowa dzi sa vhonalesi dzi shumisa muvhala kha u dzumbama	
i la mbevha na zwinoni	i mila tshipondwa tsho ralo
i zwima vhusiku	i na lulimi lwa phandakali

Handwriting practice lines for the lyrics above.

Deithi:

Khari ñwale

Talani mutalo ni tshi livhanya maidioma na zwine a amba.

Vhutshivha vhu no nga ha ñowa
U vha ñowa
U tevhela ñowa mulindini wayo
U farwa nga ñowagudu

U vha na nyofho khulu
Musi u tshi sala muthu nga murahu lu sa fheli
Muthu ane a si fulufhedzee
U tshinya zwithu hu u tou konyolola

Khari ñwale

Lavhelesani murahu kha Bammbiri ja u shumela ja 82. Shumisani tshati ye na ðadza kha u ñwala ðhalutshedzo ya khonani yanu.

Khari ñwale

Ñwalani tshirendo tshanu ni tshi shumisa mafanyisi.
Shumisani fureme iyi.

Tshipuka tshanga ndi _____
Muvhala watsho ndi _____ sa _____
Mukumba watsho/lukanda lwatsho u/lu _____ sa _____
Tshi tshimbila sa _____
Mutshila watsho u nga _____
Muvhili watsho u dzi _____ sa _____
Nðevhe dzatsho dzinga _____
Milenzhe yatsho i _____ sa _____
Maðo atsho a _____ sa _____
Tshi lila u nga _____

TEACHER: Sign

Date

Zwiɔri zwa u takadza

Kha ri ambe

Ambani ni kha tshigwada uri hu khou bvelela mini kha khathuni iyi.

Itani litambwa ja tshitɔri tshi no khou anetshelwa kha khathuhu. Ni vhe na vhutanzi uri muñwe na muñwe wanu u wana tshifhinga tsha u vha murengisi kana murengi.

Ambani nga mbudziso idzi ni kha tshigwada tshanu:

Ndi nnyi a re murangaphanda kilasini?

Ndi nga mini ni tshi ralo?

Ndi nnyi o ḥalifhesaho, nahone ngani?

Ndi nnyi a re na vhumbulu, nahone ngani?

Kha ri vhale

Zwienda zwiswa Lungano Iwa Tshaina

Muñwe munna o vha tshi khou lila zwienda zwiswa. Musi a sa athu u ya makete (maragani), a ola tshifanyiso tshi no sumbedza mulenzhe wawe kha bammbiri. A ela mulenzhe wawe nga vhuronwane a riwala mielo yothe.

A mbo takuwa a ya vhengeleni ja zwienda makete. Musi a tshi swika, a wana uri o hangwa bammbiri je a vha o riwala mielo ya mulenzhe wawe khalo! A mbo huma a tshi ya hayani u li tevhelela. Musi a tshi sala a tshi vhuya ndi musi li tshi vho kovhela na mavhengele othe afha makete o no vala. A ḥalutshedza muñwe wa vharengisi zwe zwa bvelela. Uyu murengisa o vha o no goda thundu yawe a i vhekanya.

"U tsilu iwe muthu!" ndi murengisi a no ralo. "Wo vha wo tea wo fulufhela milenzhe yau wa edzisa zwienda zwi re vhengeleni! Khezwi wo vhuya wa humela hayani u tevhelela mielo?"

Ula munna a niwa nga ḥtoni khulu. "Zwi tou nga ndo fulufhela mielo yanga u fhira milenzhe yanga," a ralo a tshi amba.

Kha ri vhale

Thovhele wa daka ndi nnyi? Lungano Iwa India

Liñwe ḥuvha ngomu ḥakani, Nngwe yo mbo fhufhela Fokhisi (Fox - i yelana na phunguhwe). Fokhisi a mbo tzhema, "U thamutshela Thovhele wa Daka nga ndilade naa?"

Nngwe ya lavhelesa Fokhisi yo mangala. "U a zwifha mani! U Thovhele wa ngafhi iwe?"

"Ndi Thovhele nne," hu fhindula Fokhisi. "Phukha dzithe dici a ntshavha musi dici tshi mmbona! Arali u tshi khou ḥodou vhutanzi, ntevhele."

Fokhisi a mbo dzhena ḫakana Nngwe i tshi tevhala nga murahu. Vha mbo swika tsini na ntsavhutavhi, ntsavhutavhi dzo ri u vhona Fokhisi o salwa murahu nga Nngwe dza shavha dzi tshi phadłalala hoḥe.

Avha vhavhili vha wana ḫohoho. Musi ḫohoho dzi tshi vhona Fokhisi o salwa murahu nga Nngwe dza shavha dza balangana. Fokhisi lwa mbo rembuluwa lwa ri kha Nngwe, "U kha di ḫoda vhuñwe vhuñanzi? Wo zwi vhona musi uri nda tou bvelela fhedzi phukha dzot̄he dzi a shavha!"

"Hei, ndi tshee ndo mangala vhukuma, fhedzi ndo divhonela nga anga maṭo. Vha mpfarele u vha wela nt̄ha ngaurała, Vhafuwi." Nngwe ya mbo tumba fhasi ya luvha Thovhele Fokhisi ya vha litsha vha ḫuwa.

Kha ri ḫwale Vhalani mbudziso ni ḫwale phindulo.

Vhalani tshit̄ori tshi no pf̄i Zwienda Zwiswa. Vhaanewa tshit̄orini itshi ndi vhonnyi?

Tshit̄ori itshi tshi bvelela ngafhi?

Ni vhona u nga tshit̄ori itshi tshi a seisa? ḫalutshedzani uri ngani.

Ni takalelesa khathuni kana zwo tou ḫwalwaho sa mañwalwa? Bulani uri ngani.

Vhaanewa vhahulwane tshit̄orini itshi ndi vhonnyi?

Tshit̄ori itshi tshi bvelela ngafhi?

Ndi nnyi ane na vhona u ḫalifhesa – Fokhisi kana Nngwe? Bulani uri ngani.

Ndi vhona u nga ndi ngani Fokhisi o ḫiita Thovhele wa Daka?

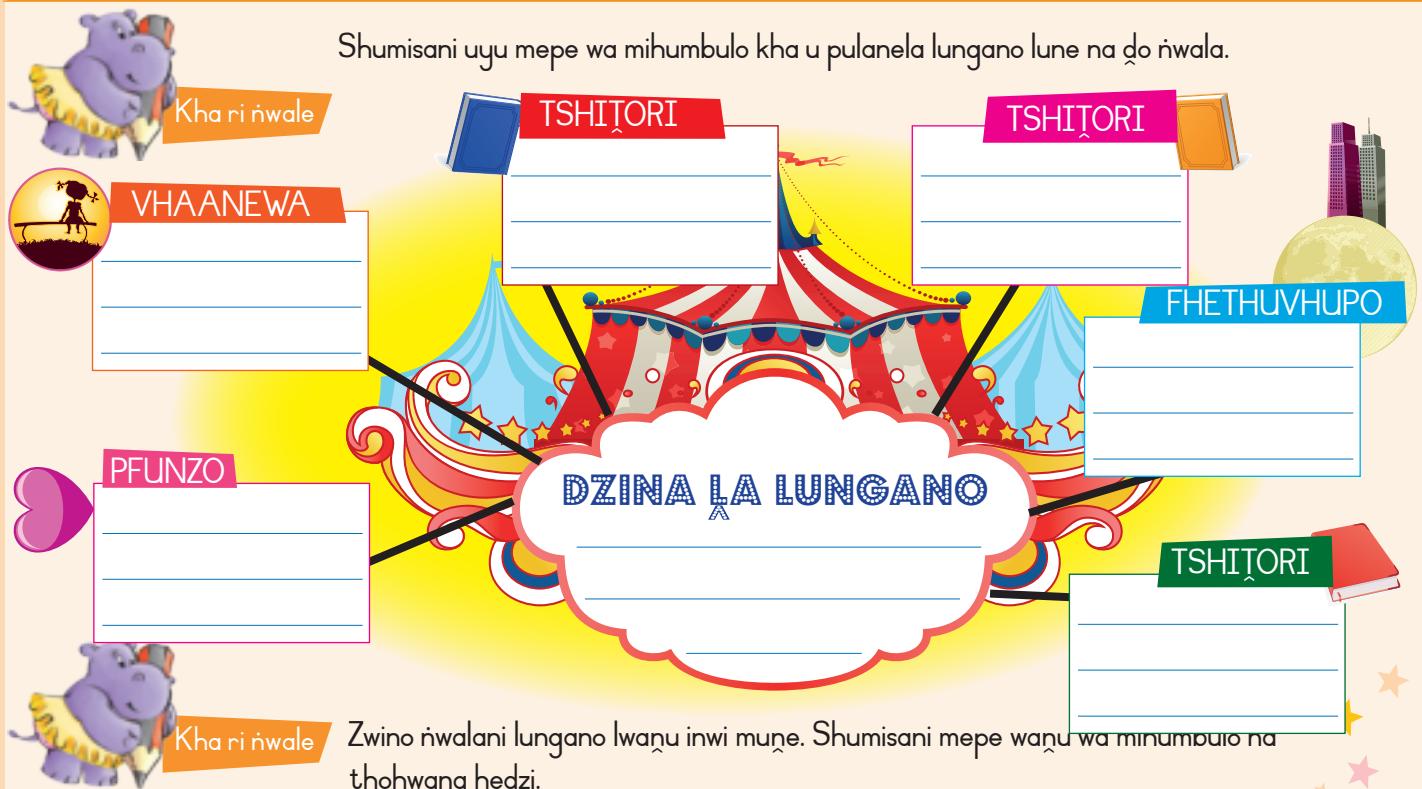
Nweledzani tshit̄ori tsha zwienda zwiswa nga mafhungo mavhili.

TEACHER: Sign

Date

Lungano lwa nñe muñé

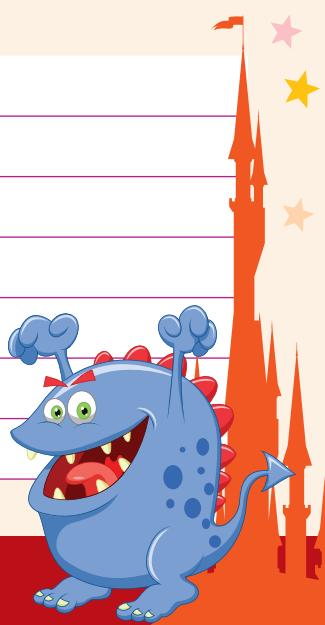
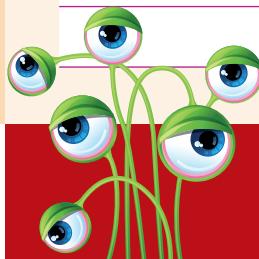
Pfunzo ine nda tama u funza vhathu:

Vhaanewa vha lungano:

Fhethuvhupo:

Dzina la lungano:

Lungano:

Deithi:

Kha ri nwale Tumani mafhundo aya ni tshi shumisa małanganyi a re kha zwitange.

Lo vha li tshi khou fhisa. Nngwe ya fhufhela Fokhisi (musi)

Nngwe yo vha i tshi khou ḥoda u la Fokhisi. Fokhisi a i thivhela (fhedzi)

Fokhisi o vhudza Nngwe uri ndi ene Thovhele wa Daka. Nngwe a yo ngo mu kholwa. (naho)

Phukha dza mbo luvha Fokhisi. Nngwe ya zwi vhona uri Fokhisi ndi Thovhele wa Daka. (zwenezwo)

Zwipuka zwa mbo luvha. Nngwe ya litsha Fokhisi a ḥuwa. (zwino)

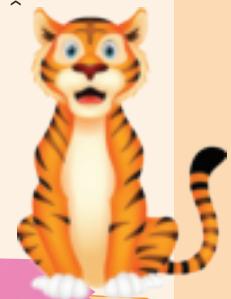
Zwino humelani murahu ni talele małaluli na u swaya dzina line litāluli linwe na linwe la khou amba ngalo.

Tsumbo: Fokhisi ya vhutali ya tsa na ndila ya mbo ḥangana na nngwe.

Kha ri nwale

Shumisani masala vhuzuloni ha madzina vhukuma. Ni talele madzinazwao na u tangedzela madzinamaiti.

Thandi o no thoma u vhala lungano lwa fokhisi na nngwe.

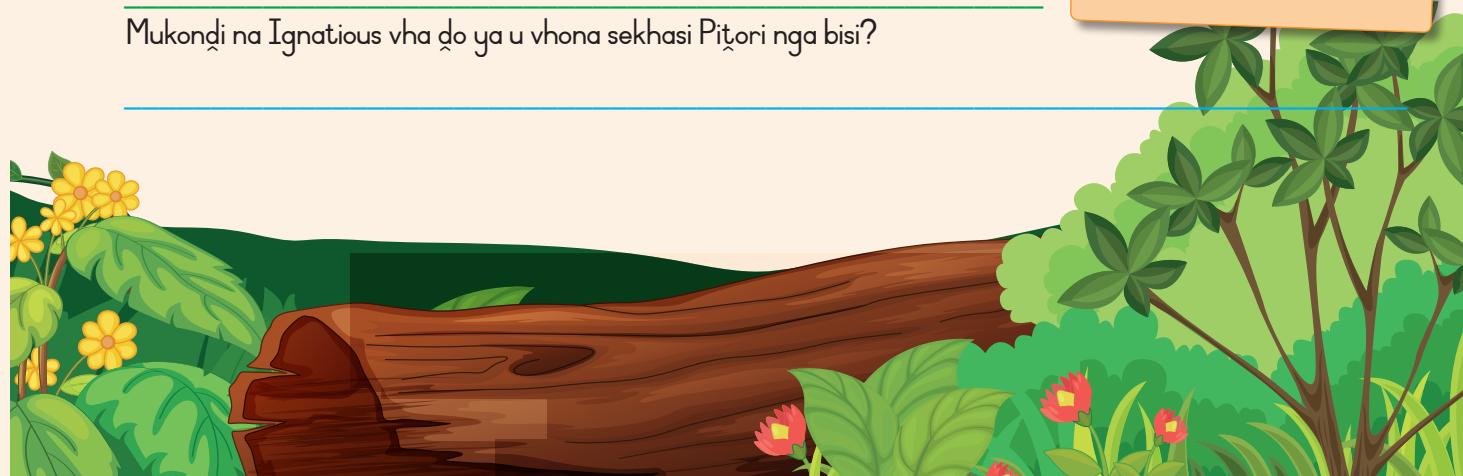
Ben na Ann vha na muhumbulo wa u ita litambwa li no amba nga zwienda.

Mufumakadzi Vho Ngoma vha tea u fha Max na Zama tshikhala tsha u vhala ngano.

Mukondi na Ignatious vha do ya u vhona sekhasi Pitori nga bisi?

Madzinazwao: a anzela u vha madzina a vhathu (tsumbo: musidzana), a fhethu (tsumbo: duvhla), a zwithu (tsumbo: thoyi) kana khumblelwu (tsumbo: lufuno).

Madzina vhukuma ndi madzina a vhathu vhagede (tsumbo: Thandi) kana a fhethu (Limpopo).

TEACHER: Sign

Date

Tshiṭori tsho shandeaho

Kha ri ambe

Ipfī ḥa: "vhudifhinduleli" ḥi amba mini kha inwi?
Rerani nga mafhungo aya ni kha tshigwada tshanu.

Ni na vhudifhinduleli vhufhio musi ni hayani?
Hu itea mini arali ni sa phethi vhudifhinduleli uvhu?
No no vhuya na si fulufhedzee nge ni si phethi vhudifhinduleli hanu?

Kha ri vhale

MUTUKANA WE A VHIDZELELA E 'PHELE (WULUFU)'

Kalekale ho vhuya ha vha na mulisa wa nngu wa mutukana we a vha a tshi lisa nngu dza kusini kwa hawe. O vha a tshi dzi isa mavhuwa dzi tshi fula hatsi. Musi tshifhinga tshi tshi ya a vho pfa e na vhumvumvu, a humbula u dimvumvusa a mbo vhidzelela a ri,

"Phele wee! Phele wee! Nthuseni! Phele i khou pandamedza nngu dzanga!"

Musi vhatu vha kusi uku vha tshi pfa mukosi uyu, vha mbo bva vha tshi ḥa u mu phalala, vha pandamedze phele iyi. Fhedzi vha tshi swika vha wana hu si na phele. Uyu mutukana a thoma u vha sea a tshi vhona vho sinyuwa.

"Inwi ḥwana, ni songo vhidzelela ne "phele" ngeno hu si na phele!" hu amba vhenevha vhatu vha tshi mu kaidza vha humela mahayani na mishumoni. Nga vhuya, mutukana a pfa e na vhumvumvu a dovha a vhidzela, "Phele wee! Phele wee! Nthuseni!" Phele i khou pandamedza nngu dzanga! Mutukana a tou fa nga zwiseo hafhu musi a tshi vhona vhatu vho bva vha tshi ḥa u mu phalala, vha pandamedze phele iyi.

Musi vha tshi zwi vhona hafhu u ri a hu na phele vha ri khae, "Iwe mutukana, u tea u ḥoda thuso musi hu na khombo ya vhukuma! U songo vhidzelela we 'phele' ngeno hu si na phele!"

Nga vhuya ḥenelō ḥuvha, uyu mutukana a vhona phele ya vhukuma i tshi khou moneledza sambini. A pfa o tshuwa vhukuma a mbo zhamba nga ipfī ḥihulu a ri, "Phele wee! Phele wee! Nthuseni!"

Fhedzi vhatu vha humbula uri u khou tamba ngavho u fana na zwiла kale lwe na muthu na muthihi a si bve u ya u mu thusa. Musi ḥo no kovhela, vhatu vha mangala uyu mutukana a sa vhuyi na nngu dzavho. Vha bva fulo ḥa u ya u mu ḥoda vha mu wana a tshi khou vhovhola e ethe.

"Ho vha hu na phele ya vhukuma! Nngu dzo balangana! Ndo vhidzelela nde "Phele wee!" Khezwi vhatu ni songo ḥa na nthusa?"

Muriwe wa vhakalaha vha henefha mudanani a lingedza u kwengweledza kutukana uku musi vha tshi khou humela hayani. "Ri ḥo u thusa u ḥoda nngu dzau dzo xelaho musi ḥi tshi tsha," vha ralo. "Fhedzi zwino u vho zwi ḥivha uri a hu na muthu a no fulufhela mudziamazwifhi ... na musi une a vha ni tshi khou amba ngoho!"

Deithi:

Kha ri nwale / Fhindulani mbudziso idzi.

Ndi nga mini mulisa wa nngu o vhidzela uri "Phele!" lwa u thoma?

Vhatu vha afho mudanani vho di pfa hani musi vho gidima vha tshi gonya ndunduma vha wana hu si na phele?

Vhatu vha afho mudanani vho ri mini kha uyu mulisa musi a tshi vhidzela uri "Phele!" lwa vhuvhili?

Ndi ngani vhathu vha afho mudanani vha songo tsha mu phalala musi a tshi vhidzela uri "Phele!" lwa vhuraru?

Ho bvelela mini musi lo no kovhela?

Arali no vha ni muñwe wa vhathu vha afho mudanani, no vha ni tshi do vha no mu kholwa uyu mutukana? Ngani?

Musi tshitiori tshi tshi fhela vhathu vha afho mudanani vho vha vha si tsha mu fhlufhela. Uyu mutukana u tea u ita mini uri vha dovhe vha mu fhlufhela?

Pfunzo ya tshitiori itshi ndi ifhio?

Vhaanewa vha tshitiori itshi ndi vhonnyi?

Uri "tshitodzi mare" zwi amba mini?

Kha ri nwale / Wanani maipfi tshitiorini itshi ane a amba zwithihi na mafurase aya.

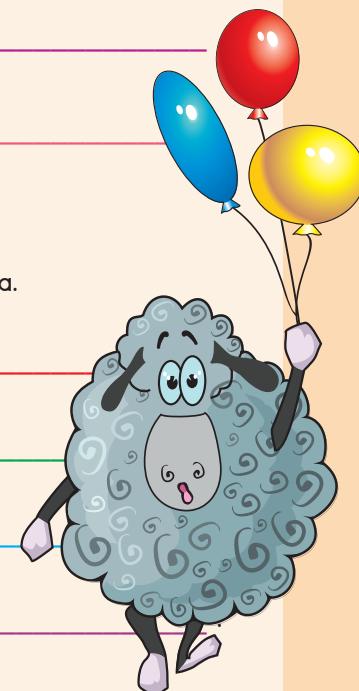
pfuloni dza zwifubo

u vhilahela, u riñuna

u khuthadza, u fhumudza

u tingaledza, u khadeledza

u shavhela kha masia o fhambananaho

TEACHER: Sign

Date

Luambo

Kha ri nwale

Tanganyani mafurase a re kha tsha monde na a re
kha tsha u la ni vhumbe mamethafore.

Avha vhavhili vha tou vha	ha tshimange.
Ulla nwanyanya wa fhalala Makonde	i khou rema.
Vhukonani ha Takalani na Sumbana ndi	mmbwa na tshimange.
U bva tsha mulovha thoho yanga	ha Marema na Mukhoro
Bala u na vhudele	ndi thase.

ha tshimange.
i khou rema.
mmbwa na tshimange.
ha Marema na Mukhoro
ndi thase.

Musi ni tshi shumisa limethafore,
ni khou amba uri muthu, fhethu,
tshipuka kana tshithu ndi tshiñwe
tshithu (a si u fana fhedzil)
tsumbo. Vho Mavhunga ndi ndau!

Kha ri nwale

Shumisani maipfi a tevhelaho mafhungoni
mavhilimavhili sa pholisemi.

mbilu	silinga	gunwe	nowa	guma
-------	---------	-------	------	------

Tsumbo:

Tshibode tsho wina nge tsha fhira Sankambe tsho lala.

Sankambe tsho pia tshibode tsha tshi fhira mulenzhe.

Kha ri nwale

Bulani uri mafhungo aya ndi ndaela naa
kana ndi magarukela.

Vhalani tshiñori tshi no pfì Zwienda zwiswa.

ndaela	garukela
--------	----------

Ndo pfa ndo takalesa ndi tshi ni vhone!

ndaela	garukela
--------	----------

Tshimbilani ni ye u dzhia bugu ntswa khabodoni.

ndaela	garukela
--------	----------

Ndo wina bugu!

ndaela	garukela
--------	----------

Litshani u vhala ni ye u edela.

ndaela	garukela
--------	----------

Pholisemi ndi musi
ipfi lithihi li tshi
shumiswa nga ndila dzo
fhambananaho – ipfi
lithihi li a kona u amba
zwithu zwivhili.

Ndaela ndi fhungo line la vhudza
muthu uri a ite nyito. Li thoma nga
lederedanzi la fhela nga tshiga tsha u
awela.
Garukela ndi fhungo li no sumbedza
u tshuwa, u mangala kana dakalo. Li
thoma nga lederedanzi la fhela nga
tshigagarukela.

Deithi:

Kha ri nwale

Khonani yanu o nwala tshitiori itshi fhedzi o hangwa u ita ndongazwiga. Mu thuseni u dzhenisa malederedanzo, zwiga zwa u awela, khoma, zwigambudziso, zwigagarukela na zwidevhe fhethu ho teaho.

ndi nnyi ane a khou nkokodza ndi vho vhimbi vha tshi fafadzela madi tuyani
ndi nnyi ane a khou nkokodza ndi muzhou a tshi lidza lufhalafhala
ndi hone vhuvhili havho vha tshi zwi vhona uri vho vhoxwa kha thambo nthihi
no mphura ndi muzhou a tshi kuma ndi do ni sumbedza uri a thi itiwi tsilu nne hu amba vho vhimbi
vha thoma u kokodza ila thambo hafhu

Kha ri nwale

Nwalani phara mbili nga vhana vhavhili vho fhambananaho vha re kilasini yanu.
Shumisani matanganyi kha u sumbedza phambano vhukati ha vhana avha vhavhili.

fhedzi, fhedziha, naho, nga hunwe, naho zwo ralo, nangwe, na u twa

TEACHER: Sign

Date

Mutsho

Kha ri ambe

Ambani ni kha tshigwada zwanu.

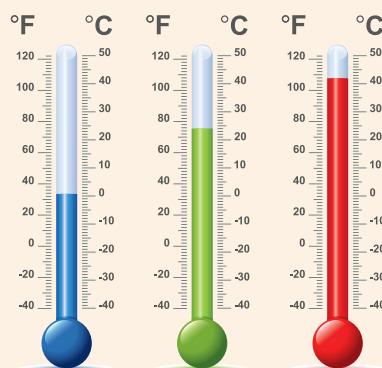

Kha ri vhale

Tshanduko kha thempheretsha ya maya i disa tshanduko kha mutsho. Arali thempheretsha ya maya ya tsa, mutsho u a rothola. Arali thempheretsha ya maya ya gonya, mutsho u a fhiswa.

Mutsho u dovha hafhu wa shanduka arali murongwe wa muyani vhu tshi shanduka kana mutsiko u re kha dzingamufhe u tshi nga shanduka. Arali thempheretsha ya maya ya gonya, murongwe wa muyani na mutsiko u re kha dzingamufhe zwi anzela u gonya nga tshifhinga tshithihi.

Vhathu vha no nga sa vhabvumbi vha mutsho, vhane vha divha zwintshi nga mutsho, vha ela tshanduko idzi u itela u kona u bvumba uri mutsho u do ima nga ndila ifhio. U fana na musi ri tshi shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha ya mivhili yashu, vhabvumbi vha mutsho na vhone vha shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha ya mutsho. Vha ele mutsho nga digirii dza Celsius kana nga digirii dza Fahrenheit. Vha a kona u ri vhudza uri mutsho u do fhiswa kana u rothola u swika ngafhi.

Mubvumbi wa mutsho
ndi muthu ane a sedzulusa mutsho.

Muya u hot hehothe u mona na rinje. Ri ri maya une wa khou ri pwanyeledza ndi mutsiko wa dzingamufhe. Arali ni ntsha ha thavha, volumu ya maya une wa khou ni pwanyeledza ndi tkukhu kha volumu ine ya ni pwanyeledza musi ni lwanzeni. Ndi ngazwo mabaloni a maya u no fhiswa a tshi kona u gonyela ntsha. Ri shumisa thyemomitha kha u ela thempheretsha, na baromitha kha u ela mutsiko wa dzingamufhe.

Tsha u fhedza, muruhurela u vhangwa nga madi a no khou dimuwa a tshi bva shangoni. Zwino, musi hu tshi fhiswa hu vha na mudimuwo munzhi une wa vhangwa muruhurela munzhi. Arali muruhurela u ntsha na biko li vha linzhi, nahone arali duvha li tshi khou fhiswa ri tshi pfa ri tshi khou namukana, ndi ngauri maya wo dala veipha (mutsidi) lune biko lashu li a nambetela lukanda ngauri a li koni u dimuwa.

Deithi:

Kha ri የwale

Ndi zwithu zwifhio zwiraru zwine zwa nga shandula mutsho?

Arali mubvumbamutsho a tshi sedzulusa mutsho, ni vhona u nga ḫivhamutsho ndi mini?

Ni vhona u nga mutsiko wa dzingamufhe ndi muhulwane musi ni nt̄ha ha Table Mountain kana bitshini ya Muizenberg ngei Cape Town? Bulani uri ngani.

Ri shumisa mini kha u ela thempheretsha na mutsiko wa dzingamufhe?

Musi hu na muruhurela, biko ḫashu a li dimuwi zwavhudzi. Talutshedzani uri ngani.

Ndi vhona u nga ndi ngani ri tshi tea u ela zwithu zwo fhambanaho zwa mutsho?

Lavhelesani thyemomitha. Yo swaiwa nga Celsius na Fahrenheit. Fhano Afrika Tshipembe ri shumisa digiri dza Celsius kana digiri dza Fahrenheit?

Neani phara iyi ተhoho.

Kha ri የwale

Livhanyani maipfi matswu na zwine a amba.

dzingamufhe	u gonya, u fhufhuma
gonya	tshileme, u lemela
mutsiko	u fhufha ha madzi/zwiludi
muđimuwo	murongwe
muruhurela	u fashekanywa
namukana	muyani

TEACHER: Sign

Date

Mutsho wa vunduni la hashu

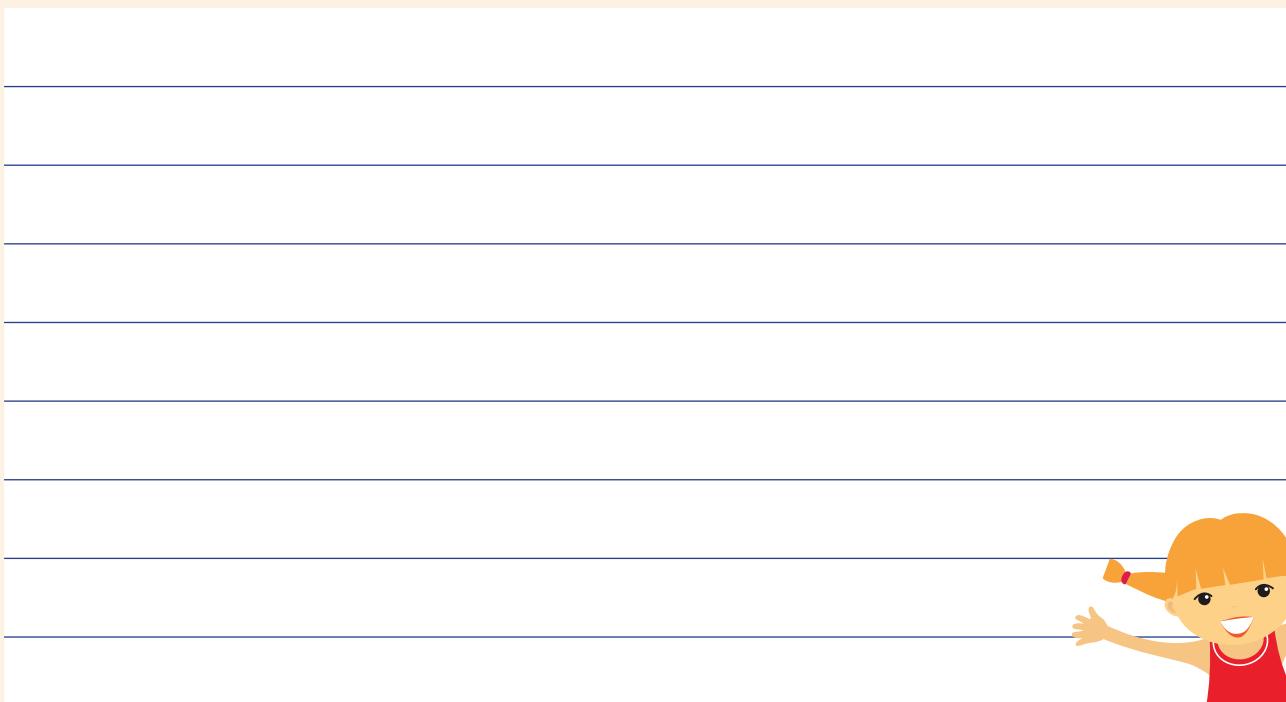
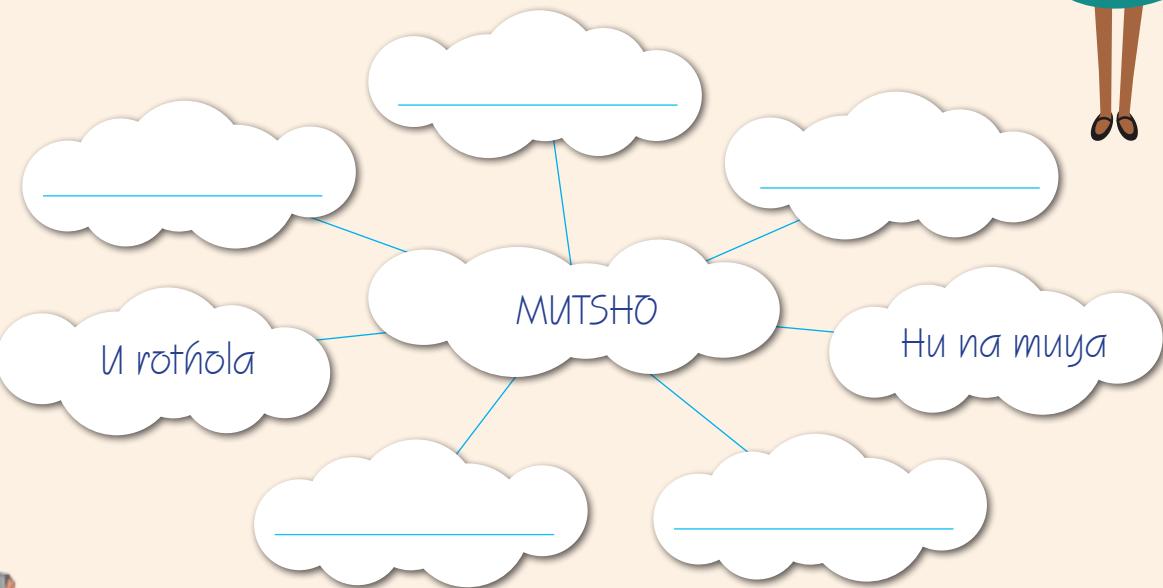
Kharinwale

Olani mepe wa mihumbulo ni tshi sumbedza zwine na vhona u nga ndi wona mutsho.

Kharinwale

Shumisani uyu mepe wa mihumbulo kha u riwala phara mbilu nga mutsho.

Deithi:

Kha ri nwale

Vhalani mafhungo zwao aya. Tangedzelani maiiti kha linwe na linwe lao ni kone u nwala mafhambanyi a ipfi kana maipfi o talelwaho nga fhasi.

Hu khou fhisa namusi.

Musi hu si na makole duvha li vha lo benuyuwa.

Mutsho wa hone u na maya na u rotholela.

Namusi mvula ndi khulu.

Hu na makole madenya namusi?

Kha ri nwale

Shandulani mafhungo a re kha nyito yo fhiraho a vhe kha tshifhinga tshi daho. Ni shandule na maduvha e zwa itea ngao (tsumbo, mulovha li vha matshelo). Ni elelwe u shumisa "do" na liiti.

Kha ri nwale

Tanganyani mafhungo ni tshi shumisa matanganyi a re zwitangeni.

Li khou fhisa Gauteng. Limpopo hu a fhisesa (fhedzi)

Hu na phenyo na mithathabo. A i athu thoma u nesa. (naho)

Ri khou tama u divha uri mutsho u do vha wo ima nga ndila ifhio duvha na duvha. Ri kone u pulanelia kushumele kwa duvha na duvha. (uri)

TEACHER: Sign

Date

Mutsho wo kalulaho

Kha ri ambe

Shumani nga zwigwada.

- No no vhuya na ḥangana na madlumbu a mithathabo kana ḫumbu la gambogo?
- Ṭalutshedzani tshigwada tshaṇu uri ho bvelela mini na uri ndo ḫipfa hani.
- Hu anzela u vha na madlumbu a mithathabo na phenyo Gauteng. Ni vhona u nga ndi nga mini madlumbu a mithathabo na phenyo a tshi wanalesa Gauteng u fhiria, sa tsumbo, Kapa Vhukovhela?

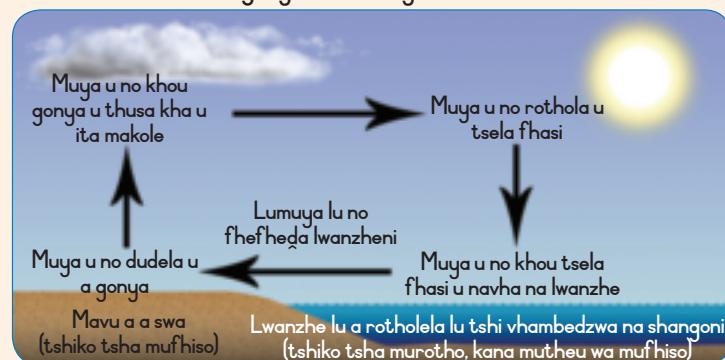
Kha ri vhale

Mutsho wo kalulaho u vha hone musi maya munzhi u no dudela nahone wo khuba murongwe, tshi vhanga mutsho wa madlumbu, mithathabo na maya u re na maanda. Mayu uyu u no dudela wa dovha wa vha wo khuba madi u a gonyela nt̄ha tshikhali. Wa yesa nt̄ha ndi hone u tshi rotholesa. Mudimwo wa madi u re nt̄ha mayani u a shanduka wa vha marotha, kha kuitele kune kwa pfì ndi muludelo kana khondentsesheni. Marotha aya a a ḥangana a vhumba makole, ha tevhela mvula, tshiliti, gambogo kana tshifhangi zwine zwa wela ngeno shangoni.

Madlumbu a mithathabo ndi wone mutsho wo kalulaho u no anzela u vha hone. Musi madlumbu a mithathabo a sa athu bvelela, hu tea u vha na zwithu zwiraru: maya u tea u vha wo ḫala murongwe; hu tea u vha na huñwe fhethu shangoni hu no khou fhisia nga maanda lune maya u no dudela wa kona u ḥavhanya u gonyela nt̄ha, kana ha vha hu na khohamvula (cold front) i re ndilani; nahone maya u no dudela u no khou gonya u tea u vha u tshi dudela lwo linganelaho u itela uri u dzule u tshi khou dudela u fhiria maya une wa do pfuka khawo izwi u tshi gonya.

Khohamvula i bvelela musi maya u no khou rothola u tshi khou tshimbila tsini na mbumbo ya shango, wa sukumedzela nt̄ha maya u no khou dudela nga u ḥavhanya. Hezwi zwi anzela u vha hone u thoma ha madlumbu a mithathabo. Makole a a khuručana, ha thoma u na mvula ya tshirulu. Hu vha na u fhandekana ha dzitshadzhi dza mudagasi nga ngomu makoleni, zwa vhanga uri phenyo dici gidi me dici tshi tsa shangoni. Lupenyo lu na maanda ane a kona u dudedza maya wo lu tangaho. U phusuwa ha muſhiso nga u ḥavhanya ndi zwone zwine ra zwi pfa sa phosho ya muthathabo. Madlumbu a mithathabo a anzela u vhanga zwiwo: midalo, mililo ye ya vhangwa nga lupenyo (ndadzi) na tshinyalelo i no vhangwa nga tshifhangi.

Kugonyele kwa maya u no fhisia

Deithi:

Kha ri ñwale

Ndi lini hune madumbu a mithathabo o
kalulaho a bvelela?

Mutsho wo kalulaho u no anzela u bvelela ndi uf hio?

Ndi zwithu zwif hio zwiraru zwine zwa tea u vha hone u itela uri madumbu a mithathabo a vhe hone.

Khohamvula i bvelela lini?

Muthathabo ndi mini?

Lavhelesani nyolo i no khou sumbedza maya u no fhisa u tshi gonyela nt̄ha. Shumisani nyolo iyi kha u
t̄alutshedza uri mvula ya tshirulu i bvelela hani.

Kha ri ñwale

Wanani maipfi kha phara iyi a re na t̄halutshedzo dzi tevhelaho:

zwithu zwo vhif haho

muđimuwo wa madi u vha marotha

tshinyalelo, tshiimo tsha shishi

u ñukala, mugugumela

nt̄ha kha shango hune na kona u hu kwama
na u hu phuphuledza

TEACHER: Sign

Date

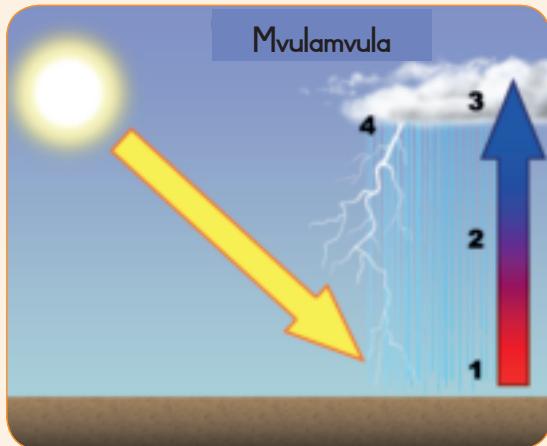
Mutsho na mvula

Kha ri nwale

Lavhelesani tshifanyiso ni kone u nwala mafhungomatsivhudzi aya a tshi tevhekana nga ngona.

- Musi hu na madumbu a no titi hu anzela u vha na mithathabo na phenyo.
- Duvha li fhisia mavu lune maya u no fhisia wa gonyela nt̄ha.
- Gese i shanduka ya vha tshiludi lune makole mahuluhulu a khurutana.
- Musi maya u tshi gonya u a rothola lune mudimuwo wa madi wa ludela wa ita makole.

Kha ri nwale

Lavhelesani zwifanyiso zwi no amba nga mutsho ni nwale phara pfufhi i no amba nga tshiñwe na tshiñwe tshazwo.

Deithi:

Kha ri ñwale

Ñwalani mafhungo ni tshi shumisa nyambahunzhi
dzi tevhelaho.

fula

t̄hoho

t̄hangā

Tsumbo:

Tshibode tsho ri u wina tsha ḥanga tshikona.

Sankambe tsho piiwa nga ḥanga la ḥivhele.

Nyambahunzhi ndi
maiſi ane a pfala a
tshi fana a peletwa
u fana, fhedzi a tshi
amba zwi sa fani.

Kha ri ñwale

Ñwalani mafhungo ni tshi shumisa nyambahunzhi idzi.

dzinga (ñowa) _____

dzinga (u sa tsha kona u pfa) _____

vhenga (ha u tshea ñama) _____

vhenga (u sa takalela muñwe muthu) _____

vhila (u seluwa ha mađi) _____

vhila (u ḥoda tshithu murahu) _____

thambo (ya mbeu) _____

thambo (ya u vhofha ngayo) _____

ṭala (u ḥoda) _____

ṭala (u litshana ha munna na musadzi) _____

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Ni vhona u nga mashango o fhambananaho a na mutsho wo fhambananaho nga zwifhinga zwi sa fani zwa nwaha. Talutshedzani phindulo yanu.

Mavundu o fhambananaho a Afrika Tshipembe a na mutsho u no fana nga tshifhinga tshithihi tsha nwaha? Talutshedzani phindulo yanu.

Ndi lushaka lufhio lwa mutsho lune na lu takalelesa? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi lushaka lufhio lwa mutsho lune na sa lu takalelesa? Tikedzani phindulo yanu.

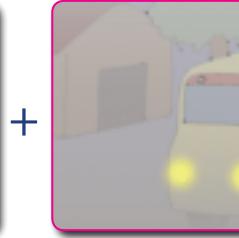
Kha ri vhale

MUTSHO NA MADI

Ri a zwi divha uri mutsho u vhumbwa nga zwithu zwo fhambananaho. U vhangiwa nga sia line muya wa khou rwela khalo, maanda a muya, mvula, tshifhango, gambogo, thempheretsha, masana, mbonelakule (visibility) na makole.

Ri dovha ra zwi divha uri hu na zwithu zwiraru zwi no vhumba mutsho: Ndi duvha, muya na madi.

Duvha li a dudedza na u vhonetshela. Tshiñwe tshifhinga li a ri fhisa vhukuma; tshiñwe tshifhinga li vha li si na vhuhali la si ri disele

MUTSHO

vhududo ho linganaho khatihi na tshedza tshiñuku; tshiñwe tshifhinga li vha lo tibiwa nga makole lune ri si kone u li vhona na luthihi. Muya u dzula wo ri tinga nahone u putela shango sa nguvho. Musi u tshi tshimbila ri a kona u u pfa kha khanda dzashu nahone u nga ri wisa arali maanda awo o kalulesa.

Mađi a wanala milamboni, maishani na mađanzheni na makoleni a hone. Musi zwirotha zwitukutuku zwa mađi zwi tshi papamala muyani wo ni putelaho, zwa tivha mbonelakule, ri ri hu na khuli. Mvula i na arali mađi a tshi wa a tshi bva makoleni nga marotha madenya. Arali mađi ayo a tshi khou rothola, a a xwatuwa ra vho wana tshifhango kana gambogo.

Mutsho ndi tshithu tshi re na ndeme vhutshiloni hashu.

U kwama mitambo ine ra tamba, zwi ambaro zwine ra ambara, zwiliwa zwine ra la, ndila ine na dipfa ngayo, zwine na ita, mishumoni ya vhatku, na zwiñwe zwinzhizwinzhi. Mutsho u nga ita uri ni pfe no takala – fhedzi mutsho wo kalulaho u a kondisa vhutshilo. Mimuya i re na vhuhali sa thonado, dumbumazikule, kana madumbu a no titi zwine zwa vhanga midalo na u pidimuwa ha thavha, zwi a tshinyadza midi ya vhatku nahone zwi a vhulaha..

Deithi:

Kha ri nwale

Livhanyani maipfì matswu na zwine a amba zwi re kha tsha u la.

sia la maya		muya u na nungo nngafhani
maanda a maya		zwikhuvhugu zwitshena kana zwa girei zwi re nt̄ha t̄adulu zwine zwa vha na zwirotha zwitukutuku zwa mađi
thempheretsha		ri kona u vhona u guma ngafhi phanda hashu
mbonelakule		tshithu tshi fhisna u rothola u guma ngafhi
gole		hune maya wa vhudzula u tshi ya hone

Kha ri nwale

Vhalani phara ni fhindule mbudziso idzi.

Ndi zwithu zwifhio zwiraru zwi no vhumba mutsho?

Duvha li ri fha mini?

Mađi a wanala ngafhi?

Ndi nga mini mađi e na ndeme?

Ni tshi shumisa maipfì aŋu, nwalanini phara ni tshi amba uri ndi nga mini mutsho u tshithu tshihulwane vhutshiloni ha vhathu.

Kha ri nwale

Talelani madzinamaiti mafhungoni aya.

U t̄alela mvula ya mibvumbi zwi a takadza.

U tshimbila ngadeni mvula yo tsha zwi a homolosa.

Debbie o dzinginya la u t̄alela video i no sumbedza mutsho wo kalulaho.

A zwi thusi tshithu u t̄at̄isana nga mutsho. Vha birou ya mutsho vha amba nga u swika ha mvula ya madumbu.

U ya tshikoloni nga baisigiri hu na mvula a zwi na khombo ngomu.

Dzinaljiti ndi ipfì li no shuma lo rangelwa phanda nga "u" nahone li shuma sa dzina.

Tsumbo ndi:
U vhona madumbu a tshi swika zwi a tshuwisa.

TEACHER: Sign

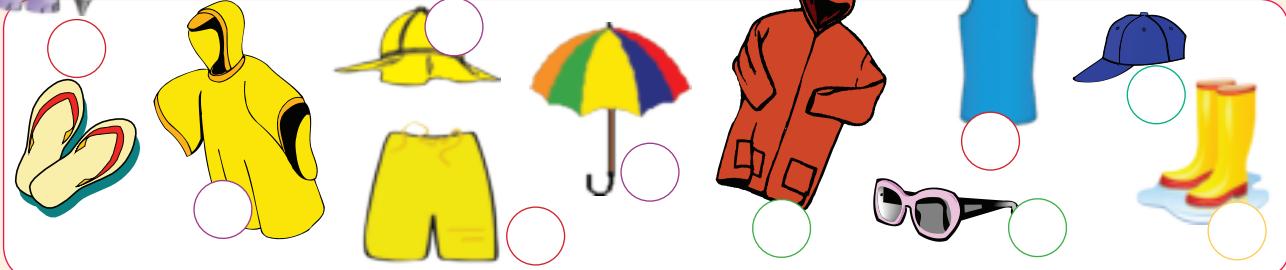
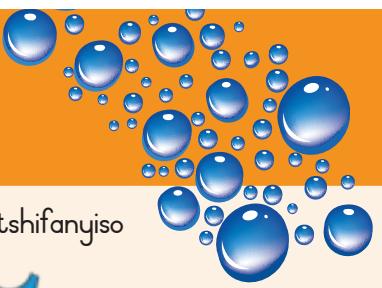
Date

U ñwala nga mutsho

Kha ri ñwale

Izwi zwithu zwi yelana na tshifanyiso tshifhio? Nomborani tshifanyiso tshiñwe na tshiñwe sa l kana 2.

1

2

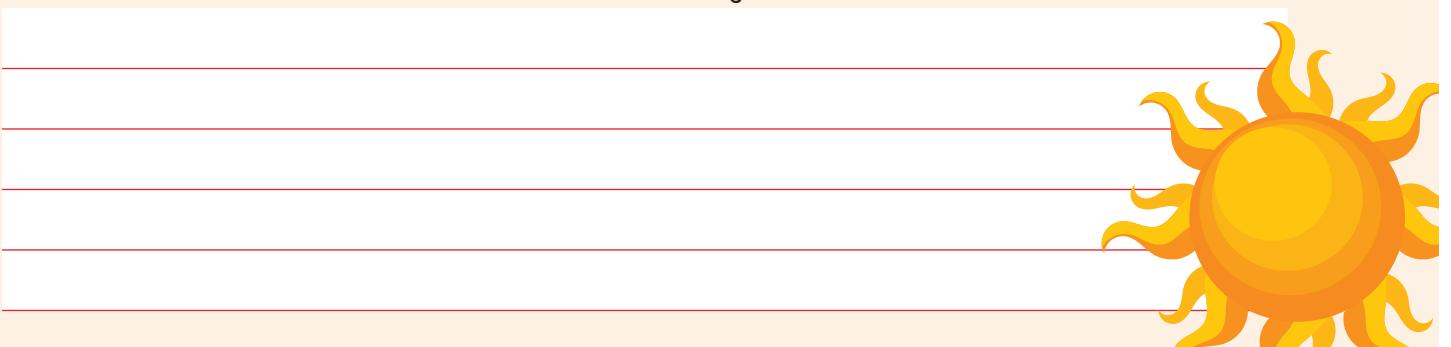
Kha ri ñwale

Zwino ñwalani phara nga tshiñwe na tshiñwe tsha izwo zwifanyiso ine khayo na vha ni tshi khou ṭalutshedza lushaka lwa mutsho. Ni nga kha di shumisa mañwe a maipfi aya kha ṭhalutshedzo yanu. Musi no no ñwala phara yanu ni ifhe khonani yanu a vhale na u i lulamisa arali zwo tea.

makole matswu, phenyo, mithathabo i sa f'hel, makole a a vinyukana, marotha madenyadenya a thothonya fhasi, madumbu, phosho khulu, fhasi hu a dzinginya, mvula i tou nga mbemba dza malabi, muya u vhudzula nga maandamahulu

shango lo tswukuluwa nga buse, a hu tshe na hatsi, mulambo wo xa, mu f'hisu u no rwa mbilu, hu nukha buse, makoleni ho tou thaa, hatsi ho oma, duvha li tou nzirrr, mikulo yo oma

Deithi:

Kha ri nwale

Talelani masala a re kha phara iyi a no amba nga mutsho.

Ndi mubvumbi wa mutsho. Ndi na lutamo lwa u kona u vhona makole na madumbu ndi nt̄ha makoleni.

Ndi khou tea u vhea khamera tshikhalani uri i nthuse u bvumba mutsho.

"Ho luga. Ndi nga vha thusa kha hezwo!"

"Ngoho? Vha do zwi kona hani u vhea khamera tshikhalani, nahone zwifanyiso zwi do humelisa hani ngeno shangoni?"

"Kha ri thome nga u amba ngauri ni rumela hani tshithu tshikhalani tsha kona u dzula henengei tshi sa wi. Kha ri lingedze u elekanya nga bola ya golofu. Khotsi anga vha kona nga maanda u tamba golofu. Musi vha tshi rwa bola i a tshimbila u ya kule nga maanda. Fhedzi arali vha i rwa vhe nt̄ha ha ndunduma, i ya kule u flirisa. Arali khotsi anga vho vha vha tshi fana na Superman nga u vha na maanda, vho vha vha tshi nga i rwa ya ya kulesa, ya mona lifhasi!"

Kha ri nwale

Ñwalani mafhungo aŋu inwi muŋe ni tshi shumisa masala aya.

ene

itshi

muŋe

washu

tshanga

Kha ri nwale

Ñwalani mafhungo aŋu inwi muŋe ni tshi shumisa maipfi a *anomatopia*.

khwalakhwasa

mbelengende

tshokotshoko

ngwinzhingwinzhi

kumvuu

Anomatopia
ndi ipfi li ne la
shumiswa na
mibvumo, li
edzisela mubvumo
mugede.

TEACHER: Sign

Date

63

Mvumbo ya mutsho

Kha ri ambe

Talutshedzani khonani yanu nzulele ya mutsho namusi.
Hu khou fhisa, u rothola kana i khou na? Mutsho wa vhuria u fana na wa tshilimo?

Musi hu tshi fhisa ni ita nyito dzifhio tshikoloni tsha vhoiwe?

Musi hu tshi rothola ni ita nyito dzifhio tshikoloni tsha vhoiwe?

Thetshelesani mvumbo ya mutsho kha radio kana kha thelevishini, ni de ni ite mukumedzo wa mutsho kilasini.

Kha ri vhale

Namusi ni khou ya u vhala mepe wa mutsho.

Khii
mutsho wa masana
makole fhala na fhala na mvula
makole fhala na fhala
makole na mvula
makole fhala na fhala na gambogo
gambogo
mađumbu na mithathabo
mađumbu na mithathabo na mvula
muya

MEPE WA MUTSHO

Deithi:

Kha ri nwale

Lavhelesani mepe wa mutsho ni fhindule mbudziso idzi.

Mutsho wa vunduni la hanu wo tou ralo zwa vhukuma?

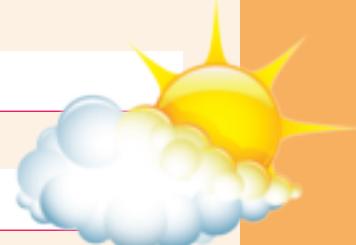
Mutsho wa mavundu marwe wo ima nga ndila ifhio? Linwe la mavundu li do vha li si na zwa zwa nwalwa ngauri ndi vundu la hanu.

Gauteng	
Limpopo	
Mpumalanga	
KwaZulu-Natal	
Free State	
Kapa Vhubvaduvha	
Kapa Vhukovhela	
Kapa Devhula	
Devhula Vhukovhela	

Vhathu vha Kapa Vhubvaduvha vha do ambara mini kha mutsho wo ralih?

Ndi ngafhi hune ha vha na mutsho wavhudzi vhukuma. Ndi nga mini ni tshi ralo?

Ndi ngafhi hune ha vha na mutsho u si wavhudzi na luthihi. Ndi nga mini ni tshi ralo?

Thempheretsha ya fhasifhasi na ya nthesa ndi ifhio vunduni linwe na linwe.

Vundu	Thempheretsha dza fhasisa	Thempheretsha dza nthesa
Gauteng		
Limpopo		
Mpumalanga		
KwaZulu-Natal		
Free State		
Kapa Vhubvaduvha		
Kapa Vhukovhela		
Kapa Devhula		
Devhula Vhukovhela		

TEACHER: Sign

Date

U sedza mutsho lwa u fhedza

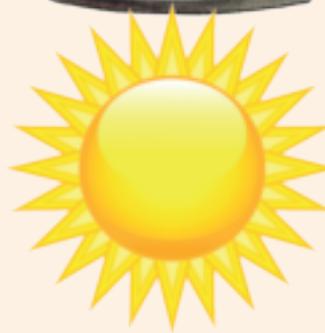
Kha ri nwale

Didzhieni ni tshi khou ya u vhiga mvumbo ya mutsho kha TV ni tshi khou shumisa mepe u re kha siatari la 64.

Nwalani zwine na do amba kha vundu liñwe na liñwe. Tsheani uri ni thoma ngafhi kha mepe – n̄tha kana fhasi? Madzina a mavundu ni do a nwala nga thevhekano ifhio? Zwidodombedza zwa mutsho ni do zwi nwala nga thevhekano ifhio?

Thomani nga u ita mepe wa mihibulo wa zwine na khou ya u vhiga.

Kha ri nwale

Zwino nwalanini mvumbo yanu ya mutsho. Humbelani khonani yanu a vhale.

Deithi:

Tangedzelani liti ni talele lidadzisi fhungoni linwe na linwe. Bulani uri lidadzisi li li talutshedza uri nyito i khou itwa nga ndila ifhio, i khou itiwa ngafhi, kana i khou itea lini.

Ndavhe o takuwa madautsha ngauri u khou ya kule .

Mvula ya mithathabo yo thoma vhusiku .

Phenyo na mithathabo zwa dzinginyisa fhasi lu shushaho.

Yo na duvha loth^e mulovha.

Ñwalani mafhungo ni tshi shumisa madzina a ngelekanyo (a khumbulelwa).

lufuno

vengo

vhuhali

tshivhiti

mvelaphanda

Ñwalani mafhungo nga ipfi linwe na linwe.

kovhola (u posa nga matombo)

kovhola (ha ñwana)

fhunga (u ita phosho)

fhunga (ha u ka vhuluvha)

thangang (ya nndu)

thangang (dza madini)

Musi ipfi lithi li na thalutshedzo nnzhi li pfⁱ ndi pholisemi.

Tsumbo khei:

Ho vha hu na guma lihulu la vhathu vho daho u vhon a metshe.

Na ita zwa u guma swigiri i do ni lwadza.

TEACHER: Sign

Date

Mutevhemuṭoli

NDI A KONA

u amba na nga lungano na u ita ḥitambwa ḥalwo	
u sikima na u vhala lungano	
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama lungano	
u wana uri lungano lu amba nga mini ndo sedza ḥoho yalwo	
u topola alitheresheni na kushumiselwe kwa nyambahunzhi	
u ḥalutshedza uri zwifanyiso zwi khwathisedza kupfesesele nga ndila ifhio	
u wana mibvumo i no itwa nga zwipuka	
u buła mihumbulu	
u ḥalukanya kushumiselwe kwa zwičevhe	
u livhanya ḥalutshedzo dza mafurase na maipfi	
u shumisa tshati kha u pulanelu phara ya u ḥalutshedza	
u ḥwalulula mafhuno e kha maambelwa	
u vhumba mbudziso dzi tshi bva kha zwitatamennde	
a anetshela tshigwada tshičori	
u wana muhumbulo muhulwane, vhaanewa vhahulwane, he tshičori tsha bvelela hone na pfunzo yatsho	
u livhanga maipfi na ḥalutshedzo dzao	
u ḥwala phara ya u ḥalutshedza	
u livhanya maidioma na ḥalutshedzo dzao	
u ḥwala tshirendo tsha tshipuka ndi tshi shumisa mafanyisi	
u rera nga tshičori tshi re kha khathuni	
u nweledza tshičori	
u shumisa mepe wa mihumbulu ndi tshi pulanelu u ḥwala lungano	
u ḥuma mafhuno ndi tshi shumisa mačanganyi	
u shumisa madzina vhukuma vhuimoni ha masala	
u topola madzina zwao na madzinamaiti	
u ḥuma mafurase na ḥalutshedzo dzao ndi tshi vhumba mamethafore	
u talela maambahunzhi a re one	
u buła uri mafhuno ndi magarukela naa kana ndaela	
u ḥwalulula phara ndi tshi shumisa ndongazwiga dzone	
u ḥwala phara mbili ndi tshi shumisa mačumi	
u amba nga mutsho na kilima	
u vhala marīwalwa a no amba nga mutsho	
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama marīwalwa	

u ḥea phara ḥoho	
u livhanya maipfi na zwine a amba	
u ita mepe wa mihumbulu u no kwama mutsho	
u shumisa mepe wa mihumbulu kha u ḥwala phara dzi no amba nga mutsho	
u topola maiti na mafhambanyi mafhungoni	
u shandula mafhuno a vha kha tshifhinga tshi daho	
u ḥanganya mafhuno ndi tshi shumisa mačanganyi	
u saukanya zwifanyiso zwa mutsho	
u shumisa nyolo kha u sumbedza zwivhangi na mvelelo	
u shumisa nyolo kha u dubekanya mafhungomatsvhudzi	
u ḥwala phara dzo ḥisendekaho nga nyolo	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa homonimi	
u buła mihumbulu yanga	
u ḥwala phara ndi tshi buła mihumbulu yanga	
u topola madzinamaiti	
u livhanya zwifanyiso na zwithu	
u topola na u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa masala	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa maipfi a anamatopia	
u thetselesa khasho ya mutsho na u ita muvhigo wanga nne muṇe	
u vhala mepe wa mutsho	
u fhindula mbudziso dzi no kwama mepe wa mutsho	
u bvumba mutsho	
u dzudzanya ḥiṇwalwa	
u topola maiiti na mačadzisi fhungoni	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa madzina a khumbulelw	
u ḥwala mafhuno ndi tshi shumisa maipfi a re na mupelelo muthihi ngeno a tshi amba zwo fhambanaho	

Z
W
I

r
e
n
g
o
m
u

Thero ya 7 Zwitori zwa tshakatshaka

Zwitori

Themô ya 3: Vhege dza 1 - 2

97) Vhukonani ho ganzhilaho 70

U amba nga u ñwala dayari.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitori.
U ñalukanya lushaka lwa tshitori.
U humbulela mafhungomatsivhudzi.
U baðekanya mafhungo na nzulele ine a vha khayo.

98) Tshiñwalwa tsha dayari tshanga 72

U livhanya maipfi na mafurase a maidoma na thalutshedzo dza.
U sika mepe wa mihumbulo wa u pulanela na u ñwala tshiñwalwa tsha dayari.
U topola madzina, mañaluli na maðadzisi mafhungoni.

99) U alavha magabelo a vhuhali 74

U amba na tshigwada nga mitambo ya ngomu zwifhatoni na ya nnnda.
U vhala luñwalo lu no amba nga u alavha u bva Kapa u ya Rio.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama phara.
U humbulela mafhungomatsivhudzi.
U tikedza phindulo dza mbudziso.
U livhanya maipfi na thalutshedzo dza.

100) U davhidzana na Carven 76

U palanela luñwalo a tshi shumisa mepe wa mihumbulo.
U ñwala luñwalo.
U shumisa masala vhuimoni ha madzina.

101) Nganeapfufhi 78

U amba nga muzika e kha tshigwada tshawe.
U ita ñitambwa la tshitori.
U vhala tshitori.
U livhanya maipfi na thalutshedzo dza.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitori.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama vhaanewa, therò na pluto.

102) U ñiwalela mudifho 80

U ñwala luñwalo.
U dzudzanya luñwalo.
U ñwalulula phara a tshi dzenisa malederedzanzi o teaho.
U paðula maipfi a bva madungo.

103) Ro vhuya tshikoloni 82

U rera nga u vula ha tshikolo e kha tshigwada tshawe.

U vha tshitori tshi no amba nga u vula ha tshikolo.

U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitori.
U ñwala manweledzo mapfufhi a tshitori.
U bula muhumbulo wawe.
U humbulela zwithu.

104) U ñwala tsenguluso 84

U ñwala tsenguluso a tshi shumisa fureme.
U topola ñefhungo na tshiñwa mafhungoni
U vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa mafhungodavhi a nyimele.
U nanga ipfi li no yelana na lifurase.
U vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.

Marñwalwa a tsivhudzo Themô ya 1: Vhege dza 1 - 2

105) Nngwe (Nngwekhulu/Thaiga) 86

Uvhala marñwalwa na faela ya ndivho ya nngwe.
U fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama marñwalwa.
U tshimbida maño a tshi ñoda mafhungomatsivhudzi
U tikedza phindulo dza mbudziso.
U topola muhumbulo muhulwane na ndivho ya atikili.
U topola mbuno na mihumbulo.
U fhindula mbudziso dza zwiterwa.
U ñalutshedza zwine ñidioma la amba.

106) Zwiñe hafhu nga marñwalwambuno 88

U topola mbuno na mihumbulo kha mutevhe wa zwi re ngomu.
U topola phambano vhukati ha mbuno na mihumbulo
U ñwala nga phukha dza ñaka a tshi shumisa fureme.
U shumisa luambo lu sa moni.

U shandula maf'hambany a vha pfanywa.

107) Muvhigo wa mafhungomaitei (nyusi) 90

U nweledza na u vhala atikili ya gurannda.
U ñadza khadi ya zwikoro.
U vhala atikili ya gurannda.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
U tshimbida maño kha atikili a tshi ñala mafhungo a re mbuno.

U wana uri ndi phara ifhio i no nweledza atikili.

U wana vhushaka vhukati ha atikili na tshifanyiso.
U livhanya mafurase, maipfi na thalutshedzo dza.
U livhanya mafurase.

108) U ita ndowendowe ya u ñwala muvhigo wa gurannda 92

U ñwala muvhigo wa gurannda a tshi shumisa fureme.
U ñuma mafhungo u itela u vhumba mafhungotserékaní ndi tshi shumisa mañanganyi.

109) U gonya Table Mountain 94

U amba nga Table Mountain.
U vhala burousha i no amba nga Table Mountain.

110) Marñwe hafhu nga Table Mountain 96

U ñwala muvhigo nga table Mountain a tshi shumisa fureme.
U topola ñifurase la madzina, la ñitululi na la ñidadzisi.
U ñwalulula phara a tshi dzenisa malederedzanzi.

111) Ri ya vhugalaphukha 98

U topola mbuno na muhumbulo.
U vhala atikili ya magazini i no amba nga Iwendo lwa Kruger National Park.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
U topola mbuno na mihumbulo.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mepe.
U topola ñalutshedzo dza maidoma.

112) U tshimbila mukwitani 100

U ñwala muvhigo a tshi shumisa fureme.
U topola mafurase a thangeladzina.
U shumisa pholisemi.
U topola mafhungo a re na mamudi.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa nyambahunzhi (homonimi).

Vhukonani ho ganzhilaho

Kha ri ambe

Rerani ni kha zwigwada zwa vhoiwe.

Kha ri vhale

Ni na dayari? Arali ni nayo vhudzani tshigwada tshañu uri ndi ngani ni na dayari. Arali ni si na, vhudzana tshigwada uri ndi ngani.

Vhalani tshit̄ori tshi no bva kha *Diary of a Wimpy Kid – Hard Luck*, by Jeff Kinney

Lavhuña

Ho no fhele vhege dzi no hovhelela mbili na hafu u bva tshee nne na khonani yanga ya mbiluni Rowley Jefferson ra lwa nndwa tswuku. U tou amba ngoho, ndo vha ndi tshi ri, zwa zwinovho, u do da o dzwinga mutshila, fhedzi a zwi athu itea.

Ngoho ndi ya uri zwi vho thoma u nndina, ngauri tshikolo tshi khou vula maduvha a si mangana, zwino arali vhukonani hashu ho tea u vhuelela tshikale, ndi khwiñe ri tshi ṭavhanya. Arali hu uri zwa nne na Rowley zwo fa, zwi amba uri vhuvhili hashu ro bva nga litswu, ngauri ro vha ro farana.

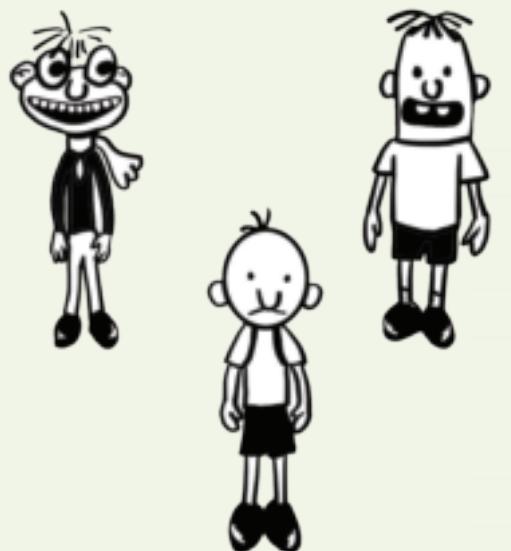
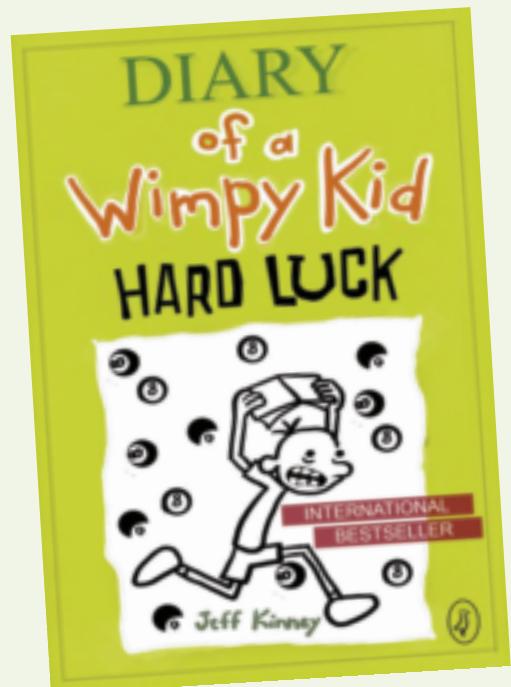
Zwino vhunga vhukonani hashu ho fela mbevha, ndi khou foleta u wana iñwe khonani. Tshi no khou dina ndi uri vhukonani uhu ndo vha ndo hu bvela biko, zwino a hu na we nda vhaledza uri a dzhene vhuimoni ha Rowley.

Vhathu vhane vha nga vha khwiñe nyana ndi Christopher Brownfield na Tyson Saunders fhedzi vha dina uri na vhone vha na vhut̄udzeṭudze havho. Ndo ṭwa na Christopher vhege dzi si gathi tshikolo tsho vala tshiitisi hu uri o vha e ene tshit̄angu tshanga kha vhunyunu. Christopher ndi khonani musi tshikolo tsho vala u fhira musi tsho vula kana ñwaha wothe. Tyson ndi muthu nahone vhuvhili hashu ri pfana na mitambo i no fana ya video, fhedzi u itisa zwiñwevho kha mariwe masia lune nda vhona zwi tshi nga nkondela u ṭwa nae lwa tshothe.

Muthu ane a si vhe na ṭhama ndi Fregley, fhedzi ndo mu vhonolola kale uri a nga si kone u vha khonani yanga ya mbiluni.

Fhedziha, a thi nga isi mbilu kule, Rowley ndi do mu lindela, huñwe a vhuya. Fhedzi, arali hu uri u phulusa vhukonani hashu zwi mbiluni yawe, kha vhilule.

Ngauri arali mafhungo a di dzula o rali, u do sala o tou ṭhuruu buguni yanga ya nganeavhutshilonuñe ine nda khou ñwala.

Deithi:

Kharinwale

Mañwalwa aya a bva kha tshiñwalwa tsha dayari. Nwalani zwithu zwivhili zwi no sumbedza uri nangoho a bva kha dayari.

Ndi mbilahelo if hio khulwane ine muñwali a ambesa ngayo dayarini iyi?

Greg, muñwali wa dayari, o vha e na muhumbulo wa uri Rowley u do ða a humbela pfarelo fhedzi ha vhonali. Ni vhona u nqa ndi nqa mini Rowley a tshi tea u humbela pfarelo kha Greg?

Greg u amba nga vhatvu vhane vha nga vha khonani dzawe fhedzi a vhona zwi sa konadzei.
Ndi nqa mini a sa tami vhukonani navho?

Manwala wa aya ndi q fomala kana q infomala? Bulani yuri ngani?

Ni vhona u nga zwi ḫo fħela nga mini kha Greg? Nwalani phara ine ya nga vha tshipiða tsha tshiñwalwa tsha dayari ya Greg.

No no vhuya na ṭangana na thaidzo ya u lwa na khonani yanu ya mbiluni? Nwalani phara ni tshi amba uri ho bvelela mini.

TEACHER: Sign _____ Date _____

Tshiñwalwa tsha dayari tshanga

Kha ri ñwale

Talani mutalo ni tshi livhanya mafurase a no bva kha phara ijì na zwine a amba.

o dzwinga mutshila
u vhuelala tshikale
ro bva nga litswu
ho fela mbewha
a thi nga isi mbilu kule
u do sala o tou ñthuruu

a thi nga vhilaheli
u do ñaniwa
u luvhelela
u fana na kale
ri songo wana tshithu
ho fhela

Ni khou ya u ñwala zwiñwalwa zwa dayari zwi re na tshivhalo, ni tea u zwi pulanelia ni sa athu zwi ñwala.

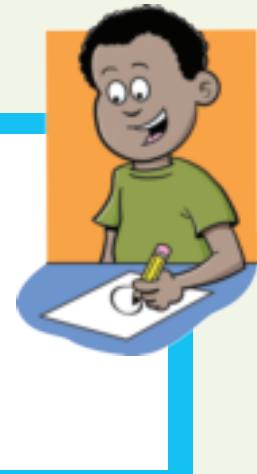

Ni khou ya u ñwala nga mafhungo a mañuvha mararu. Tshiñwalwa tsha u thoma tshi kwama vhukonani he ha tshinyala; kha tsha vhuvhili ni ño ñwala uri no ñipfa nga ndilade; kha tsha vhuraru ni ñwale uri ni ño ita mini nga haya mafhungo. Ni songo hangwa u ñwala deithi kha tshiñwalwa tshiñwe na tshiñwe.

Itani mepe wa mihibulo wa u pulanelia zwiñwalwa zwa dayari zwañu.

Zwiñwalwa zwa dayari

Deithi:

Shumisani mepe wa mihumbulo kha u የውላ zwiñwalwa zwa dayari. Musi no no fhedza u የውላ zwiñwalwa zwañu, humbelani khonani a zwi sedzuluse na u zwi dzudzanya arali zwo tea. Ni kone u zwi የውልልula nga vhudele kha siatari ili.

Vhalani mafhungo aya. Fhungoni እንዱ na እንዱ tangedzelani dzina, ni talele litaluli na u swaya ክሳድሪን nga muvhala wa ታዳደር.

Themo ntswa i ደስ ተክክል zwenezwino.

Khonani yanga ya mbiluni yo sala hayani.

Fregley wa miswaswo u tshimbila nga u ongolowa.

Rowley u tea u swika nga u ተአቃኝና.

Nndwa ya Greg ya u tou thoma yo vha ya tshifhinga tshilapfu.

TEACHER: Sign

Date

U alavha magabelo a vhuhali

Kha ri ambe

Ambani na khonani yanu nga mitambo ya ngomu zwifhatoni na ya nn̄da.

Ambani nga tshanu nga mitambo ine ra tamba nth̄ha ha mavu na ya madini.

Ni nga alavha nga yathi? Bulani uri ngani.

Ni vhona u nga ndi vhukoni vhufhio hune na tea u vha naho uri ni alavhe nga yathi?

Ha Alba

Minwaha miraru mīwe na mīwe hu vha na mbambe ya Cape u swika Rio. N̄ne n̄n̄waha ndo shela mulenzhe ndi kha īwe ya dzyathi! A thi tsha d̄ivha uri ndo vhuya nda ni vhudza naa, makhulu wanga vho vha vhe mureakhovhe, khotsi anga ndi muſhat̄i wa zwikwekwete (mikhumbi). Zwikwekwete zwe di dzula zwi tshipida tsha vhutshilo hanga. Musi ri tshee vhat̄uku ro vha ri na dinzhi (tshikepe tshit̄uku tsha raba) khotsi anga vha tshi ri isa Zeekoeivlei ngayo. Linwe duvha nda vhona vhana vha tshi khou alavha vhe vhot̄he. Nda zwi vhona uri arali avha vhana vha tshi kona u alavha na n̄ne ndi nga zwi konavho.

Vhunga zwino ndo no aluwa nahone ndo khw̄at̄ha muvhili, ndi vho dzhena mīat̄isanoni nahone ndi khou wina vhunzhi hayo. Fhedziha, musi mukapučeni wa yathi i re mūat̄isanoni wa Cape u swika Rio a tshi mpfounela uri na n̄ne ndi yevho, a tho ngo kholwa shudu l̄anga la phele! Mūat̄isano uyu wo vha u wone mat̄hakheni a vhutshilo hanga!

Nahone ndo diphinā vhukuma! Duvha na duvha ho vha hu sa kundwi u vha na tshiñwe tshithu tshi no takadza. Ro vhona na vhana vha dolofini na khovhe nnzhinnzhi dzi no fhufha.

Vhuriwe vhusiku henefha, dza da dži nnzhinnzhi dza ita na u ri phamasa, wa sokou pfa – phaa!"

Ndo lwadzwa nga tsilingwane ya lwanzhe luthihi fhedzi – nga duvha la u thoma – nahone ndi luthihi fhedzi he nda pfa ndo tshuwa, musi wa madumbu a no tatisa, magabelo a masongesonge - a tshi lingana na nn̄du ya zwit̄izi zwivhili.

Yathi yashu yo vha ya vhuhili kha u swika Rio De Janeiro nahone ro vha ro pfuka danzhe nga maduvha a fumiňhanu.

Ndo pfa zwi tshi nt̄ungufhadza musi ri tshi vhuya hayani ngauri ho vha hu hone u t̄hot̄hela ha u diphinā. Fhedziha, ndo pfa ndo takala uri ndi khou dovha hafhu u vhona mavu.

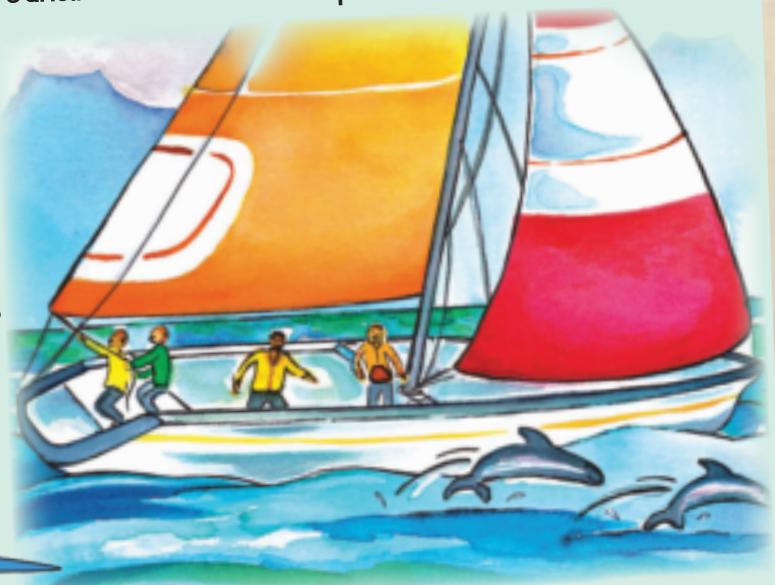
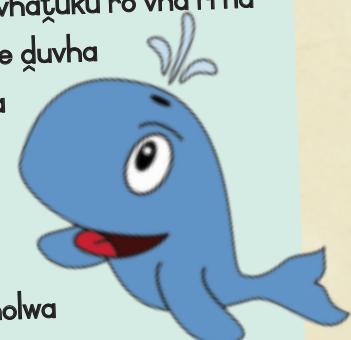
Zwino naho ndi ngomu ndi tshi khou ita ndugiselo dza mūat̄isano wa Vhugwēna ha L̄if̄hasi, ndi na lutamo lwa uri ri do dovha ra vhonana hu si kale.

Nga mbilulufuno

Carven

Kha ri vhale

Deithi:

Kha ri nwale

Muñatñisano wa u bva Cape u swika Rio u farwa lungana?

Muñatñisano uyu u a takaleleswa? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi ngani Carven o ita zwa u alavha?

Carven ha tsha elelwa uri o vha e mungafhani musi a tshi dzhena muñatñisanoni uyu. Ni vhona u nga o vha e na minwaha mingana?

Carven u a kona u alavha? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi muñatñisano ufñhio we wa vha wone tshiga tshihulwane vhutshiloni hawe?

Ndi zwifñhio zwivhili zwi takadzaho zwe zwa iteaho musi e kha yathi?

Luñwalo ulu ndi lwa fomaña kana ndi lwa inifomaña? Bulani mbuno tharu dza u tikedza phindulo yanu.

Kha ri nwale

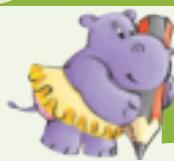
Livhanyani maipfi o swifhadzaho e a shumiswa kha luñwalo lwa Carven na ñhalutshedzo dza. Nwalani maipfi o swifhadzaho kha dikishinari yanu.

mathakheni	tshiuludzani	n <small>ñ</small> than <small>ñ</small> tha	tshivhindini	honehone
masongesonge	kukumuwa	thivha	magabelo mahulu	tita
tsilingwane	dakalo	silingwa	tsinyuwo	lu <small>ñ</small> walu <small>ñ</small> wa
mu <small>ñ</small> at <small>ñ</small> isano	khanedzano	mpho	khaedu	mbambe

TEACHER: Sign

Date

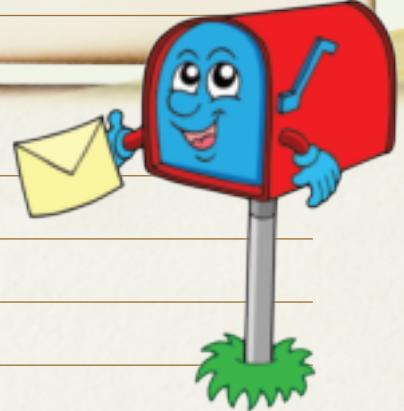
Kha ri nwale

Didzhieni hu inwi Alba. Nwalani luñwalo ni tshi fhindula Carven. Vhudzani Carven luñwaloni lwanu uri no ɯulutshela u mu vhona khathihi na u pfa zwa lwendo lwawe. Mu vhudzeni zwe na vha ni tshi khou ita musi o fara lwendo, tsha u fhedza, ni mu vhudze nga intahaviwu ya radio na TV ye na mu lugisela uri a ite musi a tshi swika hayani na zwine a tea u elekanya a tshi dilugisela intahaviwu.

Ni songo hangwa uri luñwalwo ulu ndi lwa vhukonani lune maipfi aŋu a si tee u vha a fomała.

Thomani nga u pulanelo luñwalo lwanu. Musi no no lu pulanelo, humbelani khonani yanu a ni thuse u lulamisa arali zwo tea. Ni kone u lu nwala nga vhudele buguni iyi yanu ya u shumela.

Luñwalo lwo livha
ha Carven

Deithi:

Kha ri nwale

Nwalululani mafhungo aya. Nwalani masala a re one vhudzuloni ha maipfi o talelwaho nga fhasi. Shumisani masala a re afho fhasi.

vhone

riñe

yone

Vho Kaputeni Petersen vho humbula uri Vho Kaputeni Petersen vha nga wina mutatisano wa Cape u swika Rio.

Ndo pholisha mikungelo ya mavothi ya burasi, mikungelo ya mavothi ya burasi ya penya.

Ndo t^gangana na Samson ngei Yathini nahone Samson ndi a mu takalela vhukuma.

Samson na nne ro tanzwa phulethi sa izwi Samson na nne ro vha ri tshi khou shuma khishini.

Ndo ita na u kwama mme anga uri mme anga vha si le mbilu nga nne.

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

Bo-Kaap ndi ngafhi? Arali ni sa hu diwvi, vhudzisani mudededzi wanu kana ni ye laiburari ni wane uri ndi ngafhi. Ni a pfana na muzika? Ndi muzikade une na pfana na u u thetshelesa kana u u lidza?

Ni vhona u nga ndi mafhungo mahulwane u isa phanda na pfunzo musi no no phasa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Ni khou tama u guda mini musi no no phasa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Musi no no vhala tshi^lori tshi re afho fhasi, itani litambwa tsha^lo ni kha tshigwada tsha^lu. Nangani uri ndi tshipida tshifhio tsha tshi^lori itsi tshine na do tshi shumisa. Ni elelewe u livhanya mat^o na vhat^{aleli} khathihi na u shumisa nyelekanyo musi ni tshi khou tama litambwa ili. Ni songo hangwa u sumbedza zwiitea zwi no bva tshi^lorini zwi tshi tevhekana nga ngona.

Vho Banjo vho vha vhe munna mulapfu, musekene vha vala litswu na mavhudzi matshenatshena. Dzina lavho la vhukuma ndi James John McCloyd. Khotsi avho na makhulu wavho vho vha vha vhe vhaalavhi ngeno mme avho vho vha vhe wa malofha a Malay.

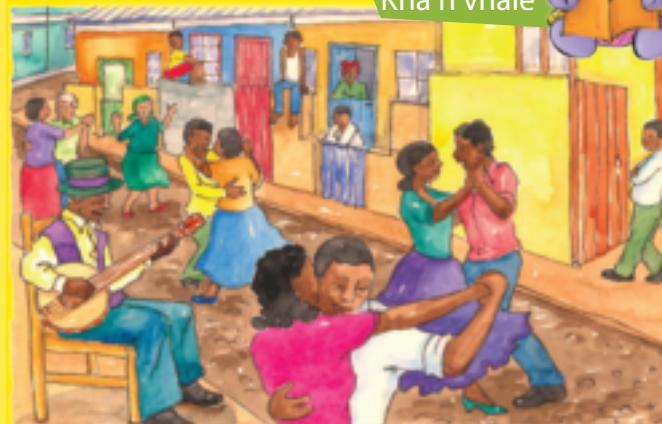
Vha ha McCloyds vho vha vha tshi dzula nduni ya kamara tharu ngei Chiapinni Street kha la Bo-Kaap. Musi khotsi a Vho James vhe Iwanzheni, mme avho vho vha vhone vhe vha tshimbidza zwithu afha hayani khathihi na u vha na vhutanzi uri nwana wavho James a dzule o kuna, e na mutakalo wavhu^li nahone e na dakalo na uri a ye tshikoloni misi yo^lhe.

Musi Vho James vha tshee mu^luku khotsi avho vho vha rengela banjo. Lo vha li na tho^lo ya tshipulumbu na mukulo mulapfu na vhutale vhun^a. Tshifhinga tshothe musi khotsi avho vha tshi vhuya Iwanzheni vho vha vha tshi vha gudisa u lidza banjo.

Mafheleloni a vhege, tshitshavha tsha vhatu vha si vhanzhivhanzhi tsha Malay tsho vha tshi tshi kuvhangana. Ho vha hu tshi tshiniwa na u imba nahone James o vha a tshi lidza banjo lawe. O fhedza o no vha muimbimulidzi a no mangadza. Musi a tshi thoma u lidza na u imba vhatu vho vha vha tshi sala vho akhamala na u katea lwe musi a tshi fhedza vha vhanda zwanda na u vhidzelela vho takala.

Musi vhe na miwaha ya fumimbili, vhatu vha thoma u vha vhidza nga dzina la Banjo lwe vhutshilo havho ho^lhe vha diwviha nga lenelo dzina la Banjo. "Musi ndi tshi phasa tshikoloni tsha nt^{ha}, ndi do ya u dzhena yunivesithi," vho vhudza mme avho ngauralo. "Ndi khou todou vha na digrii ya muzika."

Fhedziha, vha mbo welwa nga khombo. Khotsi a Banjo vha mbo di lovha lwe a vho kombetshedzea u ya u shuma uri a thuse mme awe. Mme aweho na vhone vha lovha. Banjo a humbula u ya u shuma Iwanzheni. A vhulunga tshelede a didowedza u lidza banjo lawe arali tshifhinga tshi tshi tenda. O vhuya hayani ho no fhele miwaha mitanu, a fhedzisa Gireidi 12 yawe sentharani ya pfunzo ya vhaaluwa a kona u ya yunivesithi u ya u guda zwa muzika.

Kha ri vhale

Musi a tshi khou dzhena henefha, o funza vhathu muzika khatihhi na u gudisa vhahulwane na vhaṭuku u ḥwala. Bvumo ḥawe na u funiwa hawe zwa phadälala na shango ḥothe lwe vhathu vha bva thungo dzothē vha tshi da uri a vha funze.

Banjo o wana digirii yawe ya muzika musi e na miñwaha ya furaru. O vha o gudela zwa kaṭara ya kilasiki fhedzi banjo ḥo di dzula li tshone tshilidzo tshave tshire a tshi funesa. O vha a tshi gonya n̄tha ha thavha ya Signal Hill a tamba banjo ḥawe o dzula hatsini vhudaladala. O lovha e na miñwaha ya fuṭahembili – o takala na u fushea.

Kha ri ḥwale

Talani mutalo ni livhanye maipfi o swifhadzwaho na zwine a amba. ḅwalani maipfi o swifhadzwaho dikishinarini yanu.

Kha ri ḥwale

vala
misi yothe
akhamala
katea
khombo

u ṫalela wo aṭama mulomo
u dzhiea
anzela
tshiwo
muvhala wa lukanda

Vhalani phara iyi hafhu ni fhindule mbudziso idzi.

Muhali kha nganeapfufhi iyi ndi nnyi?

Ndi nnyi ane a khou anetshela tshit̄ori itsi? Tangedzelani phindulo yanu afho fhasi.

Banjo Mme avho Muthu wa vhuraru – muñwe muthu we a vha a tshi ḫivha Vho Banjo

Bulani uri ndi nga mini ni tshi ralo.

Tshit̄ori itsi tshi khou bvelela ngafhi? Muñwali o kona ola afho fhethu ha tshila? O zwi kona hani?

Puloto ya tshit̄ori itsi ndi ifhio? Hu bvelela mini?

Hu na khuḍano kana u kondelwa hufhio? Hu na thasululo?

Bulani uri muhali u ponya hani kha zwi kondaho.

No ḫiphina nga tshit̄ori itsi? Bulani uri ngani.

Neani tshit̄ori itsi ḫhoho.

Kha ri riwale

Humbulelani uri Vho Banjo vho ni fundedza muzika kalekale nahone no fhedza no no vha khonani khulu. Musi vha tshi lovha, no humbelwa uri ni riwalele vha lushaka lwa havho lurwalo ni vha ṭalutshedza zwivhuya zwe Vho Banjo vha ni itela. Nwalaniha lurwalo ulwo. Musi no no lu riwala, humbelani khonani yanu a lu vhale khathihhi na u ita ndulamiso arali zwo tea. Kha phara ya u thoma, bulani u pfa hanu vhutungu nga u lovha havho. Kha phara ya vhuvhili, zwi vhe khagala uri Vho Banjo vho ita zwifhio zwe zwa ita uri vha vhe muthu wa tchipentshela kha inwi na kha vharie vhathe. Kha phara ya u fhedza ni ambe nga zwe vha phetha vhutshiloni na uri ndi ngani tshitshavha tsho xelewia.

Deithi:

Kha ri nwale

Shumisani mabulaf'hethu a re af'ho fhasi kha u f'hdzisa maf'hungo.

seli

phanda

fhasi

kule

ngomu

tsini

n̩ha

Vho Banjo vho vha vha tshi dzula f'hal Bo-Kaap musi ro no wetshela [red box] ha mulambo. Vho vha

vha tshi kuvhanganya vhathe vha tamba banjo vho dzula [green box] havho [blue box] ha muri.

Vho vha vhatshiyathavhani vha dzula [pink box] ha hatsivhatshikhoulidzabanjo lavho. Tshiñwetshifhinga

vho vha vha tshi lidza vhe nga [orange box] holoni ya yunivesithi. Yunivesithi yo vha i [purple box] na

ngande dza Krischenbosch. Ho vha hu tshi ða vha [teal box] na vha tsini.

Kha ri nwale

Nwalululani phara iyi ni dzhenise malederedanzi he zwa tea.

vho bonjo vho vha vha tshi dzula kapa vhukovhela chiapinni street kha ja bo-kaap. dzina lavho ja vhukuma
lo vha li james john mccloyd nahone mme avho vho vha vhe vha malofha a malay. vho banjo vho vha vho no
aluwa vhukuma musi vha tshi ya u guda pfunzo dza muszika yuniveithi. f'hdzih, vho vha vha tshi kha
ðipfana na u tamba banjo lavho vhe signal hill.

Kha ri nwale

Thukukanyani maipfi aya a bve madungo ni vhandele zwanda ipfi linwe na linwe.

Tsumbo: tshi/su/su: madungo mararu

funiwa	phadalala
digirii	funesa
vhudaladala	futahembili

Kha ri ambe

Ni dipfa hani musi no vhuya tshikoloni? No takala kana no sinyuwa?

Ni dipfa hani ni kilasini ya mudededzi muswa?

No lavhelela zwifhio nga maanda?

Kha ri vhale

Lo vha li duvha la u thoma ro vhuya tshikoloni. Nwedzi wothe ro diphiña musi tsho vala.

Fhedzi Lily, Zack na Khal a vho ngo dinalea nga u vhuya hashu. Vho vha vho takala na zwikunwane.

Vhuraru havho vha ima luvhandeni lwa u tambela vha lavhelesa u mona na tshikolo. A hu na tsho shandukaho. Phuraimari ya Hudson Park i tshee yo rala.

Zwifhatō zwayo ndi zwa kale zwa burauni. Vhupakamimodoro hutuku ho dala nga mimodoro ya vhadededzi. Daka li re murahu ha luvhande lwa u tambela li tshee lo dombela nga vhudala halo sa nga misi. Luvhande lwa u tambela lwo talwa mitalo lwo lindela metshe wa u thoma wa bola ya milenzhe wa themo ya u thoma.

"Metshe u khou thoma nga bureiki ya u thoma?" hu vhudzisa Lily.

Zack na Khal vha tenda nga thoho.

Zack o vha e mupufufhi a dovha a vha tshihwimbi, e na mavhudzi mapfufhi. Khal o vha e mulapfu a dovha a vha tshifhatuwo tshisekene.

"Yoo, ndi tou ri ri thoma lini," ndi Zack a no ralo.

"Na nne," hu dadzisa Khal.

Lily a sukumedzela mavhudzi awe kule na khofheni. "Ndi kale ri sa athu tampa bola," a mbo ralo.

Ndi ngoho, ho vha hu kale. Kale vhukuma.

Tshikolo tshavho tsho vha tshi vhukatikati ha dorobo. Tshitentsi tsha tshikolo tsho vha tshi tshi nga thiraengele i re na bada i no tou suvha nga zwiendedzi kha lithihi na zwiporo kha aya marwe masia.

Zwidimela zwi unga zwi tshi fhira duvha na duvha.

Tshipida tsha dorobo tshine Lily na vhariwe vha bva khatsho tsho tsitsikana nga zwifhatō lune a huna fhethu ha midavhi ya u tambela. A huna mudavhi wa bola ya milenzhe. Fhethu hune vhana vha nga tampa hone bola ndi henefha tshikoloni fhedzi.

Zack a vhudzisa, "Hee vhanna, Goloi ntswa ya 4×4 no i vhona?" Maddie, khonani khulu ya Lily a mbo vhidzela, "Ndi ya havhalā – mudededzi washu muswa! Hone no vha vhona?"

Vhothe vha dzungudza dzithoho.

"Vha tea u vha vhe muthu wa zwithu arali vha tshi tshimbila nga 4×4 ," ndi Zack a no ralo, tsimbi ya mbo di lila.

Deithi:

"Ri do zwi pfa thabeloni," hu amba Lily. "I do thoma hu si kale."

Khonani idzi mbili dza mbo livha thabeloni dzo dala fulufhelø la themo ntswa na mudededzi muswa.

(Nga Tom Palmer)

Vhalani hafhu tshitɔri tsho ñwalwaho nga Tom Palmer. Ñwalani thoho yatsho.

Kha ri ñwale

Khonani idzi nña dzi pfana na u ita mini dzothé?

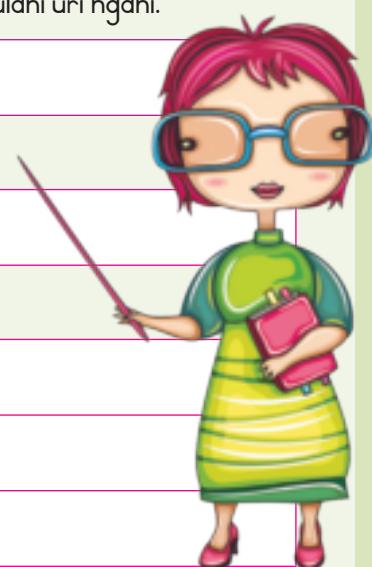
No vhuya na tamba bola musi tshikolo tsho vala? Bulani uri ngani?.

Avha vhana vha dzula tsini na zwiporo zwa tshidimela. Ndi nga mini ni tshi vhona u nga nzulele iyi yo vha kondisela vhutshilo?

Ni vhona u nga zwe vha zwi tshi lelutshela vhana u kona u thetshelesa tshikoloni? Bulani uri ngani.

Lily, Zack na Khal vho vha vho fhambana nga ndila dzifhio?

Ñwalani manweledzo a tshitɔri itshi nga mafhungo a no swika mararu.

Vhana vho vha vho lavhelela u ṭangana na mudededzi wavho muswa. Ni vhona u nga mudededzi uyu o vha e muthude?

TEACHER: Sign

Date

U niwala tsenguluso

Kha ri niwale

No humbelwa uri ni niwale tsenguluso ya bugu ya Tom Palmer. Nwalani tsenguluso yanu fhasi ha t̄hoho dzi tevhelaho. Musi no no fhedza u i niwala, humbelani khonani yanu a i dzudzanye.

TSENGULUSO YA BUGU

Tshitoris tshi amba nga

Avha vhana vha vha diphiña nga

Ndo takalela/a tho ngo takalela tshitoris tshi ngauri

No tea/a no ngo tea u vhala iyi bugu ngauri

Kha ri niwale

Talelani n̄efhungo na tshiitwa mafhungoni aya.

Avha vhana vha vha pfana na u tamba bola.

Vhadededzi vha paka mimodoro yavho kha vhupakamimodoro hučuku.

Mudededzi muswa vha tshimbila nga 4×4 .

Vhana vho ya thabeloni vha tshi tou bva u swika tshikoloni.

Vhana vhothe vha dzula tsini na tshiporo tsha zwidimela.

Kha ri niwale

Nwalani mafhungo a inwi muñe ni tshi shumisa maipfi aya.

itshi

tshila

aya

ala

Deithi:

Fhedzisani mafhungo a nyimele (a nzulele) a tevhelaho. Shumisani maipfi a re zwitangeni.

Tsumbo:

Zwimela zwi do fa (sheledza)

Zwimela zwi do **fa arali na sa zwi sheledza.**

Fhongo li re na fhungodavhi la nyimele (nzulele) li pfì ndi fhungo la nyimele (nzulele). Fhungodavhi la lushaka ulu li nga thoma nga arali kana tenda.

Tsumbo: Nowa i do nnduma arali nda sendeleesa tsini nayo.

Nowa i do nnduma tenda nda si sendeleesa tsini nayo.

Vha na vha nga si kone u tamba bola (valwa)

Zack ha koni u shuma mbalo (thusiwa)

Vhana a vha nga phasi mulingo (vhala)

Tenda tshikolo tsho vula (tamba)

Luvhande lwa u tambela lu a dala thophe (nesa)

Nangani ipfi lo teaho linwe na linwe la mafurase aya.

zwino

ngauri

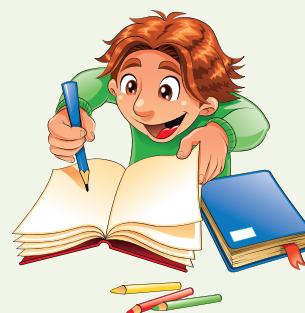
murathu

vhunga

tshihadu

Vhumonolodzi ndi u shumiswa ha maipfi manzhi vhudzuloni ha ipfi lihihi.

nga tshino tshifhinga
hu si na u <u>tw</u> a ri tshi monamona
sa musi zwo <u>di</u> vhonala
tshiitisi ho vha uri
we nda mama nda mu siela

Vhekanyani maipfi aya nga thevhekano ya alifabethe.

sokou	sanda	senga	senenga	sika	soma
sema	sola	suka	sunda	shela	sale

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

No no vhuya na ya vhugalaphukha kana zuu? Talutshedzani tshigwada tshanu nga vhugalaphukha kana zuu. Ambani nga phukha dza ḫaka dze na dici vhona.

Ndi nnyi ane a nga kunda kha ndau na nngwe? Arali hu uri zwi langwa nga saizi, nngwe i nga kunda. Hezwi zwi itiswa ngauri nngwe ndi dzone khulwanesa kha lushaka lwa zwimange. Dzi a kona u aluwa dza zwika kha mithara dza 3,5 nga vhulapfu (vhunavha) nahone dici a kona u lemela 304 kg. Nngwe a dzo ndo tou hula fhedzi, dici dovha dza vha na luvhilo. Dzi a kona u gidima nga luvhilo lwa 64 km nga awara kha tshikhala tshipufuhi nahone dici a kona u fhufha mithara dza ṭahe dici tshi tou buđa. Hezwi zwi amba uri dici a kona u lavhuwa nga ndila i no of hisa. Muthu a nga ri mavhanda aya mahuhulu, a luvhilo, a dovha a of hisa ha lili thuso uri a kone u tshila, a a i lila. Nngwe ndi buka li re khomboni ya u ṭothela.

Nngwe dici nga ṭothedzwa nga vhatnu nga ndila mbili: u zwima; na u tshinyadzwa ha mahaya adzo.

Nngwe dici zwimelwa mikumba yadzo na miñwe mirađo ya mivhili yadzo, zwođhe hezwi ndi zwa mutengo muhulu. Vhariwe vhatnu vha Tshaina na maríwe mashango a Asia vha na lutendo lwauri miñwe ya mirađo ya nngwe i a thusa kha dzilafho. Nngwe dici a zwimiwa sa mutambo. Zwi amba uri vhazwimi vha dici zwimela u ḫimvumvusa na u ḫikħoda musi vho no dici vhulaha.

Vhatnu vho dovha hafhu vha tshinyadza mahaya adzo – fhethu hune dza tshila hone. Nngwe dzo vha dici tshi wanala u thoma Turkey u swika mukanoni wa vhubvađuvha wa Russia. Fhedzi zwino vhunzhi ha nngwe hu vho wanala fhedzi kha zwiħodżozwiħodo tshipembe na tshipembəvhubvađuvha ha Asia. Hezwi zwi khou itiswa ngauri vhatnu vho fhađa dzidorobo, dzidorobofulu na bada fhethu he nngwe dici vha dici tshi tshila hone. Tshiñwe tshiitisi ndi u hađiwa na u tupukanyiwa ha ḫaka vhatnu vha tshi ita masimu, nahone ho no vha na migodi fhethu hunzhi.

Nngwe dici lila vhupo vhuhulwane ha u tshila khaho. Nngwe nthihi ya nduna i lila tshikhala tshi no swika 100m² ngauri nngwe dici ḫaka ndi nzwimahaya nahone dici tshimbila dici dzotħe. Hezwi zwi amba uri a dici kona u tshila na dzirwe phukha fhethu huthihi. Ngauri dici lila fhethu ho aṭamaho, zwi a kondà uri vhatsireledzo ya mupo vha kone u wana shango lo linganaho ja u tshela nngwe. Sa u lingedza u tsireledza nngwe, dzirwe dici nngwe dici dza bebwa dzo valelwa dzo qiswa Afrika Tshipembe he dici vhuedzedzwa ḫakani.

Kha ri īwale

Tshimbidzani mađo (u sikiġa) kha phara iji na mafhungo a re kha faili ya ndivho uri ni kone u fhindula mbudziso idzi.

Nngwe dici aluwa u swika ngafhi?

Dzi lemela tshileme tshingafhani?

Dzi gidima nga luvhilode?

Kha ri vhale

FAILI YA NDIVHO

- Vhana vha no swika hafu vha nngwe a vha tshili u fhira miñwaha mivhili.
- Vhana vha nngwe vha lajetelwa nga vhomme musi vhe na miñwaha i no swika mivhili.
- Tshigwada tsha nngwe ndi "tshikhuvhugu".
- Nngwe dici a kona nga maandu u bambela nahone dici nga bambela tshikhala tshi no swika khilomitha dza rathi.
- Nngwe tshena a dici anzi u vha hone. Dzhini i no ita uri dici vhe tshena i wanala kha l ya dici 10 000.
- Nngwe i anzela u zwima i yoħħe, vhusiku.
- Musi dici tshi zwima, dici kona fhedzi u ponda lwa 10% fhedzi kha u zwima hotħe.
- Nngwe dici a kona u lavhuwa mithara dici ṭahe hu si na vhuleme.
- Hu na nngwe dici re zwifluo midini u fhira dici re ḫakani.

Deithi:

Nngwe ya nduna i lila f hethu hungafhani uri i kone u tshila? _____

Vhana vha nngwe vha latelwa vhe na miñwaha mingana? _____

Vhalani phara iyi nga vhuronwane ni fhindule mbudziso idzi.
Nwalani zwiitisi zwivhili zwa u zwimiwa ha nngwe.

Ndivho khulwane ya uri muñwali a ñwale atikili iyi ndi ifhio? Itani thiki kha phindulo yanu.

- U vhudza vhathe mafhungomatsivhudzi a no takadza a no kwama nngwe.
- U tñtuwedza vhavhali uri vha thuse kha u tsireledza nngwe dza lñfhasi.
- U tñalutshedza vhathe uri ndi nga mini nngwe dza lñfhasi dzi khomboni ya u tñhotñhela.

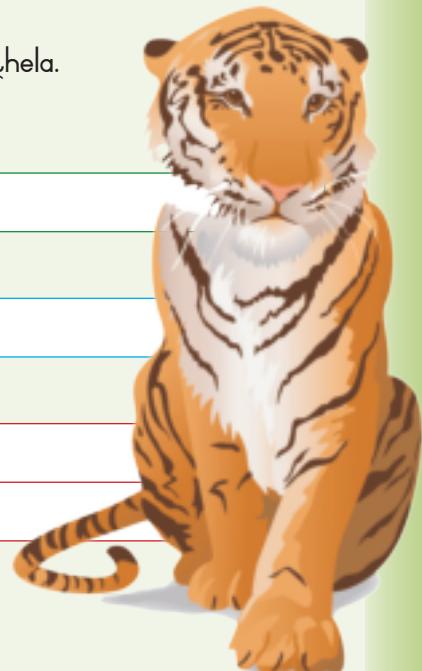
Ndi nga mini haya ha nngwe ho ngalangala ngaurali?

--

Nngwe dzi zwimelwa mini?

--

Ndi nga mini zwi tshi kondä u tsireledza vhupo ha nngwe dza ñdaka?

Ndi tshifhio tsha zwitatamennde izwi tshire tsha vha muhumbulo?

- Nngwe dzi a aluwa dza swika kha vhulapfu (vhunavha) ha futhi dza fumithihi.
- U phulusa nngwe dza ñdaka zwi na ndeme.
- Vhathe ndi vhone vho fhungudzaho tshivhalo tsha nngwe shangoni.

Ndi mutualadzi ufhio kha i tevhelaho u no tñalutshedza zwavhuñi maipfi a "vhuedzedzwa ñdakani" e a shumiswa kha phara ya u fhedza ya atikili?

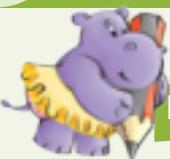
- U phulusa phukha nga u dzi vhea zuu
- U dzhia phukha dze dza bebelwa zuu dza humela muponi

Tñalutshedzani liidioma li no ri: "mutengo muhulu".

Ndi zwifhio kha zwi tevheleho zwe zwa ñisendeka tshothe nga mafhungo a atikili iyi?

- Ndingedzo dza u phulusa nngwe hu na he dza pfumba, fhedzi hu na zwikhukhulusi zwinzhi.
- Ndingedzo dza u phulusa nngwe dzo pfuvha na kale, fhedzi hu na zwitñtuwedzi zwa uri hu lingedzwe hafhu.
- Ndingedzo dza u phulusa nngwe dzo pfumba nga maanda lune dzi si tsha vha khomboni ya u ngalangala.

Kha ri ñwale

Vhunzhi ha mafhungomatsivhudzi a re kha atikili iyi a no kwama nngwe ndi a mbuno (a vhukuma).

Musi ni tshi ñwala manwalwa a mafhungomatsivhudzi ni tea u ñivha uri zwine na khou ñwala ndi mbuno kana ndi muhumbulo (kuhumbolele).

Lavhelesani mutevhe uyu wa zwi re ngomu ni te uru ndi zwiteñwa zwifhio zwi re mbuno nahone ndi zwifhio zwi re mihibulo. Ni kone u ita thiki kha kholomo yo teaho.

	Mbuno	Muhumbulo
Anathomi (ngudamuvhili) ya nngwe		
Hune dza tshila hone		
Zwine dza ja		
Maño adzo		
Nngwe dzo farwa nga nyofho		
Tshaka dzo fhambananaho dza nngwe		
Ndi funesa thoyi dza nngwe		

Kha ri ñwale

Vhalani phara iyi.

U shaya nyonyoloso na kuñele kuvhi zwi lwa na mutakalo wa muthu. Ni tea u tshimbila nga milenzhe lwa hafu ya awara nga ñuvha. U sa ita nyonyoloso zwi nga vhangia malwadze a mafhafhu, a mbilu na u nona lwo kalulaho. Arali ni sa li nga ngona nahone ni sa iti nyonyoloso ni nga farwa nga malwadze. Ndi mafhungo mahulwane u ja phurotheini, khabohaidireithi, mitshelo na miroho ñuvha liñwe na liñwe. Tshokoleithi a si tshithu tshavhudji, ngeno malegere na ñirinkhi zwi tshi sinisa maño.

Talelani zwitatamennde zweñhe zwine zwa vha mbuno zwi sa timatimisi.

Tangedzelani tshitatamennde tshine tsha pfala tshi tshi nga ndi mbuno ngeno tshi muhumbulo.

Ndi ngani muñwala o tshi dzenisa?

Ni vhona u nga vhatu vhathe vha nga tendelana na muñwali? Ñwalani mafhungo mavhili ni tshi bula muhumbulo wañu.

Kha ri ñwale

Nangani tshipuka tsha ñaka tshine tsha ni takadza. Wanani zwinzhi nga tshipuka itshi ni vhe na zwine na ñwala ngatsho ni tshi shumisa ñhoho hedzi:

Tshitatamennde tsha u angaredza (tsumbo: ("Ndou dzi wanalesa ñakani."))

Deithi:

Zwitaluli (tsumbo: "Dzi na misingo milapfu.")

--	--	--	--	--	--

Ndowelo na kutshilele (tsumbo: "Ndou dzi tshila sambini.")

--	--	--	--	--	--

Zwine dza la (tsumbo: "Dzi la matari.")

--	--	--	--	--	--

Shandulani maipfi a talelwaho nga fhasi ni tshi shumisa pfanywa idzi, dzine dza pfala dzi tshi nyanyula na u takadza fhedzi dzi tshi amba zwithihi.

nungo

londa

khulu

kheluwa

ponda

Nngwe ndi dzone khulwanesa kha lutavhi lwa zwimange na hone dzi qivhelwa u hula hadzo na maanda. Nngwe dzi tshila nga nthihi. Dzi na maanda nahone dzi zwima vhusiku. Dzi tshimbila nyendo ndapfu dzi tshi toda nari, ntsavhutavhi, nguluhedaka na dziñwe phukha khulwane. Nngwe dzi anzela u sendela kule na vhathe fhedzi dziñwe dzi a shanduka dza vho vhulaha vhathe.

Kha maipfi a re afho fhasi, nangani pfanywa dza ipfi linwe na linwe kha a re kha thebulu. A nwaleni kha thebulu iyi fhasi ha ipfi "Pfanywa". Ni kone u nanga mafhambanyi (maipfi ane a amba zwo fhambanaho na zwa manwe) ni a nwale kha thebulu fhasi ha ipfi "Lifhambanyi".

sinyuwa	ṭavhanya	vhuhwavho	humbudza	ongolowa	orowa
rwethuwa	hangwisa	phinyela	tshiṭuhu	tuwa	bvelela

Ipfī	Pfanywa	Lifhambanyi
luhilo		
rwewhela		
vhulenda		
tsivhudza		
swika		
tutuwa		

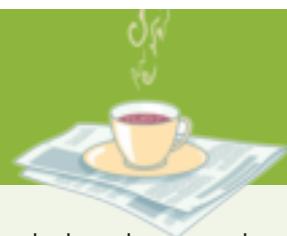
TEACHER: Sign

--

Date

--

Muvhigo wa mafhungomaitei (nyusi)

Kha ri nwale

Wanani atikili ya gurannda kana ya magazini i no amba nga tshithu tshine na tshi takalela, ni de nayo tshikoloni. Talutshedzani kilasi uri atikili iyi i amba nga mini ni kone u vha vhalela yone. Ni kone u humbela tshigwada tshañu uri tshi fhe tshikoro tsha u vhalala manweledzo e na ita.

Dadzani garata ya zwikoro zwa vhanwe vhagudi vha re kilasini yanu.

MANWLEDZO		U konesa	U kona	Hu khwiniswe
Marangaphanda	U bulu uri atikili i amba nga mini.			
Zwi re ngomu	Mafhungomatsvhudzi ndi one nahone a amba nga atikili.			
	Ha pambuwi kha thoho.			
Kukumedzele	U lavhelesa vhathetshelesivhataleli.			
	U amba a tshi pfala a tshi difulufhela.			
U vhalala	U vhalala a tshi elela nahone a tshi pfala.			
	U sedza nthu musi a tshi vhalala.			

Kha ri vhale

Mmbwa i lindela muñe wayo a tshi ya hayani

Amir Plume

Musumbuluwo, 2 la Thangule

India, Dhaka – Mmbwa yo tala ya pfuka milambo miraru, ya tshimbila khilomitha dza fumiraru ya swika ya ita mulindelo wa vhege yothe tsini na dzhele ye muñe wayo a vha o valelwa khayo, zwo vhigwa guranndani ya ñamusi.

Musi we Sohrab Ali a farwa, mmbwa yawe yo tala yo sala murdu tshikepe tshe tsha mu hwala tshi tshi mu ambusa mulambo wa u thoma tsho livha dzhele, hu vhiga gurannda ya Independent Sunbad.

Mutshimbidzi wa tshikepe o lingedza u shushedza iyi mmbwa nga u hambekanya, ya si zwi londe ya tala i tshi tevhela. Musi yo no swika dzhele, iyi mmbwa yo lindela muñe wayo u swika a tshi vhof holowa ho no fhele vhege, nga la 21 la Thangule, gurannda i vhiga ngauralo.

"Mmbwa iyi yo vha i tshi pfala i tshi lila i getheni, fhedzi yo vha i tshi dzungudza mutshila nga dakalo musi i tshi vhona Ali, muñe wayo, musi e nga ngei ha gethe," guranda i ralo. Ali o vha a tshi fha mmbwa yawe hafu ya zwiliwa zwawe arali a tshi kona.

Ali o vha o farwa a si na mulandu henengei kusini kwa hawke ku re mavhilige, kwa Nakia, tshitirikini tsha Herpur, 130 km devhulavhukovhela ha Dhaka, gurannda i vhiga ngauralo. Musi we a bva afha dzhele o pfa u vhof holowa vhukuma.

Mmbwa iyi, ye dzina layo li si buliwe, yo huvha nga dakalo ya ñanzwa milenzhe ya Ali musi a tshi tou bva nga gethe, e muthu o vhof holowaho nahone o dala dakalo.

Deithi:

Kha ri nwale

Ni vhona u nga t̄hoho ya atikili iyi ndi yavhudzi?

Tshimbidzani mačo kha atikili ni wane mafhungomatsivhudzi a tevhelaho:

Iyi mmbwa yo bambela ya pfuka milambo mingana u itela u sa siwa nga muñe wayo? _____

Yo tshimbila khilomitha nngana? _____

Yo lindela muñe wayo tshifhinga tshingafhani i getheni? _____

Atikili iyi yo riwalwa nga la vhungana? _____

Ndi nnyi we a riwala atikili iyi? _____

Ni vhona u nga mmbwa iyi yo vha i fhano Afrika Tshipembe kana kha liñwe shangovho?

Ndi phara ifhio i no nweledza atikili iyi zwavhudzi – phara ya u thoma kana ya u fhedza? Bulani uri ngani.

Tshifanyiso tshi re afho tshi tikedza mafhungo a atikili iyi nga ndilade?

Ndi ipfi/lifurase lifhio li no t̄alutshedza muhumbulo muhulwane wa atikili. Ndi ngani ni tshi ralo?

mulanda vhukuma

u fulufhedzea

pfarisano

vhuhwawho

Kha ri nwale

Livhanyani mafurase a re kha tsha monde na mafurase a re kha tsha u la.

u ita mulindelo

u ambusa

u vhofhololwa

u dzungudza mutshila

mavhiligwe

u bviswa dzhele

u tshinisa mutshila

u wedza

kulekule

tielela yo lindela muñe wayo

TEACHER: Sign

Date

Kha ri riwale

Mmbwa i lindela muñe wayo a tshi ya hayani

Thoho ya mafhundo

Ndívhadzamuñwali

Amir Plume

Musumbuluwo, 2 la Thangule

Ndívhadzavhupo

India, Dhaka – Mmbwa yo tala ya pfuka milambo miraru, ya tshimbila khilomitha dzofumiraru ya swika ya ita mulindelo wa vhege yothe tsini na dzhele ye muñe wayo a vha o valelwa khayo, zwo vhigwa guranndani ya namusi.

Mvulatswinga

I kunga dzangalelo la muvhali.
I fhindula mbudziso dza:

lini, nnyi, ngafhi, mini
mafhungomatsivhudzi
a re mahulwane.

I ñdivhadza thoho ya
mafhundo.

Musi we Sohrab Ali a farwa, mmbwa yawa yo tala yo sala murahu tshikepe tshe tsha mu hwala tshi tshi mu wedza mulambo wa u thoma tsho livha dzhele, hu vhiga gurannda ya Independent Sunbad.

Mutshimbidzi wa tshikepe o lingedza u shushedza iyi mmbwa nga u i hambekanya, ya si zwi londe ya bambela i tshi tevhela.

Musi yo no swika dzhele, iyi mmbwa yo lindela muñe wayo u swika a tshi

Maambiwa

A bvisela zwa
mbiluni ya
muthu.

vhof holowa ho no f'hele vhege, nga la 21 la Thangule, gurannda i vhiga ngauralo.

"Mmbwa iyi yo vha i tshi pfala i tshi lila i getheni, f'chedzi yo vha i tshi dzungudza mutshila nga dakalo musi i tshi vhona Ali, muñe wayo, musi e nga ngei ha gethe," guranda i ralo. Ali o vha a tshi f'ha mmbwa yawa hafu ya zwiliwa zwawe arali a tshi kona.

Ali o vha o farwa a si na mulandu henengei kusini kwa hawe ku re mavhiligwe, kwa Nakia, tshitirikini tsha Herpur, 130 km devhulavhukohela ha Dhaka, gurannda i vhiga ngauralo. Musi we a bva af'ha dzhele o pfa u vhof holowa vhukuma.

Mmbwa iyi, ye dzina layo li si buliwe, yo huvha nga dakalo ya ñanzwa milenzhe ya Ali musi a tshi tou bva nga gethe, e muthu o vhof holowaho nahone o ñala dakalo.

Zwi re ngomu

Kha ri riwale

Ni khou ya u riwala muvhigo wa gurannda. Muvhigo uyu u amba nga matshuden'i vhe vha kuvhanganya tshelede ya u ita zwivhuya.

Lavhelesani notsi dici re afho ntsha tshitiorini tsha mmbwa, ni vhe na vhuñanzi uri muvhigo wanu u katela zwenezwo zwithu. Fhedzisani manweledzo a tevhelaho.

Thoho ya mafhundo i no kunga dzangalelo la muvhali khathihi na u nweledza tshitiori

Ndívhadzamuñwali i no katela na dzina la muñwali

Ndívhadzavhupo i no ri vhudza he tshitiori tsha thoma hone na hune tsha bvelela hone

Zwi re ngomu (mutumbu) zwine zwa riwaliwa zwi kha muthu wa vhuraru, zwi tshi dodombedza mbuno (hu thoma mbuno dici re dzone khulwane), na mbuno dzo riwalwaho dici tshi pfala, na zwitatamennde zwi sa kondi (Ñwalani henefha maipfi mahulwane a zwi re ngomu.)

Phara i re na maambiwa ane a ita uri phara i bvisele khagala zwa mbiluni

Deithi:

Kharinwale

Nwalani muvhigo wa gurannda hafha. Thomani nga ተከውያ ያለውን አገልግሎት ነው.

Kha ri nwale

Tanganyani mafhungozwao aya a vhe mafhungotsererekano.

Shumisani maipfi a re zwitangeni.

Mmbwa yo tala milamboni miraru. Yo vha i tshi khou tevhela mune wayo. (vhunga)

Mutshimbidzatshikepe o lingedza u shushedza mmbwa. O vha a sa todi i tshi vha tevhela: (nqauri)

Munna uyu o vha e dzhele. O kona u kanzwa mmbwa yawe. (f'chedzi)

Mmbwa ya huvha yo takala. Munna o no bva dzhele. (musi)

TEACHER: Sign

ANSWER **1** **ANSWER** **2**

Date

93

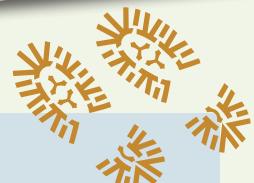
Kha ri ambe

No no vhuya na gonya Table Mountain kana na vhala ngayo? No no vhuya na namela goloi ya khebulu? Arali no no zwi ita, t̄alutshedzani tshigwada tshanu uri no dipfa hani. Naho ni sa athu gonya Table Mountain, ni vhona u nga ni nga vhona mini musi ni henengei n̄than̄ha?

Kha ri ambe

Vhalani burotsha i no amba nga Table Mountain.

Goloi ya khebulu i do ni swikisa t̄hodzini ya thavha nga minete ya 5. Musi ni tshi khou gonya ni do vha no no vha na ludungela lwa zwi re phanda. Thumbu (beisi) ya goloi iyi i a rembuluwa lune na kona u vhona matungo othe u bva ni tshi tou takuwa ngei fhasi tshigutheni tsha thavha.

Musi no no swika mat̄akheni, ni nga diphiña nga u vhona dorobo i re ngei fhasifhasi.

Zwimela na zwipuka

Table Mountain i na tshaka dza 1 460 dzo fhambananaho dza zwimela nahone ndi Vhupo ha Vhufa ha L̄if̄hasi (World Heritage Site). Zwiñwe zwa zwimela zwapo ndi Fynbos ya Kapa, zwimela zwine zwa wanala fhedzi Kapa.

Hu na zwipuka zwi si na vhukono thavhani iyi. Ni nga si kundwe u vhona mbila, zwiñoni, vhukhohe, ñowa dza tshakatshaka na zwisu su zwinzhizwinzhi. Zwiñoni zwi re hone zwi katela na maholi a phapha tswuku, magoni na vhut̄hwet̄hwet̄.

Utshimbidzwa

Hu na nyendo dza u tou tshimbidzwa duvha linwe na linwe. Hu t̄anganiwa Upper Cable Station nga 10:00 na 12:00. Hu tshimbilwa vhukule ha 2km hu tshi dadamaliwa n̄tha ha thavha. Hu na zwiñgamo zwinzhi hune muthu a nga diphiña nga u vhona zwimangadzo zwa Phendelashango ya Kapa, Devil's Peak, Table Bay, Sea Point na Clifton. Ni do vhona na Lion's Head na Robben Island.

Tshumelo

N̄than̄ha ha Table Mountain hu na resituarente ine wa tou diavhela na deli hune na nga wana zwa u nwa, u la na u kanzwa maño nga shango.

Vha tshi t̄oda mafhungomatsivhudzi a tshikungavhathu itsi nga vhudalo kha vha ye kha adirese ya Table Mountain ya int hanete ya tshiofisi:
www.tablemountain.net

Mavhengele a khebuluni

Shop at the top ndi vhengele li no wanala khothedzhini yo fhatiwohlo nga matombo henengei thavhani. Hu rengiswa zwitħu zwinzhi zwi re na tshivhumbeo tsha Table Mountain.

- Mafhungomatsivhudzi a vhaendelashango a re hone.
- Zwiābaro na zwifhiwa zwi si zwa nnyi na nnyi.
- Filimu na zwitħembe zwi a wanala.

Zwifħinga zwa Utshimbila ha khebulu

Vhuria

Goloi ya u thoma u gonya – 08:30

Goloi ya u fhedzisela u gonya – 17:00

Goloi ya u fhedzisela u tsa – 18:00

Tshilimo

Goloi ya u thoma u gonya – 08:00

Goloi ya u fhedzisela u gonya – 20:30

Goloi ya u fhedzisela u tsa – 21:30

Goloi ya khebulu a tshimbili musi hu na muya hu u itela u tinya khombo.

Mitengo

Lushaka

U vhuya U gonya fhedzi

Vhahulwane

R205 RIO5

Vhana (vha fhasi ha miñwaha ya 18)

RIOO R53

Vhana (vha fhasi ha miñwaha ya 4)

Mahala Mahala

Vhaaluwa vha SA (vha miñwaha ya 60 na u paða)

– kha vha t̄ane ID yavho (Lavħuñanu fhedzi) R95

matshudeni – t̄anani garata yanu ya matshudeni

(Lavħuñanu fhedzi) RI30 R68

Deithi:

Kha ri nwale

vha na ludungela
rembuluwa
zwi si na vhukono
tshimbidzwa
zwimangadzo

u mona
zwi songo ḋowelwaho
zwinzhi
u sumbedzwa fhethu
u thetshela zwithu

Kha ri nwale

Talani mitalo ni tshi livhanya maipfi na mafurase o swifhadzwaho na ḫalutshedzo dzao. Nwalani maipfi kana mafurase o swifhadzwaho kha dikishinari yanu.

Vhalani phara iyi hafhu ni fhindule mbudziso idzi.

Talelani zwitatamennde zwothe zwine na vhona u nga ndi mihungulo. Ni kona u vhona mini kha mafhungomatsivhudzi a re kha phamfulethe?

Musi no no dzhena kha goloi ya khebulu, ni tea u ya ngei na ngei uri ni kone u vhona masia othe? Talutshedzani phindulo yanu.

Bulani zwithu zwiraru zwine zwa nga takadza muendelashango a re Table Mountain.

Table Mountain yo ima kule i yithe? Ngani?

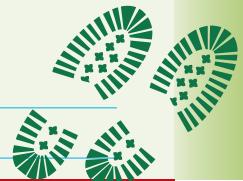
Ndi nga mini Table Mountain i tshi daleliwa tshifhinga tshilapfu tshilimo u fhira vhuria?

Zwifhinga zwa u vula zwi sumbedza uri ni nga kona u tsa na u gonya nga goloi ya khebulu, kana na tou gonya fhedzi. Ni vhona u nga ni do vhuya hani ni tshi tsa thavha?

Ndi lini hune na nga namela goloi ya khebulu ni tshi gonya Table Mountain? Talutshedzani uri ngani.

Ni nga kona u renga zwi ambaro vhengeleni li re ntsha ha thavha. Ni vhona u nga izwi zwi ambaro ni nga zwi renga huwe fhethu? Tikedzani phindulo yanu.

Huwe ha fhethu hu no takadza hune na nga hu vhona ndi Robben Island. Nwalani mitaladzi mivhili ni tshi amba zwine afha fhethu na hu ḋivhela zwone.

TEACHER: Sign

Date

Manwe hafhu nga Table Mountain

Kharinwale

No humbelwa u ri ni ñwale muvhigo malugana na lwendo lwañu lwa u ya Table Mountain. Shumisani mafhungomatsivhudzi a re kha burotsha musi ni tshi ñwala muvhigo uyu.

Dzhenisani mafhungomatsivhudzi mariwe na mariwe ane na vhona e na mushumo. Thomani nga u pulanelu muvhigo ni kone u u nwala ni tshi shumisa thoho dzi re afho fhasi. Humbelani khonani yanu a u lavhelese na u dzudzanya musi ni sa athu u u nwala nga vhudele tshikhali tshi re afho fhasi. Neani thoho muvhigo wanu. Nangani tshithihi tsha zwi tevhelaho kana ni tou disikela thoho ye na dinangela.

Zwa Table Mountain

Zwi no kunqa

Zwifhinqa zwa u tshimbila na mitenqo

Tsha u fhedzisela, afho tshibogisini tshi si na tshithu, olani mepe wa Afrika Tshipembe ni tshi sumbedza hune Table Mountain ya wanala hone zwa vhukuma.

Kharjowale

Thukhukanyani maipfi aya a bve madungo ni vhandele zwanda ipfi linwe na linwe.

Tsumbo: lu/fha/nqa: madunqo mararu

fhambanangho

zwiinqamo

zwisusu

dadamala

wangala

thayhgni

Talelani lifurase la dzina, la litaluli na la lidadzisi mafhungoni aya. Nwalani lushaka lwa lifurase linwe na linwe (lifurase la dzina, lifurase la litaluli kana lifurase la lidadzisi). Ni elelwe, lifurase ndi tshigwada tsha maipfi tshine tshi si vhe na litilipfukeli.

Hu na maluvha manzhi avhudzi a no wanala Table Mountain.

Gole li nt̄ha ha Table Mountain li vhonala sa tshimangadzo.

Table Mountain i wanala Kapa Vhukovhela.

Vundu la Kapa Vhukovhela li na zwikungamato zwinzhi.

Ulla mutukana no mu vhona a tshi tsa thavha?

Nwalululani phara iyi ni dzenise
malederedanzi arali zwo tea.

table mountain i wanala kapa vhukovhela. ni nga vhona zwiⁿoni
zwi tevhelaho ngei thavhani: maholi a phapha tswuku, magoni na
vhuthwethwe. ni nga kona u vhona fhethu hu tevhelaho: phendelashango
ya kapa, devil's peak, table bay, sea point na clifton.

Lifurase la dzina ndi tshigwada tsha
maipfi ane a shuma sa dzina fhungoni

Tsumbo: Nnditsheni o ya mavhengeleni
(Nnditsheni ndi dzina)

Mukomana wanga muhulwane o ya
mavhengeleni.

(Mukomana wanga muhulwane ndi
lifurase la dzina.)

Lifurase la litaluli ndi tshi gwada tsha
maipfi tshi no shuma sa litaluli fhungoni.

Tsumbo: Nina ndi mudededzi a re na
tshenzhemo.

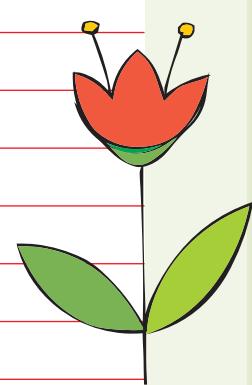
(Tshenzhemo ndi litaluli.)

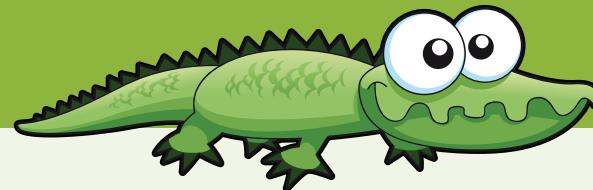
Nina ndi mudededzi a re na tshenzhemo
khulu. (a re na tshenzhemo khulu ndi
lifurase la litaluli.)

Lifurase la lidadzisi ndi tshigwada tsha
maipfi ane a shuma sa lidadzisi fhungoni.

Tsumbo: Ndi dzula fano. (Fano ndi
lidadzisi)

Ndi dzula fhasi ha bada. (Fhasi ha bada
ndi lifurase la lidadzisi)

Kha ri ambe

Ni a divha hune vhugalaphukha ha Kruger National Park ha vha hone?

No no vhuya na ya Kruger National Park? Arali no no ya ǂalutshedzani tshigwada tshanu nga lwendo lwenu: ni ambe uri no dzula gammabani ifhio na uri no vhona phukha dzifhio. Arali ni sa athu ya, bulani uri ndi nga mini ni tshi tama u ya na uri ndi phukha dzifhio dzine na tama u dici vhona.

Kha ri vhale

Ri tshimbila phakhani

U tandula Kruger National Park nga milenzhe zwo fhambana na u tandula u modoroni! Narina Smith o ya a tandula vhugalaphukha a tshi tshimbila nga mukwita wa Olifants mađuvha mararu othe a tshi itela u vha tsinitsini na tshugulu na nivho (ottter).

"Tshitaka tshanu khetshi. Arali ya thoma u lwa ni bande ngatsho," ndi Nicol Coetzee a tshi hevhedza. Hu vhonala vhatu vha malo vho ruđa mađo henefho murahu hawe. Tshugulu tshena ya isa phanda na u fula hatsi. Muriwe na muriwe a ima o sokou dzii.

U vhona tshugulu i tshi f'hira tsini ha modoro a zwi fani na musi i tshi khou f'hira henefho tsini hau, mithara dici si gathi.

Zwi a of hisa vhukuma u zwi divha uri u nga kha di zhakiwa nga buka li no lemela khilogireme dici no swika 2 500!

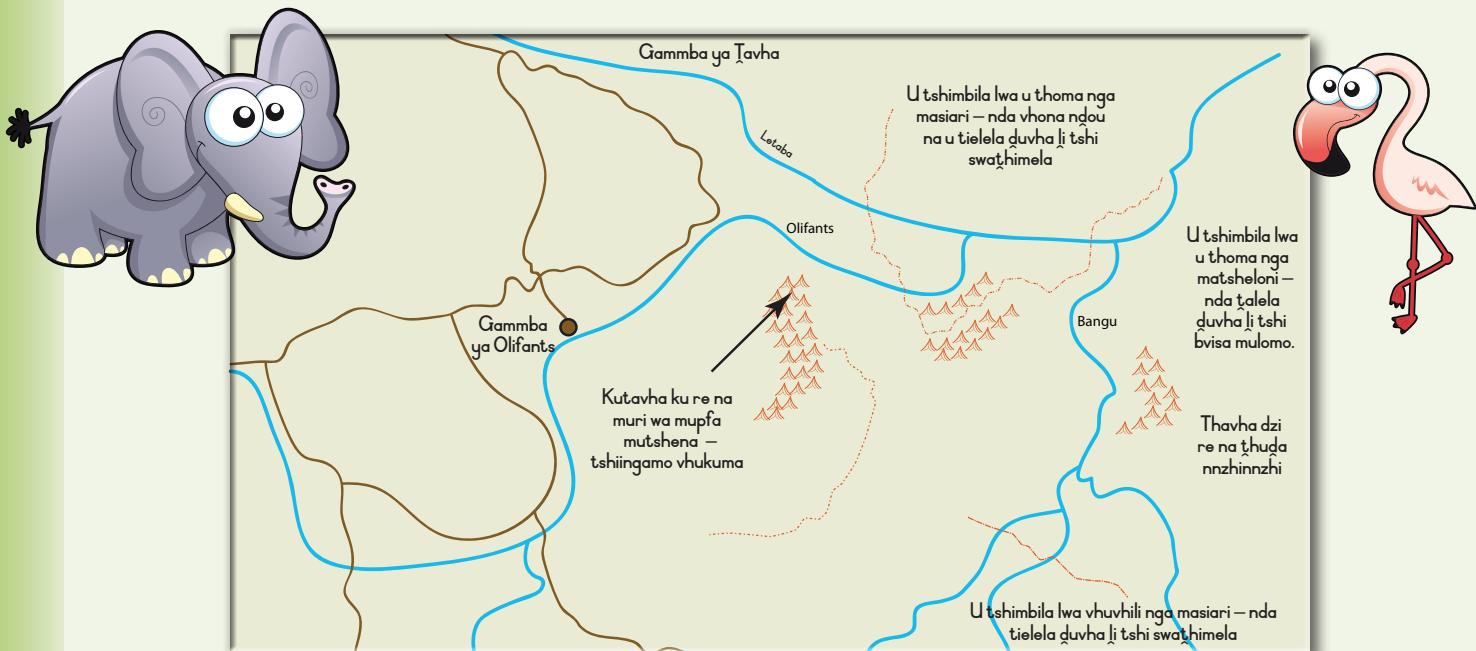
Ra pfa fhasi hu tshi dzinginya, hu tshi duba buse henefho murahu ha tshugulu. Zwenezwi i tshi khou di sendela nga zwituku, muriwe na muriwe a khuba muja na ima ro sokou dici.

Musi Nicol na Tsambok – dzirenza (vhalindaphukha) dza henefho – vha tshi thoma u vhidzelela na u imisa zwanda, ndi honeha tshugulu i tshi kona u zwi vhona uri ri vhatu, ya tshuwa ya shavha.

Ndi nzulele ine vhatu vhanzhi vha lora ngayo – vha dovha vha i tata vhukuma – musi vha tshi tshimbila nga milenzhe dakanili.

Nyendo dzo raliho ngei Kruger National Park ndi dza vhusiku ha mađuvha mararu u wothe dakanili. Hu na fhethu ha sumbe henefho dakanili. Ndi fhethu hune a hu a thu tshinyadzwa nga vhatu. Afha fhethu hu na gammabu, dzine dza sa tou vha na tshomedzo nnzhi fhedzi hu tshi dzulea, na bada a si nnzhi hu tou vha na dici no shumiswa nga vhashumi vha henefho vha si vhanzhivhanzhi.

Gammabu ya Olifants Trail Camp i khunzikhunzini dza mulambo wa Olifants River. Nga matsheloni musi duvha li sa athu bvisa mulomo muthu u vuva a tshi pfa tshugulu i tshi khou pfumbula. Nga masiari u pfa u lila ha zwinoni na tphonono na nzenene, vhusiku u pfa u nūnuna ha ndau.

Deithi:

Kha ri ንwale

Vhalani atili iyi ya magazini haf hu. Talelani tshipida tshine tshitori tsha wanala khatsho nga muvhala mutswuku. Talelani mbuno dzothe nga muvhala wa lutombo.

Lifurase "Tshiṭaka tshaṇu" ḥi amba zwithu zwivhili. ḥi nga amba fhethu hune vhatu vha lushaka lugede vha vhulungwa hone kana tsha vha tshipileli. Ni vhaba u nga zwi yelana hani na u gidimedzwa nga tshugulu ine ya nga fhedza yo u vhulaha.

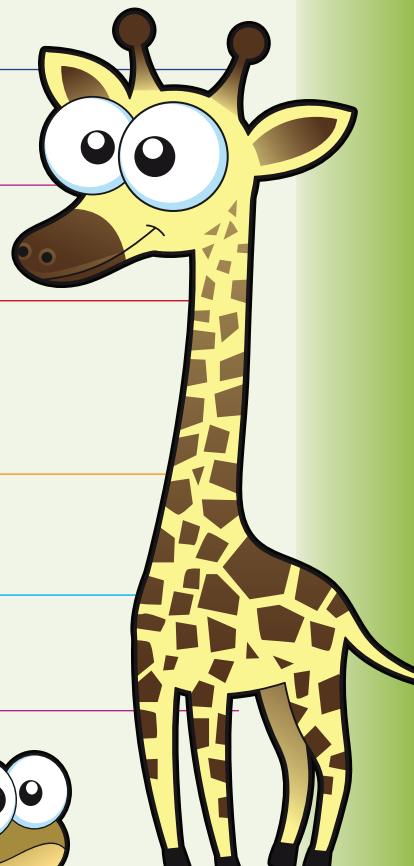
Lavhelesani mepe. Nina o vhaba lini tshugulu?

Nga maipfi aṇu, bulani uri ho bvelela mini musi vha tshi vhaba tshugulu.

Bulani uri ndi ngani vhatu vho vha vha tshi nga vha vho tshuwa vha dovha vha nyanyulea musi tshugulu i tshi vha ḫela? Inwi no vha ni tshi ḫo vha no ḫipfa nga ndilade?

Vhalindaphukha vho ita mini uri vha shushedze tshugulu?

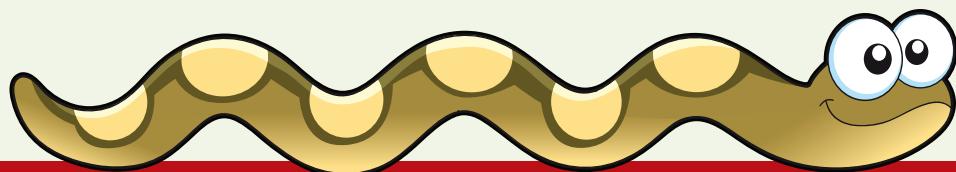

Ni vhaba u nga vho vha tshi ḫo vha vho ita mini arali tshugulu i si shavhe?

Lavhelesani mepe.

Gammba yo vha i tsini na milambo ifhio miraru?

Fhethu havhuḍi ha u ṭalela phukha ndi ngafhi?

TEACHER: Sign

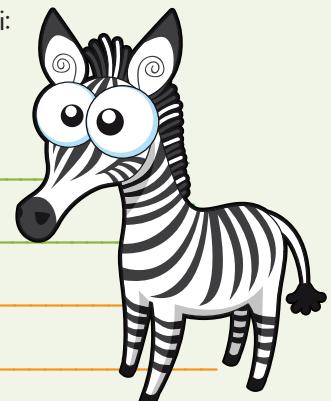
Date

Kha ri nwale

No humbelwa uri ni nwale muvhigo malugana na lwendo lwanu lwa u ya vhugalaphukha. Nwalani muvhigo wanu fhasi ha thoho hedzi:

MUVHIGO

Thalutshedzo ya gammiba

Zwe zwa bvelela musi hu tshi khou tanduliwa.

Thalutshedzo ya phukha dze dza vholoniwa

Tsha u vhina

Kha ri nwale

Talelani mafurase a thangeladzina
mafhungoni aya.

Vho dzula fhasi ha muri vha tshi khou vhona ntsa.

Vhalindaphukha vha tshimbila nga fhasi ha matanda.

Tshugulu i wana hatsi kha lukwara.

Ro dzula maduvha mararu fhasi ha muhuyu.

Vho shavha nga luvhilo i murahu.

Kha ri nwale

Nwalani mafhungo anu inwi muñe ni tshi shumisa maipfi
aya, ane a vha pholisemi.

mbilu

mbilu

silinga

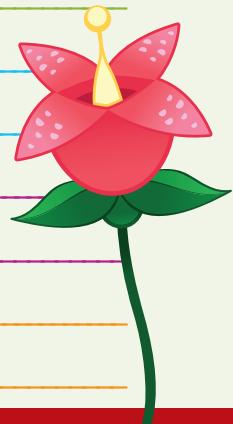
silinga

Lifurase la thangeladzina li vhumbiwa
nga thangeladzina na dzina.

Tsumbo: U dzula fhasi ha bada.

"Fhasi ha bada" ndi lifurase la
thangeladzina.

Pholisemi ndi
ipfi line la vha na
thalutshedzo nnzhi.

Deithi:

Kha ri nwale

Bulani uri mafhungo aya a kha limudi ja tsumbo, ja ndaelo kana ja thendelo.

Hupfi phele i tshila nga nama na marambo.

Ni vale mafasitere u itela uri tshoho dzi si dzhene.

Ni ime ni sa tsukunyei uri i thome i fhire.

Shavhani ni sa do kandekanyiwa!

Kha ri nwale

Ni kha di elelwa uri nyambahunzhi ndi mini?
Nwalani mafhungo ni tshi shumisa maiipfi haya.

dzinga

dzinga

inga

inga

vhanga

vhanga

Kha ri nwale

Didzhieni ni murado wa kilabu ya dibeithi tshikoloni tsha hanu. No humbeliwa uri ni ambe ni tshi ima na tshitatamennde tshi no ri: "U rwiwa nga maya mananga ndi zwavhuđi".

No ta u shumisa atikili ye na vhala kha u tikedza mbuno dzanu. Bulani kuvhonele kwanu kwa zwithu, fhedzi thomani nga u pulanela kuambele kwanu. Shumisani tshikhala tshi re afho fhasi.

TEACHER: Sign

Date

101

Mutevhemučoli

NDI A KONA

u rerisana na vha tshigwada tshanga		
u vhala tshitɔri		
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama tshitɔri		
u humbulela mafhungo		
u livhanga mafhungo na nzulele ine nda vha khayo.		
u ɿalukanya lushaka lwa tshitɔri		
u humbulela mafhungomatsivhudzi		
u livhanya maipfi na mafurase a maidioma na ɿhalutshedzo dzao		
u topola madzina, mat̄aluli na mađadzisi mafhungoni		
u vhala luñwalo		
u tikedza phindulo dza mbudziso		
u wana phambano vhukati ha luñwalo lwa fomala na lwa inifhomala		
u livhanya maipfi na zwine a amba		
u pulanelu u ñwala luñwalo		
u shumisa masala vhuimoni ha madzina		
u ita litambwa la tshitɔri		
u fhindula mbudziso dzi no kwama vhaanewa, therø na puloto		
u bula muhumbulo		
u fha tshitɔri ɿhoho		
u ñwala na u dzudzanya luñwalo		
u shumisa thangeladzina mafhungoni		
u shumisa mađederedanzi		
u padula maipfi a bva madungo		
u ñwala manweledzo mapfufhi a tshitɔri		
u humbulela zwithu		
u ñwala tsenguluso ndi tshi shumisa fureme		
u topola nefhungo na tshiitwa mafhungoni		
u ñwala mafhungo ndi tshi shumisa zwit̄alusi		
u ñwala mafhungo ndi tshi shumisa mafhungodavhi a nyimele		
u nanga ipfi li no yelana na lifurase		
u vhekanya maipfi nga thevhekano ya alifabethe.		

u amba nga ɿhoho ya mafhungo	
u vhala mariwalwa na faela ya ndivho	
u fhindula mbudziso dzo tou lumbamaho dzi no kwama mariwalwa	
u bula muhumbulo wanga khathihi na u tikedza kuhumbulele uku.	
u sikima mafhungomatsivhudzi	
u topola muhumbulo muhulwane na ndivho ya atikili	
u topola mbuno na muhumbulo	
u fhindula mbudziso dza zwiterña	
u ɿalutshedza zwine liidioma la amba	
u ñwala muvhigo ndi tshi shumisa fureme	
u shumisa luambo lu sa moni	
u shandula mafhambanyi a vha pfanywa	
u nweledza na u vhala atikili ya gurannda	
u ɿadza garata ya zwikoro (maraga)	
u rera nga ɿhoho ya atikili	
u tshimbidza mađo kha atikili ndi tshi ɿala mafhungo a re mbuno	
u wana uri ndi phara ifhio i no nweledza atikili	
u wana vhuskaka vhukati ha atikili na tshifanyiso	
u livhanya mafurase, maipfi na ɿhalutshedzo dzao	
u ɿuma mafhungo u itela u vhumba mafhungoterekano ndi tshi shumisa mađanganyi	
u ola mepe	
u topola lifurase dzina, lifurase la madzina, la lit̄aluli na la lidazisi	
u ñwalulula phara ndi tshi džhenisa mađederedzanzi	
u padula maipfi a bva madungo	

Thero ya 8: Mañwalwa a tshakatshaka

Shango ta khumbulelwá
Themo ya 4: Vhege dza 5 - 6

113 Baisigiri

104

U vhala atikili ya gurannda.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U topala mafhungomatsivhudzi a re na ndeme.
U vha la atikili ya gurannda.
U fhindula mbudziso dzi no kwama atikili.
U bula muhumbulo na zwiitisi.
U fhedzisa mafhungo a tshi shumisa maipfi awe ene muñé.
U livhanya maipfi na zwine a amba.

114 U ñwala nga vhumamelabaisigiri

106

U ñwala phara ya u t̄alutshedza.
U topola na u shumisa maçaluli a u t̄alutshedza.
U shumisa thangelavhuimo.
U shandula zwiitatemenne dza vha mbudziso.
U shumisa khanedza.

115 U ñwala nga vhumamelabaisigiri

108

U vhala mepe wa Afrika Tshipembe a rera nga zwi no wanala mavunduni a havho.
U vhala mepe wa liphasi na mbuno dzi no amba nga mashango o fhambananaho.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mepe.
U livhanya mirero na zwine ya amba.

116 Mañwalwa a u alutshedza

110

U pulanela u ñwala phara dza u t̄alutshedza.
U livhanya ipfi la kuambele kwa musanda na zwine ja amba.
U ñwala mafhungo a tshi shumisa maidioma.
U vhea maipfi nga thevhékano ya alifabethe.
U ñwala mafhungo.

117 Baisigiri i wevho

112

U amba nga hobi na zwine a zwi takalela.
U vhala phara i no amba nga baisigiri a fhindula mbudziso.
U livhanya maipfi na zwine a amba.
U fhindula mbudziso dzi no kwama phara.
U bula muhumbulo.
U ñwala phara ya u fhedza i ya u penndela tshiñori.

118 Baisigiri yanga

U ola tshifanyiso tsha baisigiri.
U ñwala phara dza u t̄alutshedza mbili nga basigiri.
U ñwala tshirendo a tshi shumisa mafanyisi na mamethafore.
U khethékanya maipfi a bva madungo.

119 Mulala wa Mandala

114

123 U tevhela ndaela

124

U vhala ndaela dza u ita tshitimbi (vhulungu) tsha Igipita.
U vhala ndaela dza u bika mađabula o sukiwaho.
U topola phambano vhukati ha mariwalwa.
U wana uri ndi liñwalwa liphio kha mavhili line ja tevhela.
U nea muhumbulo.
U topola ndivho ya mariwalwa a ndaela.

120 Muthu wanga

116

U amba nga tshifanyiso.
U vhala tshiñori a fhindula mbudziso.
U t̄ahisa muhumbulo
U nea phara t̄hoho
U ñwala phara ya u penndela.

Ndaela

Themo ya 4 - Vhege dza 7 - 8

121 Itani bena ya u t̄anganedza vhatu

118

124 U ñwalulula ndaela

126

U ñwalulula ndaela a tshi shumisa maipfi a no nga tsha u thoma, nga murahu, ha tevhela.
U nombora ndaela a shumisa maiti a ndaela.
U topola mafurase.
U topola mupeleto wone wa maipfi
U ñwala mafhungo.

125 Muvhili wo takalaho

128

U nea ndaela dzi no tevhela.
U ñwala notsi dza u pulanela ndaela.
U vhala mariwalwa a no amba nga kushumele kwa muvhili.
U fhindula mbudziso dzi no kwama mariwalwa.
U t̄ahisa mihumbulo muhumbulo.
U ñwalulula mafhungomatsivhudzi e kha sethe dza ndaela dzo nomborwaho.

126 na 127 U lugisela u wala tshiñori

U rera nga zwiñori zwo fhambananaho zwine a takalela u vhala.
U ita mepe wa mihumbulo.
U pulanela tshiñori.
U ñwala tshiñori.

Kha ri ambe

Ni na baisigiri?

Ni vhona u nga u tshimbila nga baisigiri ndi tshithu tshihulwane u fhira u tshimbila nga modoro, thekhisi kana bisi?

Ni vhona u nga vhomasipala vha tea u leludzela vhanameli vha baisigiri kha u shumisa bada? Ni vhona u nga vha nga zwi itisa hani?

Kha ri vhale

Leibulani tshifanyiso itshi
nga maipfi aya.

kheriana	badzhi ya tshiñanai
helimethe	mavhone
bele	pheivimennde

Ri nga ita mini uri u namela baisigiri hu tsireledzee? Itani thihi kha zwitatamennde zwine na vhona zwi na ndeme.

Munameli wa basigiri muñwe na muñwe u tea _____ u vha na baisigiri i re na bele _____ a tshimbile nt̄ha ha dzipheivimennde _____ a ambare helimethe _____ a tshimbile ndila dza tshipentshela dza baisigiri _____ a si londe dziroboto _____ a vhe na baisigiri i re na mavhone _____ a ambare zwiambaro zwi re na zwitaitai _____ a hwale zwithu nga kheriana.

Zwino vhalani atikili iyi ya gurannda.

Ambarani helimethe ni badani

Nga Roy Mann

Thodisiso dici sumbedza uri vhareili vha zwiendedzi vha sendela tsini na vhanameli vha baisigiri who ambaraho helimethe nga vhutsini ha 6 cm u fhira avho vhane vha si ambare. Ngauri vha zwi dzhia uri vha na tshedzhemo nnzhi.

Thodisiso iyi yo itwa nga rasaikholoždzi wa MMR ngei Cape Town ane a ri o ita thodisiso iyi a tshi shumisa sentsara i no ela vhukule. O wana uri musi o ambara helimethe, vhareili vha reilela tsini nae u fhira musi a songo ambara helimethe.

Vhareili vha humbula uri, "Hoyu muthu u a ñivha zwine a khou ita, a nga si nkakhise." Fhedzi ndi kuhumbulele ku no dina, vhunga munameli wa baisigiri muñwe na muñwe a tshi tea u ambara helimethe.

Naho hu uri vhareili vha mimodoro who vha vha sa londi, vhareli vha dzibisi na mañiraka who vha vho vhifha vhukuma. Who vha vha sa sendeleli munameli wa baisigiri uri a kone u tshimbila.

Musi murasaikholodzhi u ambara wigi lune vhareili vha vhona u nga ndi mufumakadzi, who vha tshi mu sendelela nga 12 cm.

Murasaihkoždzi u khou tama thodisiso yaye i tshi tsivhudza vhatthu nga khombo dzine vhanameli vha baisigiri vha tangana nadzo. Hu na vhanameli vhanzhi vha no vha dzikhuvhabvu badani dza Afrika Tshipembe. Vhađivhi vha vhona tshivhangi tsha mafuvhalo manzhi kha vhanameli vha baisigiri hu vhanameli vhane vha si vhe na tshenzhemo vha no tshimbila dzibadani vha tshi itela u khwathisa mivhili.

Zwiendedzi zwi no khou f'hira zwiñwe ndi yone khombo khulwane kha vhanameli vha bisigiri ngauri vhareili vha kundwa u vha vhona.

Rasaikholodzhi u bula uri arali ḥodisiso i tshi nga ita uri vhareili vha vhe na vhusedzesi musi vha tshi sendela tsini na

dzibaisigiri badani, zwi nga takadza vhukuma.

Naho mawanwa awe a tshi bula izwi, helimethe dzi a kona u tshidza munameli musi wa u thulana na tshiededzi, u ponya lufu lwa khombo zwi f'hira u dzhend khomboni.

Kha ri nwale / Lavhelesani ḥoho ya atikili. Ni pfa i tshi mangadza? Bulani uri ngani.

Ndi nnyi o itaho ḥodisiso iyi? _____

O i ita ngafhi? _____

O i ita nga ndilade? _____

Ndi nga mini o ita ḥodisiso iyi? _____

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa maipfi anu.

Vhareili vhane vha khou f'hiranana vha sendela tsini na vhanameli vha baisigiri vhane

Vha zwi ita ngauri vha humbula uri vhanameli vha _____.

Vhareili vha sendelela nga maanda _____.

dzi sendelela tsini na vhanameli u f'hira mimodoro.

Vhunzhi ha vhatu vho thoma u ita zwa u namela baisigiri vha tshi itela _____.

Vhanameli vha no ambara helimethe vha nga kona u _____.

Ni vhona u nga vhanameli vha baisigiri vha tea u litsha u ambara helimethe? Bulani uri ngani.

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi a re zwibulokoni zwa mivhala na ipfi line ja amb a zwi no fanesa na lo musi lo shumiswa kha atikili iyi. Kharanani ipfi le na nanga nga muvhala mutswuku.

ḥodisiso	liedza	ndingo	risetshe	ngudo
khombo	zwishushedzi	khakhathi	zwiuhuvhadzi	khoakhombo
takadza	fusha	thusa	shuma	vhuyedza
thulana	kudana	tshaisa	mawa	gekhana
mawanwa	mvelelo	zwibveledzwa	zwilala	khunyaledzo

U ñwala nga vhunamelabaisigiri

Kha ri ñwale

Ñwalani phara ni tshi ḥalutshedza baisigiri ine na tama u i renga.
Thomani nga u pulanelia phara yanu.

Ni nga shumisa mafurase a u ḥalutshedza a tevhelaho arali ni tshi funa.

tswuku i re na zwitirepe zwa pinki

malinga a vhutswu ho dobelaho

zwipoko zwa siliva zwi no penya

mananga a phephulu a no penya na tirapa dza siliva

bele ya lutombo i no penya

mavhone matswuku a no vhonesa

Kha ri ñwale

Vhalani phara iyi ni talele maṭaluli oṭhe.

Musidzanyana a tsa a tshi tshi tshova baisigiri yawe ntswa i no penya. Yo vha i mpho yowe ya musi we a fara ñwaha wa vhufumiraru. O vha e na mavhudzi malapfu, a burauni, o songanaho e a vha a tshi leleda muyani u fhefhedaho. O thoma nga u vhona kholomo ya budzwana, a vhona nngu tshena dza vhukuse ha helele. Afha midavhini ho fhoma maluvha a ḥada. Lwendo ulu lwavhudivhudi lwa mbo khunyelela.

Lo vha ḥuvha la manakanaka.

Deithi:

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa lithihi la maipfi aya.

Kha ri nwale

nga

kha

na

sa

ha

Baisigiri yanga i na bele _____ mananga. Ndo i fhiwa _____ muzwala wanga a no shuma Randburg _____ vhaiñwe vha khonani dzanga vha na dzavho. N̄e na khonani dzanga ri namela ri tshi tshimbila _____ bada u vhuya u swika _____ Mulanga. A huna tshi no takadza _____ u namela baisigiri ni vhanzhi ni tshi enda ni tshi sea _____ ndila. Shumani o wa a vhaisala _____ gona.

Kha ri nwale

Shandulani zwitatemende izwi zwi vhe mbudziso ni tshi shumisa maipfi a re zwitangeni.

Baisigiri tswuku ndi ya musidzana mulapfu. (nnyi)

O vha a tshi khou ṭoda u nambatedza makolo a no penya kha baisigiri yawe. (ngani)

Vha do nthengela baisigiri tshena matshelo. (mini)

Baisigiri yawe yo vhuya yo xa vhili ḫuvha le a ya mavhengeleni ngayo. (lini)

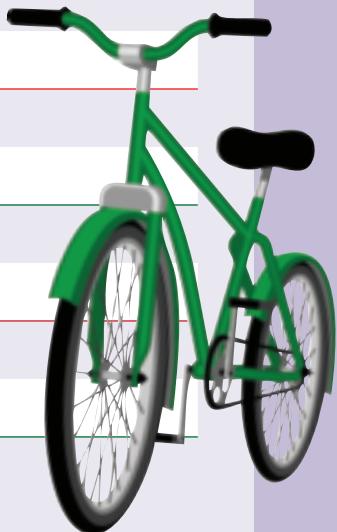
Ri do ya ha Mulanga nga baisigiri dzashu. (ngafhi)

Kha ri nwale

Shandulani maipfi o talelwaho a vhe kha khanedza.

Arali na nga khona nga u ṭavhanya ni do wa!

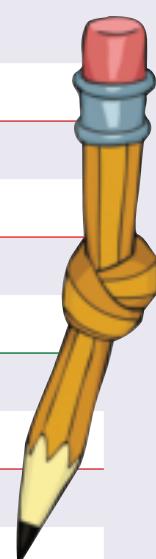

U do lila arali vha mu rengela baisigiri sa mpho ya ḫuvha la mabebo.

I khou na zwino ri tea u ṭwa nduni.

Muriwe na muriwe wa vhoiwe u tea u thetshela u namela baisigiri.

Baisigiri yawe i na bele lune a do kona u sevha vhathe.

TEACHER: Sign

Date

U ñwala nga vhunamelabaisigiri

Kha ri ambe

Lavhelesani mepe wa Afrika Tshipembe. Rerani nga vundu la hanu ni kha tshigwada tshañu. Ambani nga madzina a dorobo dzi re vunduni ili, kilima na zwikungavhathu.

Kha ri vhale Zwino lavhelesani mepe wa liphasi.

Dzina la shango	Vhathu	Saizi (Muelo) nga km ²
Afrika Tshipembe	50,59	1 221 037
Zimbabwe	12,97	390 757
Malawi	14,39	118 484
Mozambique	23,70	801 590
Algeria	37,90	2 381 741
Egypt	83,67	1 002 000
Nigeria	162,5	923 768
Uganda	34,13	241 550
Argentina	40,12	2 780 400
China	Biliyonidza 1,344	9 706 961
Hong Kong	7,18	1104
Brazil	201,03	8 514 877
United States	313,9	9 629 091
Australia	22,32	7 692 024
New Zealand	4,48	270 467
United Kingdom	62,74	242 900

Deithi:

Kha ri nwale Lavhelesani mepe wa Afrika Tshipembe.

Hu na mavundu mangana Afrika Tshipembe? _____

Dzina la vundu la hanu ndi lifhio? _____

Dzina la musanda wa vundu la hanu ndi lifhio? _____

Ndi mavundu afhio a re tsini na lwanzhe? _____

Vunduni la hanu hu na milambo? Bulani madzina ayo. _____

Fhethu hu no kunga vhaendelashango ndi hufhio vunduni la hanu?

Zwino lavhelesani mepe na zwitatesitiki zwa manwe a mashango a lifhasi.

Ndi shango lifhio li re na vhathu vhangana? _____

Igipita li na vhathu vhanghi kana vhatuku kha vha Hong Kong? _____

Tshivhalo tsha vhathu vha United States tshi fhira tsha vhathu vha Afrika Tshipembe nga vhangana? _____

Ndi shango lifhio li re litukusa? _____

Malawi ndi lihulwane kana ndi lituku kha United Kingdom? _____

Ndi shango lifhio li re tsinitsini na Afrika Tshipembe? _____

Ndi shango lifhio li re kulekule na Afrika Tshipembe? _____

Ndi shango lifhio li re tsinitsini na United States? _____

Ndi mashango afhio ane na vhona u nga a a rotholesa? _____

Ndi mashango afhio ane na vhona u nga a a fhisesa? _____

Kha ri nwale Livhanyani mirero iyi na zwine ya amba.

Nyavhumbwa wa dagaila wa kanda vho u vhumbaho.

Ri de ndi mbiidi ro vhona mavhala.

Nama khombetshedza i afhula khali.

U latanga ngoma hu a langanwa.

Mmbwa ya la iabwe a i noni.

Muthu a songo kombetshedza u ita zwithu zwine a sa zwi kone.

Wa vhaisa muñwe muthu u fhedza u songo vhuelwa nga tshithu.

U tshi litsha u ita zwithu zwa mulanga u tea u thoma wa vhudza vharwe.

U thoma wa lavhelesa hune zwithu zwa do fhelela hone.

U nyadza muthu we a vhuya a u thusa.

TEACHER: Sign

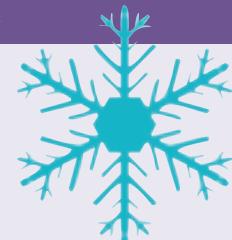
Date

Manwalwa a u ūtalutshedza

Kharinwale

Ni khou ya u riwala phara dza u ḥalutshedza nga khala riwaha mbili: tshilimo na vhuria. Ni tea u thoma na pulana ni sa athu riwala. Kha phara iñwe na iñwe, riwalani mai pfi a u ḥalutshedza e manzhi nqa hune na kona.

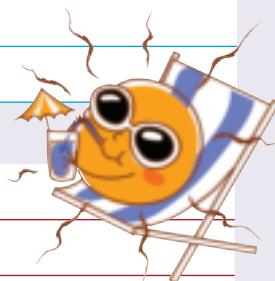
Ni lingedze u shumisa limethafore lithihi kana lifanyisi kha thalutshedzo dzanu.

Upulana

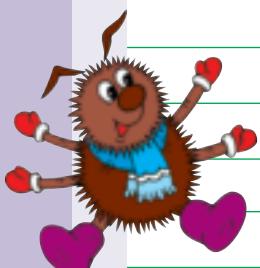

Kharinwale

Tshilimo

Vhyrig

Kharinwale

Livhanyani ipfi la kuambele kwa musanda na zwine la amba.

Thingwana	Luhone lwa musanda
Makhwitha	Zwiliwa zwa musanda
Malinga	Tsimu ya musanda
Matso	Khali ya musanda
Dzunde	Khuhu dza musanda

Deithi:

Nangani maipfi a kuambele kwa musanda mararu ni a shumise mafhungoni ni tshi sumbedza zwine linwe na linwe la amba.

Kha ri nwale

Talelani fhungodavhi la dzina fhungoni linwe na linwe ni ambe uri ndi nefhongo naa kana ndi tshiitwa tsha fhungo ilo.

Uri u do ya khuvhanganoni ya vhaswa zwo dina Mulingo.

Mary o ombedzela uri u do ambara dzhesi.

Fhungodavhi la dzina ndi tshigwada tsha maipfi a re na nefhongo na liiti. A li koni u ima nga lothe, fhedzi li a kona u shumiswa sa nefhongo kana tshiitwa tsha fhungo.

Ndi a zwi divha uri phindulo ndi ifhio.

Muthu ane a khou amba nga Tshaina u divha zwine a khou amba.

Kha ri nwale

Vhekanyani maipfi a tevhelaho e kha thevhekano ya alifabethe ni kone u nwala mafhungo ni tshi shumisa mavhili a maipfi aya.

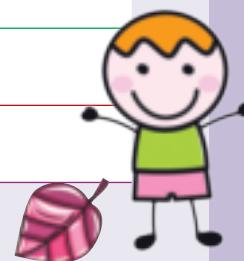
endela

edzisa

elekanya

emere

enda

TEACHER: Sign

Date

Baisigiri inwēvho

Kha ri ambe

Ni a pfa vhumvumvu?
Ni ita mini arali ni na vhumvumvu?
Ni ita mini ni tshi itela u thivhela vhumvumvu?

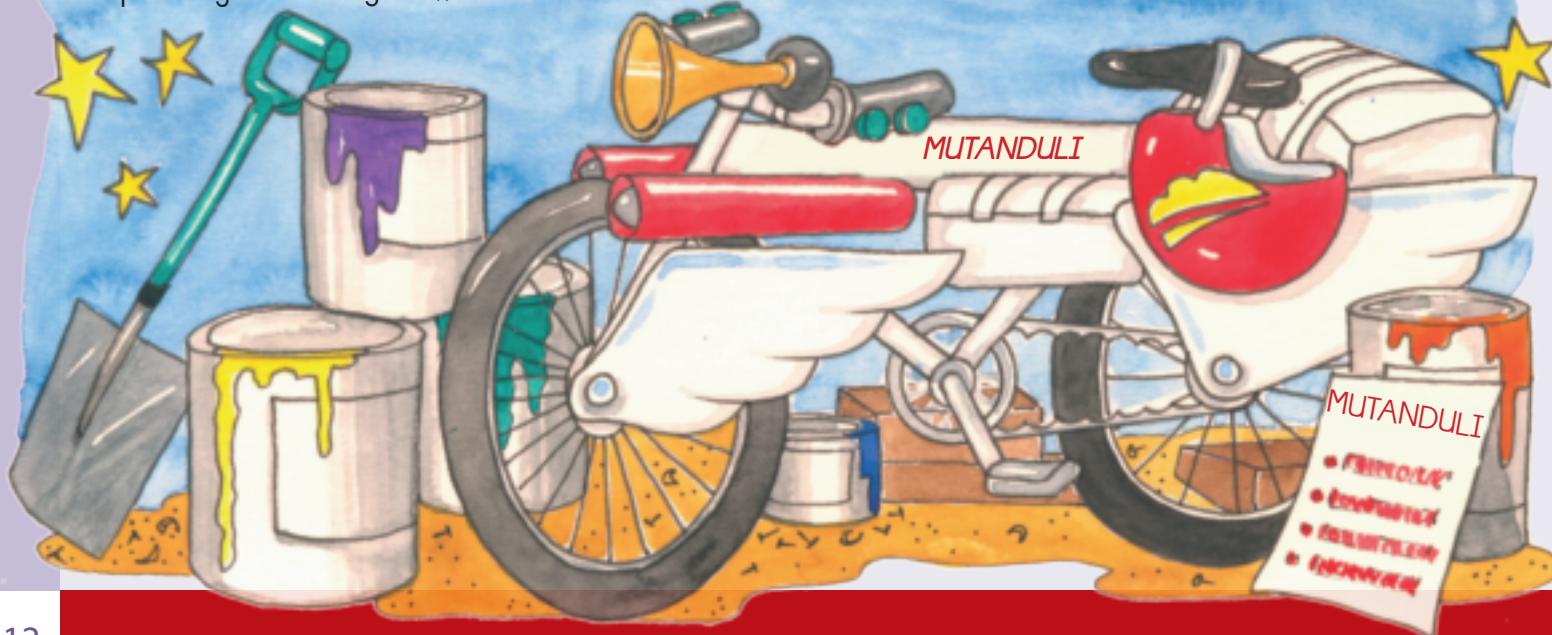
Vhudzani muñwe nga inwi uri hobi dzanu ndi dzifhio na uri ni takalela zwithu zwifhio?

Kha ri vhale

Ndo vha ndi na miñwaha ya fumithihi musi ndi tshi i vhana ngomu garatshini ya kale, i re na buse, **i sa tsha shumiswaho**. Tsho vha tshitihu tshe tsha vha tshi tshi do shandula vhutshilo hanga ha u bora. Mme anga vho vha vha tshi dzulela u mmbudza uri ndi nga si boree arali nda sumbedza dzangalelo litukutuku kha vhutshilo. Tshiñwe tshifhinga, musi ndi tshi khou fhenda masiañari a bugu dze mudededzi wanga vho **hanganeaho** vha mpha vha tshi ri ñhamusi dzi do **tutulavho** dzangalelo kha nne, nda zwi vhana uri u borea uhu hu si na mugumo a hu nga vhi ha tshoñthe.

Nga ngei bvungwi ha garatshi ho vha hu na baisigiri. Khayo ho ñwalwa nga maleñdere matswuku a no penya hapfi: **MUTANDULI**. Baisigiri iyi yo vha i na muvhala mutshena u no kombodza nahone i na zwigunubu zwinzhizwinzhi kha mananga ayo. Nothisi i songo dzumbamaho ye ya vha yo **disendeka** nga thini yo rusaho ya pennde ya mbo nkunga mató.

MUTANDULI

Baisigiri iyi i sa ngi dzinwe i na biriki fhetu hune na thoma u ḥoda hone biriki musi wa shishi: tsumbo, kha mañanga, fhasi ha sale, n̄ha ha pheivimennde, na n̄ha ha muri...

I na zwitshakatshaka zwinzhi hu tshi katelwa na:

- Phapha dzi no ḥaramuwa (mbili nga murahu na mbili nga phanda)
- Dzimisili (hedzi a si dza u vhulaha, dzi tou vha na zwigulu zwitshaku zwi re na fedha ngomu)
- Tsha u farelela (u itela dzibammbasini na musi hu tshi daiwiwa)
- Bele na founu dza n̄devheni (dzi ambaren - phosho i swika na kha desibebe dza 300)
- Zwisagana zwa myua na helimethe
Bai na musiamelo (zwa nyendo dza vhusiku)
- Dirinkhi dza zwipfapfapfa na khokho i no fhisa (dzo vhewa ngomu zwikumbuni ngomu furemeni)
- Khalikhuleitha ya tshikwamani, dayari na bugu ya nyolo
- Pharashuthi
- Buratsho ya mano na tshisibe tsha mano

PFESESANI: Ni songo shumisa izwi zwithu zwa tshipentshela nga nn̄da ha musi ni tshi ḥalukanya uri zwi shuma mini.

Emily Labran (wa miñwaha ya 10) tsho tou pambiwa

Talani mutalo ni livhanye maipti o zwifhadzaho na zwine a amba.
Ñwalani maipti o zwifhadzaho dikishinarini yanu.

yo rusaho	dzi kala phosho
vho hanganeaho	zwitshavhane
vhengema	tikiwa nga tshinwe tshithu
gogodzedza	muñadzi wa dethele
helimethe	vho dadaho
dzimisili	i si tsha shumiswaho
desibebe	u penya

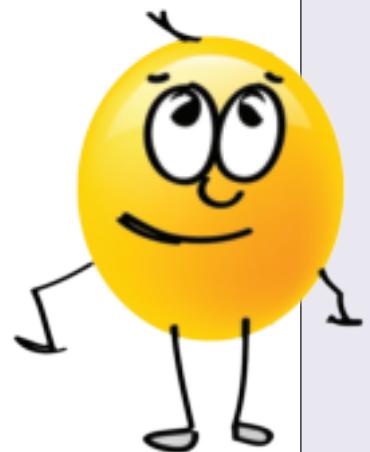

Baisigiri yanga

Kha ri ole

Tshikhlanî tshi re afho fhasi olani tshifanyiso tsha baisigiri ine na tama arali no vha ni nayo.

Kha ri ñwale

Zwino ñwalani phara dza u ɏalutshedza baisigiri yanu.

Kha ri nwale

Nwalani tshirendo tshañu inwi muñe nga Afrika Tshipembe, ni tshi shumisa mafanyisi na mamethafore.

Thomani nga u humbula uri ni nga shumisa mafanyisi na mamethafore afhio a no amba nga Afrika Tshipembe. Shumisani maipfi ane a tevhelwa nga "sa" kana a rangwa phanda nga "ndi". Nangani maipfi ayo kha mutevhe u re afho fhasi, ni a nwale kha kholomo i re kha tsha monde tsha thebulu.

lo naka sa

li kunga sa

li fhisa sa

li a kanzwa sa

li thothona sa

Kha kholomo ya vhukati dzenisani madzina.

Nangani kha mutevhe kana ni shumise aqnu.

vhulada

mulilo

dzuvha

tshiloni

dzuvha

mulambo

mutoli

Kha kholomo i re kha tshanda tsha
u la nwali tshihola kana zwa u tshaphudza.

Nangani kha mutevhe kana ni shumise zwanzu.

dakani

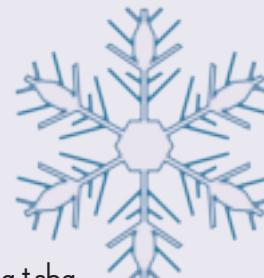
he ha fhufhurwa

li tshi kunga notshi

tshi tshi fha vhana ndondo

wa nandoni

thavhani ya mipfa

Kha ri nwale

Khethekanyani maipfi a bve madungo ni vhadele zwanda ipfi linwe na linwe.

Tsumbo: mu/da/ga/si: madungo mana

tshivhavhula

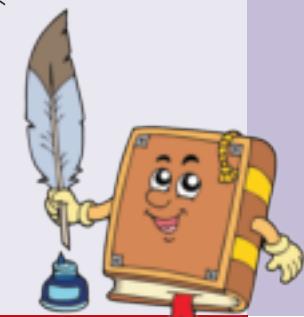
dzhangoni

Mpumalanga

Soweto

Gauteng

Limpopo

TEACHER: Sign

Date

Lifanyisi ndi mbambedzo i sa moni ya zwithu zwivhili, hu tshi shumiswa sa kana fana na.

Tsumbo: Afrika Tshipembe li fana na mulambo mulapfu wa lutombo.

Limethafore li vhambedza zwithu zwivhili li sa shumisi sa kana fana na, fhedzi li amba uri tshiñwe tshithu ndi tshiñwe ngatsho.

Tsumbo: Afrika Tshipembe ndi mulambo.

Mulala wa Mandala

Kha ri ambe

Lavhelesani tshifanyiso ni ambe ngatsho ni kha tshigwada tshanu.

Kha ri vhale

Kale Mandala ho vha hu na lukegulu. Lwe lwa vha lu tshi tsa lu tshi gonya na bada lwo hwala mabuto mavhili. Lu tshi edela fhasi ha miri vhusiku. Liñwe ñuvha lwo vha lu tshi vuwa lu Khalavha, lwa tshimbila lu tshi pfuka Fondwe lwa fhira lwa ya swika Tshikombani. Liñwe ñuvha lwa vuwa lu Tshikombani, lwa tshimbila lu tshi pfuka Fondwe lwa fhira lwa ya swika Khalavha.

Ha mbo vuwa phungo ya uri ndi muloi nahone wa lu vhona u shavhe, ngauri arali lwa ri "Madali anga" iwe wa sa lu fhe mudali, u ðo mbo ði fa. Phungo iyi ya vha khulu, vhatu badani vha sa tsha tshimbila, vhukati ha Khalavha na Tshikombani.

Madali anga

Phungo ya lukegulu ya fhirela na Tshivhildulu, Shanzha, Phadzima, Vhulaudzi, Sílomu na Dzanani.

Vha Milaboni na Muñunungu vha si tsha tsa thavha. Vhengeleni Sílomu wulu dza fhele, vhatu vha tshi hoñta midali. Zwikolo hoñthe zwa valwa, vhana vha tshi shavha lukegulu lwa Mandala.

Mahosi vha fara tshi no kondà, musi shango ño hanganea. Lukegulu lwa Mandala lwa tsa lu tshi gonya, lu tshi nga a lu ñivhi tshitihu. Musi lu tshi awela fhasi ha muri murunzini, nzhivha dzi ña dzi nnzhi, dza momela muri woñhe. Izwi zwa mbo ñanisa phungo. Vhengeleni Tshikombani a hu tshee na vharengi, Vho Musekwa vha ðo wa tshitoko.

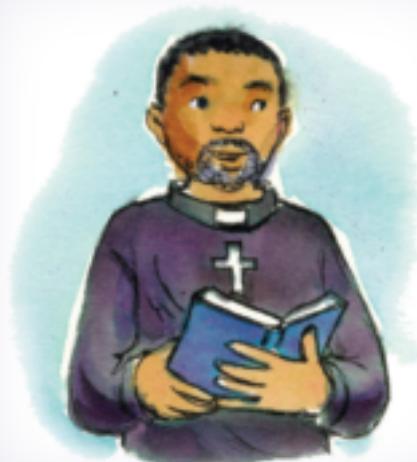
Vhafunzi Vho Masindi vha Dopeni vha luma mbilu, vha ya badani Mandala. Madali vho vha vha si na, hone vho vha vho fara Bivhili. Vha tshi swika vha lu vhona, lu tshi dedengela lu tshi ña. Vhafunzi vha sendela nga zwiñuku, vha tangana murini wa muñadzi. Lukegulu lwa mbo awela murunzini, nzhivha dza vha dzo swika. Zwa akhamadza vhafunzi, vha sendela Bivhili i tshandani. Lukegulu lwa lavhelesa Vhafunzi, nga mañ o kamaho miñodzi. Vhafunzi vha tshi vhona vhulilela, mbilu ya khathuwa.

Lukegulu lwa si ambe zwa madali, lwa vhudzisa nga ipfi ña u hevhedza, "Ñwananga u ngafhi?"

Vhafunzi vha akhamala, vhe, "Ñwana uf'io, makhulu?"

"Ñwananga we a bva Tshithuthuni a tshi gonya Khalavha mahola, na ñamusi ha athu vhuya."

Vhafunzi vha mbo pfesesa, uri matsina mukégulu u vhutalanai. Vhutalanai ha ñwana wawe.

Deithi:

Kha ni የወለ

Vhalani tshit̄ori hafhu ni fhindule mbudziso.

Muñwali wa tshit̄ori u amba nga Mulala wa Mandala. Ni tshi shumisa mai pfī aŋu, ambanī uri ni vhona u nga mulala zwi amba mini.

Ni vhona u nga ndi ngani uyu mulala a tshi tsa a tshi gonya badani? Bulani uri ngani.

Phungo ya madali i nga vha yo itiswa nga mini?

U vha hone ha phungo iyi zwi ni vhudza mimi nga vhutendatenda ha vhathu?

Ndi ndowelo yavhuđi? Tikedzani phindulo yanu.

Ndi nga mini hu tshi pfi Vho Musekwa vha ደ wa tshit̄oko?

Neani mafhungo aya ቴሮ ከ ማኅንድ እና የወለ.

Ni vhona fhethuvhupo hu ha ngafhi? Tikedzani phindulo yanu.

Muñwali u ri vhudza uri vhathu vha Milaboni na Muđunungu a vha tsha tsa thavha. Nwalani phara ni tshi ትልህድዛ uri ni vhona u nga vho itiswa nga mini.

TEACHER: Sign

Date

Muthu wanga

Kha ri nwale

Livhanyani maipfi a re kha tsha monde na maipfi kana mafurase a re kha tsha u la.
Nwalani maipfi o swif'hadzaho dikishinarini yanu.

nzhivha	ndila ye muthu/tshipuka tsha tshimbila ngayo
vhulilela	zwiñoni zwi no wela kha lushaka lwa maivha
hanganea	u tshimbila nga u ongolowa
dedengela	khofheni, he miłodzi ya elela ya sia mitalo
vhutala	u sa ñivha zwine zwa nga ita

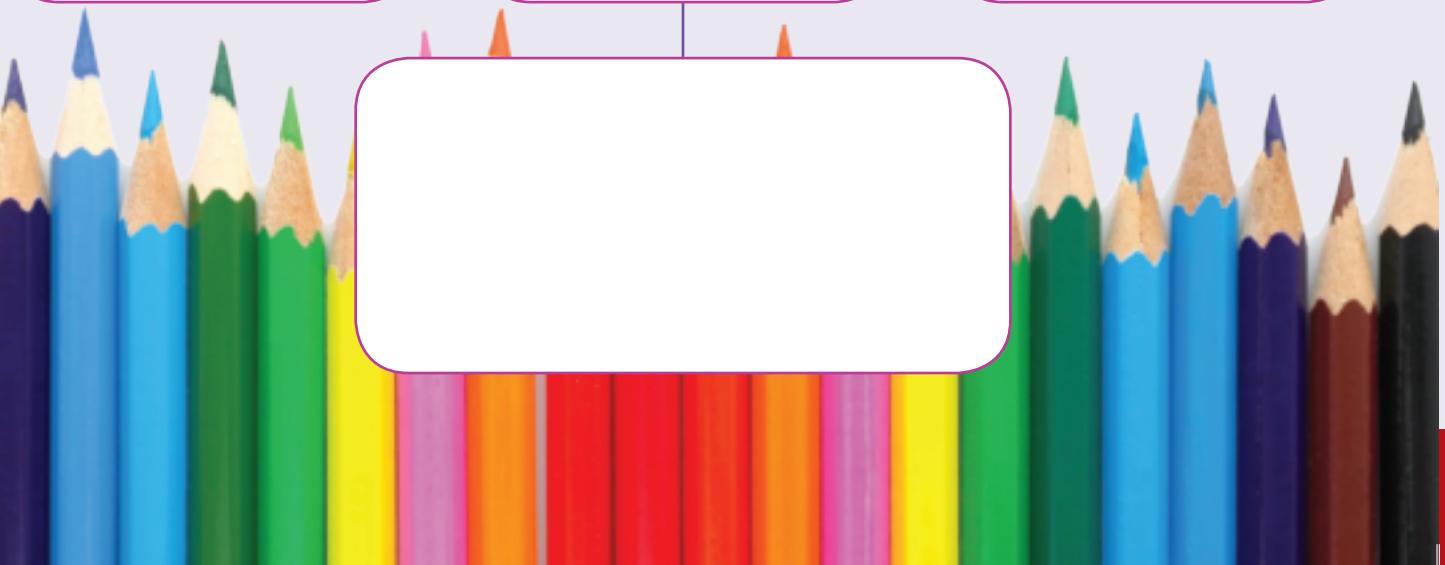
Kha ri nwale

Ni khou ya u nwala tshitɔri tshanu inwi muñe tshi no amba nga muñwe muthu ane
na mu ñivha kana wa u tou humbulela. Tshitɔri tshanu tshi tea u vha na phara dzi
no swika nña.

Thomani nga u pulanela tshitɔri ni tshi shumisa mepe uyu wa muhumbulo.

Muthu wanga

Deithi:

Kha ri ነውለ

Zwino የወልናን ተከተሉ ተሻሽሉ. ጥሃኑ ካለ ቅድመ, አምስት ክሳኑ የኩል እና
አሁን መሰረት ትክክለኛ ነው እና ተሻሽለኛ ነው.

Handwriting practice lines for the sentence above. The lines are blue with horizontal grey lines and vertical red margin lines on the left and right sides.

TEACHER: Sign Date

Itani bena ya u ḥanganedza vhathu

Kha ri ambe

No no vhuya na renga zwishumiswa zwa u ita tshirwe tshithu na fhedza ni songo tevhedza ndaela dza kuitele? Ḥalutshedzani kilasi uri ho bvelela mini. Itsyo tshithu no fhedza no tshi ita sa zwe na vha no lavhelela?

No pfa u pfī hu na musidzana muswa a no khou ḫa kīlasini ya vhoiwe. No ḫe nga kīla na humbula u ita bena ya u mu ḥanganedza. Tevhelani ndaela idzi.

Thomani nga u ita tshikwea tsha vhofhaudaye.

Ni tea u vha na:

- dayi ya malabi ya mivhalavhala (dayi na madi a rotholaho)
- vhulekere
- magilavu a raba
- mavhulu
- madi a bommbini
- labi litshena la tshikwea tsha l m
- lutambo
- dzimaka dzi sa phumuwi dza mivhalavhala
- tshitepula na zwitepulu

Kha ri vhale

Ni tea u ita mini:

Vhofhani labi ni tshi tevhela dizaini ine na khou ḫoda. Lavhelesani dzidizaini dzi re kha zwifanyiso zwi re kha rou ya u thoma. Rou ya vhuvhili i ni sumbedza kuitelwe kwa dizaini idzi.

thase	mitalo	zwitendledzi

Deithi:

Lugisani dayi ni tshi tevhedza ndaela. Ambarani magilavu a u tsireledza zwanda, dayi i a vhaisa lukanda. Tevhedzani vhlondoti ha u ditsireledza.

Lovheyani labi dayini lwa minete ya fumbili. Arali labi ja dzula tshifhinga tshilapfu dayini, mivhala i vha yo dombela zwavhu. Nulani labi dayini ni li tukise nga madi a no rothola a bommbini u swika madini hu si tshe na muvhala.

Vhofhololani na u bvisa vhulekere na mimavhuuri ni vhone u naka ha dizaini yanu! Dizaini mbili dzi nga si fane nahone ni nga kona u ita makolo a sa fani nge na tanganya kuitele kwo fhambananaho.

Zwino nwalandi mulaedza

Ni khou todou nwala mulaedza u no ri "No tanganedzwa kilasini yashu". Nwalani ledere lithihi ja mulaedza kha tshikwea. Shumisani dzimaka dzi sa phumuwi dza mivhalavhala kha u nwala maledere.

Petani mupeto wa l cm nga ntsha ha tshikwea. U peretedzeni nga zwitepulu. Dzhenisani zwikwea zwothe ni ite mulaedza u no ri "No tanganedzwa kilasini yashu". Lunzhedzani lutambo afha kha mipeto uri ni tumekanye zwikwea. Nembeledzani mulaedza.

Kha ri nwale

Lavhelesani ndaela.

Ni khou todou ita zwitendeledzi. Ni do shumisa mini?

Hu bvelela mini kha mivhala arali na nga lovhea labi tshifhinga tshilapfu?

Muvhala u songo dombelaho ni nga u itisa hani?

Arali ha nga da muthu muswa kiasini yanu, ni nga ita mini uri uyu muthu a pfe o tanganedzwa?

Fhedzisani mafhungo aya ni tshi shumisa maipfi anu.

Vhaiti vha vhofhaudaye vha lovhea labi dayini lwa minete ya fumbili _____

Vha ita ngaurali ngauri vha toda _____

Arali vha tshi toda muvhala u songo dombelaho vha _____

Vhofhaudaye ndi _____

U ñwala ndaela

Livhanyani ipfi ñinwe na ñinwe li re na muvhala na ñifhambanyi lalo.
Talelani ñifhambanyi.

vhulondoti	vhuronwane	thogomelo	mashithe	thanngela
þanganya	putela	vanganya	vhilinganya	vilinganya
vhofhololani	tandululani	pfunululani	putululani	remelani
dizainani	vhumbani	vhekanyani	itani	rungani
labi	luvhemba	bala	sila	saga

Ñwalani mutevhe wa ndaela dza u ita bena ya u þanganedza vhatu. Shumisani maiti a ndaela. Ni vhe na vhutanzi uri ndaela dzañu dzi tevhekana nga ngona.

- I. Vhofhani labi nga vhulekere no dzenisa na mimavhulu,

2.

Tangedzelani thangi na mitshila maipfini aya ni kone u vhumba mafhingo nga maipfi ayo.

kuitele

ðivhudza

dayini

vhofhisa

Deithi:

Kha ri nwale

Talani mutalo ni tshi t̄uma madzina a re kha tsha monde na ipfi line ja yelanesa nalo. Ni kone u nwala mafhungo nga maipfi mararu a no bva kha tsha monde.

Mavhuvhisi ndi musi tshithu
tshi sa vhidziwi nga dzina latsho
tshi tshi vhidzwa nga tshithu tshi no
yelana natsho.
Tsumbo: "Khali yo vhibva" hune "khali"
a amba "vhuswa".

muthangala	tshithu tshi no khakhasi
ndimi	ANC
u fhenda	u dzhena tshikolo
tshipopola	nyambo nnzhi
Luthuli House	munna mulapfu

Kha ri nwale

Nwalululani mafhungo ni tshi shumisa maiti one.

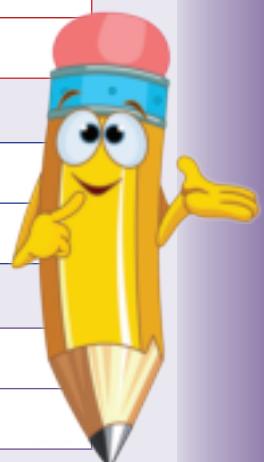
Nne (ndi a tenda/tshi a tenda) uri tshunwahaya yashu yo dalesa.

Uyu (u tendelana/vha tendelana) na nne.

I nga (i do na/yo na) matshelo.

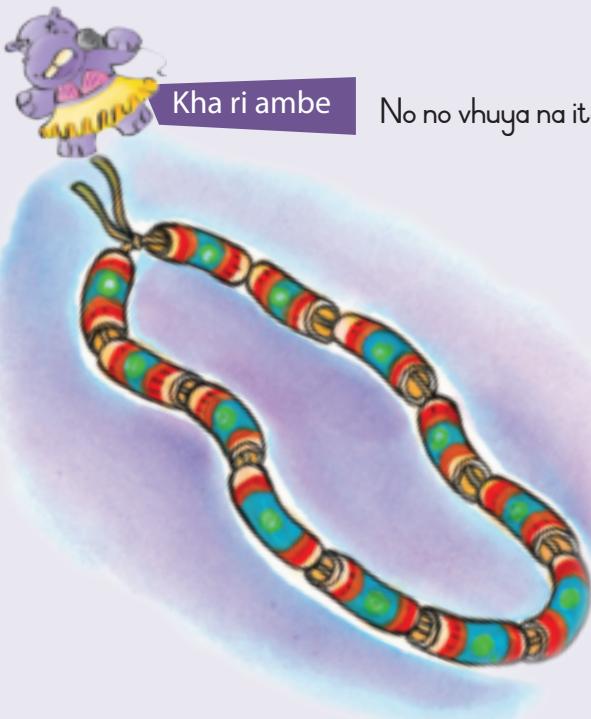
Avha vhatu vha nga (vho xela/zwo xela).

Khezwi inwi (ni sa kholwi/vha sa kholwi) zwe na pfa?

TEACHER: Sign

Date

Kha ri ambe

No no vhuya na ita tshiñwe tshithu nga zwanda.

Kha ri vhale

TSHITIMBI (VHULUNGU) TSHANGA TSHA IGIPITA

Ni tea u vha na

- vhupaipi ha phasta
- lutambo
- ɳelet̄e i re na buli l̄ihulwane
- pennde dza mivhalavhala

Tsha u thoma, t̄hukhulani tshipiða tsha lutambo lune lwa ðo lu haka mukuloni nahone lu lulapfu lune lwa vhofhea.

Zwino penndani vhupaipi ha phasta uri vhu fane na vhulungu. Vhaigipita vha kalekale vho vha vha tshi funesa muvhala wa lutambo wo dombelaho. Wanani zwifanyiso zwa vhulungu ha Igipita la kale na mabengele ni wane uri ndi mivhala ifhio miñwe ye ya shumiswa.

Lunzhedzani lutambo kha ɳelet̄e.

Musi pennde yo no oma kha malungu añu a phasta, lunzhedzani lutambo nga vhuronwane u swika lu tshi ðala. Ni eelewe u sia lutambo nga matungo vhuvhili hao lwa pfunelo. Pfunelani (vhofhani) t̄hodzi vhuvhili hadzo u itela u khunyeledza tshitimbi (vhulungu) tshanu.

U bika madabula o sukiwaho

- 1 Vhadani madabula ni a tshetshelele a bve zwipidapida.
- 2 Shelani maði ni a vhilise lwa minete ya fumiñhanu u swika a tshi vhibva.
- 3 Shululelani madabula aya o vhibvaho tshigodeloni no shela na kugenzu kwa batha, kota ya khaphu ya mafhi na muñu muñukutuku.
- 4 Sukani madabula nga tshisukamadabula u swika a tshi vha bwindi lo dziaho.

Deithi:

Kha ri nwale

Ni khou ya u ita zwithu zwivhili zwifhio?

Sethe idzi mbili dza ndaela dzi fhamana ngafhi?

Sethe idzi mbili dza ndaela dzi fhamana ngafhi?

Ndi sethe ifhio ya ndaela ine na vhona i tshi tevhelelea? Bulani uri ngani.

Ni nga ambara vhulungu ho itwaho nga vhupaipi ha phasta? Bulani uri ngani.

Ni nga pennda vhulungu hanu ha phasta nga muvhala ufhio? Bulani uri ndi nga mini no nanga uyu muvhala.

Ndi nga mini ni tshi tea u sia ḥodzi dzo linganelaho musi ni tshi ita vhulungu?

Ni vhona u nga ndivho ya mariwalwa a ndaela ndi ifhio? Itani thiki kha mafhungomatsivhudzi ane na vhona e na mushumo.

Ndaela na kuitile kwa zwithu zwi ri fha tsumbandila dza maga nga maga dza u ita tshithu.

Dzi nwalelwa u ri thusa u ita zwithu nga ndila yone (nga ngona).

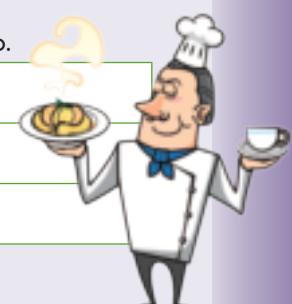
Ndaela na milayo zwi a kona u nwalwa nga ndila nnzhi.

Nyolo na zwifanyiso zwi nga shumiswa na zwone.

Ndaela dzi anetshela tshitiori.

Dzi ni vhudza zwiñwe nga muthu we a nwala ndaela idzi.

Zwino bulani uri ndi nga mini ni tshi vhona mafhungomatsivhudzi e na sa a itele thiki a si na mushumo.

TEACHER: Sign

Date

U nwalulula ndaela

Kha ri nwale

Lavhelesani ndaela dza u ita tshitimbi (vhulungu) tsha Igipita. Nwalululani ndaela ni tshi shumisa maipfi a tevhelaho:

Tsha u thoma

Ubva afho

Ha tevhela

Tsha u fhedza

Zwino nwalululani ndaela, nga thevhekano yo teaho, sa ndaela dzo nomboriwaho.

Ni shumise maiti a ndaela

I. Thukhulanî

Kharinwale

Talelanı fhungodavhitsinde ni tangedzele fhungodavhi
litikedzi fhungoni lirwe na lirwe kha a tevhelaho.

A thi nga yi, arali inwi ni sa yi.

A gidima a tshi bva, bege yo mu sala murahu.

Arali ndi si thuswe nga khonani yanga, vhulunqu ha Icipita ho vha hu tshi do mmbalela.

Nge a vha a tshi khou lila thuso ya u ita madabula o sukiwaho, o vho tou lindela mme awe.

A si na we a mu thusa, o mbo di fhedzisa vhulunqu hawe.

Kharinwale

Fhungoni l̄inwe na l̄inwe kha a tevhelaho hu na lifurase litikedzi line la ri fha mafhungomatsivhudzi nyana.

Dzhenisani khoma kha matunqo o the a lifurase litikedzi.

Nwananyana wa tshikolo we a vha o pakata beqe o qidima a tshi tsa.

Vhatu vhanzhivhanzhi hu tshi katelwa na vhaswa vha khou guda u shumisa smart phone.

Muri we wa vha u tshi khou dzunqudzwa nqa muya wo mbo di wa.

Zwa u fhedzisela zwe nda elekanya ndi sa athu farwa nga khofhe ho vha uru ndi tea u nea vhulunqu hanqa muvhala de.

Holodei ya musi tshikolo tsho vala tshilomo i a takadza.

Kba ni ñwalo

Itani thiki kha ipfi li re lone phereni dzi re afho fhasi. Ni kone u riwala mafhungo anu inwi mune nqa maipfi mararu e na nanga.

sing/sing

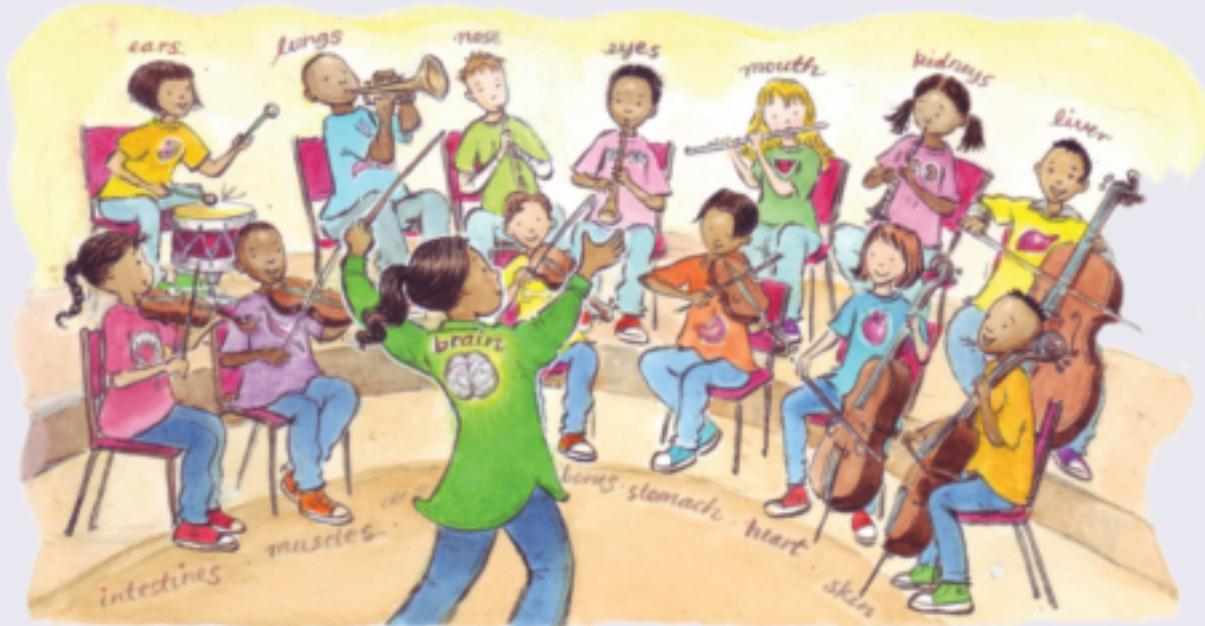
ng hone/nahone

ipfi/i pfi

zwa vhudi/zwawhudi

a wela/gwela

tshi sg/tshisa

Kha ri ambe

Ni takalela zwiliwa zwifhio?

Talutshedzani tshigwada tshañu kubikele kwa zwiliwa zwine na zwi takalelesa.
Vhatu vhothe vha tshigwada tshañu vho kona u pfectesa ndaela dzañu?

Kha ri vhale

Thumbuni a hu na tshithu, zwino thumbu i rumela mulaedza vhuluvhini wa uri "Dangani a hu na tshithu, ndi na ndala!" Khathihhi fhedzi vhuluvhi hu mbo di rumela mulaedza u tshi tshimbila na muvhili wothe hu tshi pf. "Tshifhinga tsha u switula tsho swika. Tshimbilani ni yo la u itela uri thumbu i sa tsha pfa ndala."

Milenzhe i mbo hwalela i tshi ya bafurumu u itela uri ni tambe zwanda u bva afho ya livha khishini u la. Milenzhe yeneyi i dovha ya khothea kha magona u itela uri ni kone u dzula tafulani. Matu anu a mbo vhonaha zwiliwa zwi re tafulani, ningo ya pfa munukho wa zwiliwa ngeno vhuluvhi vhu tshi vhidzela thumbu he, "Zwilliwa khezwo zwi ndilani!"

Thumbu ya takala nga maanda ya mbo thoma u disungusedza yo lindela. Ni mbo dipfa nangoho thumbuni hu tshi bidigama na kona u pfectesa uri nangoho ndala ndi khulu.

Vhuluvhi hu sumbedzwa zwiliwa zwi re phuleithini yanu ha rumela mulaedza thumbuni hafhu. Mulomo wa mbo thoma u ritha mare, na thoma u milela lune thumbu ya tou nana u takalesa. Vhuluvhi hanu zwino hu mushumoni muhulu wa u vhudza mirado yote ya muvhili uri ite mini nga tshifhinga tshithihi. Zwanda zwa mbo imela ntsha uri zwi dobe forogo na lufhangka lebula. Zwanda zwa dovha zwa takutshedza zwi tshi tshea zwiliwa zwa bva zwipidapida. Musi zwanda zwo no fhedza u tshea, zwi isa zwiliwa mulomoni. Na thoma u shenga zwino manu a tshi shenga ngeno lulimi lu tshi khou thetshela: u tapitela, u dunga, muo kana u vhavha.

Lulimi lu dovha lwa swaledzela zwiliwa mulomoni u itela u vha na vhutanzi uri zwo sindiwa lune zwa vho miela. Mukulo u mbo di mila u tshi tsitsa thumbuni, thumbu ya mbo kwanya zwiliwa uri zwi tukufhale tshothhe lune zwa kona u dzhena malani zwa kona u phadalala na muvhili wothe.

Musi ni tshi khou ita zwotehe hezwi, ni a kona u haseledza na vharive, na pfa, na vhona na u fema. Maf'af'hu anu a hohela mya khanani a dovha a u bvisa, mbilu yanu i divhitha i tshi bommba malofha a no tendeleka na muvhili wanu wothe. Vhuluvhi ndi malogwane, wa okhestra ya mirado yote ya muvhili wanu, yote i tshi shumisana u itela vhuthihi.

Deithi:

Kha ri nwale

Fhindulani mbudziso idzi dzi no kwama phara iyi.

Talutshedzani uri hu itea mini muvhilini wañu musi ni na ndala.

Vhuluvhi hu vha malogwane nga ndilade kha muñhadulano wa muvhili wañu?

Nwalani zwithu zwe fhambananaho zwine na nga ita musi ni tshi khou ja.

"Muvhili wañu ndi okhestra" ndi limethafore. Muvhili u khou vhambedzwa na okhestra hu sa shumiswi maipfi "sa" kana "u fana na". Shandulani limethafore ili li vhe lipfanisi ni li shumise fhungoni lanu inwi munę.

Ni vhona u nga hu nga bvelela mini arali miñwe mirado ya muvhili i sa shumi zwavhuđi ngauri a ni i vhavhaleli?

Vhalululani phara ila ni kone u nwala mafhungomatsivhudzi ayo, ni tshi thoma musi ni tshi t̄amba zwanda, ni zwi nwale sa ndaela. Ni songo hangwa u nombora ndaela dzañu na u shumisa maiti a ndaela. Ro dzula ro ni itela ndaela mbili.

1.	Tambani zwanda.
2.	Dzulani t̄afulani.
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	

Mutevhemuṭoli

NDI A KONA

u amba nga u sa tevhedza
ndaela

u vhala ndaela

u fhindula mbudziso

u buła mihumulo

u fhedzisa mafhuno

u topola mafhambanyi

u ḥwala ndaela dzi
kha zwivhumbeo zwe
fhambananaho

u shumisa tshifhinga (limudi)
tsha ndaela

u topola thangi na mitshila

u vhumba mafhuno

u shumisa mavhuvhisi

u ḥwalulula mafhuno ndi
tshi shumisa maiti one

u topola phambano vhukati
ha maṇwala

u ta uri kha maṇwala
mavhili, ndi afhio ane a re
khagala a ḥalutshedza uri
ngani

u ḥalukanya ndivho ya
maṇwala a ndaela

u topola mafhungodavhi
tsinde na mafhungodavhi
matikedzi

U topola mafurase

u peleṭa maipfi nga ngona

u ḥea ndaela dzi no pfala

u ḥwala notsi dza u pulanelia
ndaela

u rera nga zwiṭori zwine nda
tama u vhala

u sika mepe wa mihumulo,
u pulanelia na u ḥwala
tshiṭori

Inwi ni wa tshipentshela.

Muvhili wanu wothe ndi wa tshipentshela.

Muvhili wanu ndi wanu!

A HUNA
MUTHU
o teaho u
kwama
vhudzimu
hanu.

**Arali muṇwe muthu a nga kwama
vhudzimu hanu, vhudzani vhanwe.**

**Arali muṇwe muthu a nga
ni itisa zwithu zwine ni si
zwi fune, vhudzani vhanwe.**

Hune na nga founela
hone ni tshi ḥoda thuso:

Child Line: 0800 05 55 55

Life Line: 0861 322 322

SAPS Crime Stop: 086 00 10111

Nomboro ya shishi ya SAPS: 10111

**Nomboro ya Vha Tsireledzo ya Vhana:
012 393 2359/2362/2363**